

קונטרס

פרשת דברים

שנאמרו על ידי

כ"ק אדמו"ר שליט"א
מהאלמין

הוצאה שני'

*

ה'תשנ"ז

בלתי מוגה

הוצאת אור יחזקאל

ברוקלין, נוא יארק יע"א
שנת תשנ"ז לפ"ק

הקדמה

בעזה שיי"ת

הקדמת המעתיקים והמוציאים לאור

- א -

ברוך המקום ברוך הוא, אשר חבלים, היינו שנים, תורה שבכתב ותורה שבעל פה (כמאחז"ל מדרש שוחר טוב תהלים ט"ז) נפלו לנו בנעימים, לנו התלמידים, חברים מקשיבים, אשר בצל כ"ק עט"ר שליט"א אנו חוסים, ולקחנו על שכמנו להוציא לאור לתועלת הרבים, כבקשת טובים וידידים, לחזק הברכים, באמרים היקרים, מאירות כספירים, ח"ב על ויקרא, במדבר, דברים ומועדים, אשר להם זכינו, בימי עלומינו, ויראו עינינו, וישמח לבנו, ותגל נפשינו, באור חדש אשר לנו האיר, בתורה ועבודה אור המאיר, מדי שבת בשבתו ומועד כהלכתו.

משימה כבידה נטלנו על שכמנו להעתיק הני מרגניתא שבין דמתאמרין בבי מדרשא מפי רבינו שליט"א, אף כי יודעים אנחנו שלא הגענו כלל לידי מדה זו, להיות דולה ומשקה מתורת עט"ר שליט"א לאחרים. אולם בכל זאת אמרנו אל לבנו לא נמנע הטוב - ואין טוב אלא תורה - ולא נחזיק טיבותא לנפשינו לבד. ומדי עסקינו בהעתקת וסידור החידושי תורה אשר רשמנו לעצמינו מפי השמועה, אמרנו להנות בהם בני אדם ולזכות את הרבים.

לפעמים לא יכלנו להעתיק הדברים כראוי, ובודאי לא ירדנו תמיד לעומק המכוון, והוא דבר המצוי תמיד, שא"א לקלוט כל הדברים מפאת סיבות שונות. אי לזאת בקשתנו שטוחה לפני כל לומד ומעיין שאם ימצא איזה טעות וגמגום בלשון או שנלקה בחסר ויתר, לא יאשים אותנו וידון אותנו לכף זכות, ובפרט אם ימצא איזו שגיאה וטעות הדפוס, שכבר אמר נעים זמירות ישראל "שגיאות מי יבין".

- ב -

מצאנו לנכון להביא כאן דברים ששמענו מעט"ר שליט"א בנוגע לחדש חידושי תורה וקביעתם בספר:

בספר חסידים (סימן תק"ל) כ' שהקב"ה גוזר מי יהי' חכם, ומה חכמתו וכו' וכמה ספרים יעשה, יש שגוזר עליו שיעשה ספר אחד או שנים וכו' וכל מי שגילה לו הקב"ה דבר ואינו כותבה ויכול לכתוב הרי גוזל מי שגילה לו כי לא גילה לו אלא לכתוב וכו' עכ"ל.

נראה להסביר מדוע חידושי תורה שהאדם מחדש הוא במקום קרבן, בהקדם דברי הראשית חכמה שער הקדושה פ"ד, שכתב וז"ל: כמו שצריך לפרות ולרבות במין הגשמי, כן צריך שיפרה וירבה גם ברוחני ולא יהי' שכלו שכל עקר שאינו מוציא פירות, ואל זה כווננו במאמר ודלא מוסיף יסיף, שלא יהי' אדם לומד היום מה שלמד אתמול ונמצא עוסק כל ימיו בהלכה אחת ואין בידו שום חידוש, ואם ח"ו אינו מוסיף כדי להוציא פירות, דומה לעץ יבש שאינו עושה פרי וכורתים אותו, מפני שאין בו כל תועלת ולא יצלח לשום דבר, רק יהי' לבער עכ"ל.

ובספר נשמת אדם פירש מה שאמר הכתוב פרי צדיק עץ חיים ולוקח נפשות חכם, ר"ל כי עיקר פרי צדיק הוא בתורה שנקרא "עץ חיים" כי מוליד חידושים בתורה והם הם עיקר תולדותיו באשר תולדות הגופניות אינם רק דברים ארציים, שאין להם תנועה עצמית רק השי"ת נותן בהם נשמה ורוח ויהי' לנפש חי', לא כן המה תולדות התורה, אם הוא מוליד דבר רוחני, נותן נפש רוח ונשמה למלאך, וזה שאמר ולוקח נפשות חכם, כי הוא מוליד נפשות רוחניות.

- ג -

מובא בזוה"ק שעל ידי חידושי תורה בוראים רקיעים חדשים, כל מלה דמתחדש באורייתא עביד רקיע חדא.

ועיין מהר"ם שיף ליקוטי אגדה שמפרש הפסוק "האזינו השמים ואדברה", היינו השמים שנעשו ממה שאדברה, "ותשמע הארץ", ולאיזה ארץ אני אומר, "אמרי פי", שנעשית מאמרי פי, ולפי"ז לא המדרש עיקר, היינו "עקר" שלא יהי'

המדרש עקר שאינו מוליד, רק יוליד בשכלו חידושים בתוה"ק.

עיינן בבעל הטורים על הפסוק (דברים ז') לא יהי' בך עקר ועקרה, בגימטריא בדבר"י תור"ה, והוא כמו שאדם מצוה לפרות ולרבות, כן מצוה שיהי' תורתו עושה פרי, היינו שיחדש חידושי תורה וזה פרי, וכמו שהדין דמי שיש לו בן שאינו מוליד אינו יוצא מצות פ"ר, כן בד"ת ג"כ מי שחלק לו השי"ת בבינה וזכה לחדש חידושי דאורייתא עליו לתת זרע לזרוע להולידה ולהצמיחה, שדברי חידושו בהתורה המה פרי, שגם המה יעשו פרי ויולידו תולדות בהתורה, וזה א"א זולת אם ישלח דברו על פני תבל, ואז התלמידים לומדי תורה הבאים אחריו בידם לדלות תושי' ומזימה ממעין גנו, לחדש בסיבתו חידושי תורה, וזה יהי' כל פריו אשר ח"ו לא ישבות מעיינו, וכנחלים נטיו וכגנות עלי נהר ילכו וינקותיו עד עולם, ובזה לא יהי' עקר בדברי תורה, זולת יוליד ויצמיח פרי ישוה לו לטובה, עכ"ד.

ולפי"ז שהחידושי תורה שאדם מחדש הוא פרי, ואם העלם על מזבח הדפוס הרי הם בניו הרוחניים יובן שפיר שהחידושי תורה הם במקום קרבן, דבכל עת הרי הוא כאלו מקריב קרבן, דהא החידושינן הם לנגד עיניו לעולם, לו ולכל העולם עד עולם.

- ד -

בגמרא יבמות (דף צ"ו) בשם ר"י א"ר וכי אפשר לו לאדם לגור בשני עולמות, אלא אמר דוד לפני הקב"ה רבש"ע יה"ר שיאמרו דבר שמועה מפי בעוה"ז, דאמר ר"י משום רשב"י כל ת"ח שאומרים דבר שמועה מפיו בעוה"ז שפתותיו דובבות בקבר ע"כ. וכאלו בעל המימרא אומר אז דבר זה בעצמו, וכאלו לא ביטל מלימוד תורה גם בעולם העליון.

וכן מצינו בזהר הק' בפ' ויחי (דף ר"ז) שבקש ר' יצחק מר' יהודה דכד תימא מילי דאורייתא ומתדכר מאינן מלין דאנא אמינא דתימא משמי בגין לאדכרא שמי ע"כ. ויובן שע"ז נחשב כאלו בעל המימרא אומר בעת ההוא דבר זה בעצמו, ממילא נחשב כאלו מקריב אז הקרבן ע"י חידושו.

- ה -

ידוע דברי הרמב"ם ז"ל בסוף הל' מזוזה שכתב: שאין לך דבר העומד לעולם ולעולמי עולמים אלא ידיעת צור העולמים עי"ש. וכדי לבוא לידי הכרה וידיעה זו הי' מחסדו הגדול לתת לנו התורה והמצוות, וכמו שכתב הרמב"ן בפרשת בא וזל"ק: וכוונת כל המצוות שנאמין באלקינו ונודה אליו שהוא בראנו והוא כוונת היצירה שאין לנו טעם אחר ביצירה ואין לעליון בתחתונים חפץ מלבד זה שידע האדם ויודה לאלקיו שבראו עי"ש. וכן כתב הרמב"ם בספר המצוות מצוה ר"ט, שעיקר היות בריאת אדם היא מפני החכמה כדי שיכיר בוראו, עי"ש.

העולה מזה שהתורה הקדושה מאירה עיני האדם להכיר האמת ולידע ולהודיע שכל העולם ומלואו וכל הצלחתה וכל עושרה וכל כבודה וכל תענוגה הכל הוא הבל ורעות רוח וכחלום יעוף עובר ולא קיים "בין לילה הי' ובין לילה אבד".

ובזוה"ק פ' ויחי (דף רכ"ג ע"ב) איתא תניא אמר ר' אלעזר אפילו אי בר נש קיים אלף שנים ההיא יומא דאסתליק דמי לי' כאלו לא אתקיים בר יומא חד עכ"ל.

וכבר צווח שלמה המלך ע"ה "מה יתרון לאדם בכל עמלו שיעמול תחת השמש", ואמרו רבותינו ז"ל תחת השמש אין יתרון בעמלו, אבל למעלה מן השמש שהיא התורה הקדושה יש יתרון, שהוא עמל קיים ונצחי שהוא מודיע לו את קונו ואת בוראו אשר בשבילה בא לעוה"ז, והוא הוא אשר חי וקיים לנצח ולנצח נצחים ועומד לעולם ולעולמי עולמים.

- ו -

מובא באלשיך הקדוש שיש תקנה להעלות כל מה שלמד לבחינת לשמה אף שלא הי' בכוונה רצוי' כמו דקי"ל דשם שלא נכתב בקדושה מעביר עליו בקולמוס ומקדש, כ"כ כל תורה שלא למד לשמה יתפלל להשי"ת שיעלם ויקדשם לשמה ובזה יתוקן שיהי' הכל למפרע לשמה.

המהר"ל מפראג ז"ל בהקדמת ספרו תפארת ישראל מפרש שתפלת דוד המלך ע"ה אגורה באהלך עולמים, שביקש שיהי' לו זכות שישפיע תורה לאחרים. וע"ז אמר "יהיו לרצון אמרי

פי", שיהיו מקבלים את דבריו, ובמדרש יהיו לרצון אמרי פי, שיעשו לדורות ואל יהיו קורין בהם כקורא בספר וכו', רק יהיו קורין בהם ונוטלין שכר כנגעים ואהלות. ולכך אמר יהוה לרצון אמרי פי אל הבריות והגיון לבי לפניך, ר"ל כל הלבבות דורש השי"ת וידעת שכוונתי לשם ה' ולכך ידריך אותי בדרך אמת, ה' צורי וגואלי, כלומר, כיון שאתה יצרתני אין אתה מואס ביצוריק, ואם מעשי גרמו להרחיק אותי, הרי אתה גואלי מכל דבר אף כי רחקתי, עד שאינו לרצון בכל התפלה אל מי שאינו מואס בשפלים ואינו מרחיק שיהי' רחוקים, שיהיו לרצון אמרי פי לפני כל ויורני דרך אמת ויסעדני בימין צדקו נצח אמן עכ"ל.

- 2 -

המהרש"א בח"א (ב"ב י' ע"ב) אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו, כתב וז"ל: כי עיקר הלימוד ושנעשה בו רושם הוא הלימוד הבא בכתיבת היד אשר על כן נקראו החכמים סופרים עכ"ל. ובפשטות זה עולה על מי שעוסק בתורה מחדש חידושים הן בשמעתתא הן באגדתא וכוונתו בזה לעשות קשוטין לאורייתא לשם יוצרו, ואף שלא כיון האמת בכלם, מ"מ הוא עכ"פ יגע בתורה וקב"ה חדי בפלפולא.

יהא רעוא מן קדם שמיא כאשר זכינו לסדר ולהעתיק את תורת אלקים חיים מעט"ר שליט"א, כן יחיינו ויקיימנו לשמוע וללמוד לשמור ולעשות את כל דברי התורה הזאת, ומאן יהיב לן נגרא דפרזלא ונשמעינך, ולאורו נסע ונלך לקבל פני משיח צדקנו ומלכנו בראשינו בב"א.

תלמידיו המתאבקים בעפר רגליו הטהורים

פרשת דברים

סיום משניות ליום השלושים של האשה החשובה

מרת רחל בת אליעזר ע"ה

נפטרה ו' פרשת חוקת, ו' לחודש תמוז תשנ"ז לפ"ק

שב"ק פרשת דברים, ו' אב תשנ"ז לפ"ק

- א -

נתאספנו יחד בקיבוץ כל בני המשפחה ומתפללי בית מדרשינו ביום השלושים לפטירת האשה כשרה, החשובה והצנועה מרת רחל בת אליעזר ע"ה, ודבר בעתו הוא להזכיר לעת קצת ממעשיה הטובים, מידותיה הנעלות, ולהעלות זכרונה לטובה, במעמד כל בני המשפחה הקרובים, ובוודאי יהיה לנחת רוח לנשמתה, וממנה ילמדו וכן יעשו להתחזק בתיקון המידות וכשרון המעשים, ויתקיים בנו מקרא שכתוב ויאמר אלי עבדי אתה ישראל אשר בך אתפאר.

- ב -

איתא בגמרא (שבת דף קנ"ג ע"א) "אחים בהספידא דהתם קאימנא", שהנפטר נמצא בשעת ההספד.

על כן הרהבתי לנפשי עוז לתאר אותה בתואר אשה כשרה, כי כלפי שמיא גליא שעטרה זו הולמתה, וראוי היא לאותה איצטלא, ומן השמים קא זכו לה שנפטרה ונקברה בערב שבת סמוך לכניסת השבת, שכידוע שמי שנקבר סמוך לכניסת השבת פטור מחיבוט² הקבר, שהיא אחת

(א) ובספר יסוד התשובה פי"ד כתב וז"ל (מפ"ג במסכת חיבוט הקבר), ועיי"ע ר"ח שער היראה פי"ב באריכות), אמר ר"י משום ר"א, קשה הדין שהקב"ה דן את האדם בקבר יותר מדין גיהנם. דין גיהנם מכי שנה ולמעלה. אבל דין הקבר אפילו צדיקים נידונין בו, אפי' גמולי חלב, אפי' יונקי שדים נידונין בו. אבל אמרו חז"ל, הדר בא"י ומת בע"ש, אינו רואה דין הקבר, ומה יעשה וינצל מדין הקבר, יהי אוהב צדקות, ואוהב תוכחות וגמ"ח, ומכניס אורחים תוך ביתו, ומתפלל תפלתו בכוונה, אפי' מת בחוץ לארץ, אינו רואה דין חיבוט הקבר.

מהיסורים הגדולים, שהרבה צדיקים לא רצו לבוא חזרה בגלגול שלא יטעמו עוד הפעם חיבוט הקבר, ויום השלושים ג"כ חל בשבת, וכידוע שביום השלושים דנין את האדם בדינים קשים כמבואר בראשית חכמה ומזה ג"כ נפטרה (ועיי"ע במעבר יבק שם).

ולזאת במעמד זה בהתאסף כל בני המשפחה ליום השלושים לפטירתה חובה להכיר חשיבות הכינוס הזה, ולדעת כי בינינו מצויה עתה נשמתה הזכה.

- ג -

ליום השלושים סיימנו משניות מסכת עוקצין לטובת נשמתו.

בסיום ששה סדרי משנה, אמר ר' יהושע בן לוי עתיד הקב"ה להנחיל לכל צדיק וצדיק ש"י עולמות, שנאמר להנחיל אוהבי יש ואוצרותיהם אמלא, אמר ר' שמעון בן

ובשם הארז"ל כתב, ששמע מחכם גדול, שכל הנקבר ביום ששי אחר ה' שעות ביום והשעה החמישית בכלל, אינו רואה חיבוט הקבר, כי קדושת השבת מפרידה ממנו בלי צער. וזה סוד יום הששי ה' יתירה, כי מאז ולמעלה הוא ערב שבת ממש.

בספר תולדות יעקב יוסף בקוני"א כתב וז"ל, רז"ל חשבו דברים שהעושה אותן ניצול מחיבוט הקבר, וחד מהם אם מת בערב שבת וכו'. והקשה מורי הא כוונת רז"ל להשמיענו איך לעשות תקנה להנצל מחיבוט הקבר, משא"כ בזה שימות בערב שבת אין זה בידו לעשות. וביאר שהוא מוסר גדול שימות בערב שבת, ר"ל לפנות את עצמו מכל עסקי עוה"ז כאילו מת כדי לעשות הכנה לשבת, ובזה ניצול מחיבוט הקבר.

(ב) וידוע גדול העונש של חיבוט הקבר בספר מעבר יבק (שפתי רננות פי מ"ב) כתב וז"ל, מצאתי בדרושי גורי הארז"ל, כי אחרי הקבורה באים די מלאכים המשפילים הקבר ומעמיקים אותו בארץ כגובה קומת האדם. ולהיות כי הקליפה קשורה עם הנשמה ועם הגוף, לכן מחברים אותם יחד, ואז אוחזים אותם המלאכים באותו האדם כל א' מן הקצה שלו ומנערים אותו, וחובטים אותו במקלות של ברזל כדרך שחובט אדם כסותו ומנערה להסיר ממנה העפר הדבק בה. וכך הם עושים עד שתפרד מעט מעט אותה קליפה מן האדם עד שנעקרת לגמרי. וזהו פירוש חיבוט הקבר ממש. אמנם הצדיקים אשר עשו מעשים טובים בחייהם היו חובטים עצמן ומתפרדת קליפה זו מעליהם ע"י היסורין והצער שסובלין בחייהם על ידי התורה שמתשת גופו של אדם. ברם להפרידה בחיים לגמרי, אי אפשר, ואין איש ניצול מחיבוט הקבר. אך הרשעים צריכים טרחא יתירה.

חלפתא לא מצא הקב"ה כלי מחזיק ברכה אלא השלום שנאמר ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום.

- ד -

א. צ"ב שייכות ב' המאמרים בחתימת המשנה, המימרא של ר' יהושע בן לוי עתיד הקב"ה להנחיל לכל צדיק וצדיק ש"י עולמות, עם דברי ר' שמעון בן חלפתא לא מצא הקב"ה כלי מחזיק ברכה לישראל אלא השלום.

ב. וגם **לכל צדיק וצדיק**, מדוע כפל את לשונו, הלא הי' די שיאמר לכל צדיק.

ג. גם צ"ב הפסוק ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום, מהו השייכות בין עוז לשלום, הלא אם מתנהגים בעוז אין מתנהגים בשלום עם בני אדם, כמובן ופשוט, וא"כ איך יתכנו שניהם ביחד, עוז ושלום.

ד. ועוד צ"ב, הלא בצדיקים עסקינן שכל מהותם הוא שלום, כי כל רצונם הוא לעשות נחת רוח להקב"ה שנקרא שמו ית' שלום, וא"כ יש לדקדק מדוע לא יוכלו להיות כולם בצוותא חדא, ולא בעולמות נפרדים.

ה. צ"ב דהלא ר' יהושע בן לוי היה אמורא, כדמצינו בגמרא כמה פעמים שנחלקו ר' יוחנן ור' יהושע בן לוי, וכן הי' בר פלוגתא של רב, וא"כ מדוע סידר מסדר המשנה המימרא של ר' יהושע בן לוי דעתיד הקב"ה להנחיל וכו' קודם למימרא של ר' שמעון בן חלפתא, שהי' תנא.

ו. גם צ"ב, דר' יהושע בן לוי מיירי בשכר עולם הבא, כמו שאמר עתיד הקב"ה להנחיל לכל צדיק וצדיק ש"י עולמות, ור' שמעון בן חלפתא מדבר אודות מעלת מדת השלום, ששייכת לכל אדם בעולם הזה, שעל בני ישראל בעולם הזה להיות בשלום ובאחדות זה עם זה, וא"כ מטעם זה הי' לו ג"כ למסדר המשניות לסדר תחילה מימרא של ר' שמעון בן חלפתא, לפני המימרא דר' יהושע בן לוי דמיירי משכר עולם הבא.

ז. לנעוץ סופן בתחילתן, סיום המשניות, **ה' יברך את עמו בשלום**, עם תחילת המשניות, **מאימתי קורין את שמע**

בערבית, מהו השייכות בין מדת השלום למצות קריאת שמע שקורין אותה בערבית.

ח. לא מצא הקב"ה **כלי מחזיק ברכה** לישראל אלא השלום, מדוע קרא ר' שמעון בן חלפתא למדת השלום בשם כלי מחזיק ברכה, הול"ל שיש בו ברכה, וכדומה.

- ה -

ואפ"ל בהקדם דברי זקיני הברטנורא בביאור המשנה **להנחיל אוהבי יש - יש** בגימטריי שלש מאות ועשרה, כלומר שההנאה וקורת רוח שיש לכל צדיק וצדיק בעולם הבא הוא שלש מאות ועשר פעמים כנגד כל העולם הזה.

וזקיני התוספות יום טוב מבאר **אוהבי יש** "בין האוסר ובין המתיר הגם ששניהם היו חולקים, הואיל וכוונתם לשם שמים, אוהבי השם הם".

והתפארת ישראל כותב **לכל צדיק וצדיק** היינו אפילו לצדיק שאינו גמור, שאם יעסוק בסדרי משנה וחוזר חלילה, בכלל יראי ה' הוא, הנה שכרו אתו בעולם הבא, ופעולתו לפניו גם בעולם הזה, שגם עולמו יראה בחייו.

- ו -

ואפשר לפרש, דהנה ידוע גודל חשיבות מדת האחדות והשלום בין אדם לחבירו, שכל אחד מישראל יאהוב את חבירו כנפשו ממש, ואיתא בתנא דבי אליהו דאם ישראל הם בשלום ובאחדות זה עם זה, אפילו אם הם עובדי עבודה זרה ח"ו הקב"ה מוחל עוונותיהם.

- ז -

ונבוא אל הביאור, דהנה באמת קשה מאוד להבין איך שייך כדבר הזה, דאע"ג שהם עובדי עבודה זרה ח"ו מ"מ הקב"ה מוחל עוונותיהם רק בגלל השלום, וכי איזה חשיבות יש להם אם עובדים עבודה זרה, הלא הוא היפוך התורה כאמרם ז"ל (מגילה י"ג ע"א) כל הכופר בעבודה זרה נקרא יהודי, משמע דמי שמודה בעבודה זרה ח"ו הוא היפוך היהדות, וגם אחז"ל המודה בעבודה זרה ככופר בכל התורה כולה, וא"כ איזה חשיבות יש לאחדותם של ישראל אם הם עובדי עבודה זרה.

- ח -

ואפשר לומר בביאור הענין, דהנה ידוע דישראל הם עלמא דיחודא, עולם האחדות, ועשיו ובניו הם עלמא דפירודא, תכלית הפירוד, וכמו שכתב רש"י ז"ל (בראשית מ"ו, כ"ו) כל הנפש הבאה ליעקב מצרימה וגוי' וז"ל, ומצאתי בויקרא רבה עשו שש נפשות היו לו והכתוב קורא אותן נפשות ביתו (בראשית ל"ו, ו') לשון רבים, לפי שהיו עובדין לאלהות הרבה, יעקב שבעים היו לו והכתוב קורא אותן נפש לפי שהיו עובדים לא-ל אחד עכ"ל.

ולפי זה מובן דאם ישראל הם באחדות זה עם זה, אז אף אם ח"ו עבדו עבודה זרה מ"מ כיון שהם באחדות סימן הוא ששייכים ליעקב וביתו שהם תכלית האחדות והשלום, וזה שנכשלו בחטא עבודה זרה הי' רק לפי שעה, אבל בעצם טבעם הם טובים וקדושים והם דבוקים בה' אחד, משא"כ אם לא היו באחדות זה עם זה, אז סימן הוא ששייכים לבית עשו ח"ו ולא לצד הקדושה של יעקב ובניו. ולכן אם הם באחדות הוא סימן אמיתי ששייכים לבית יעקב, וממילא שייך שימחול הקב"ה את עוונותיהם.

- ט -

והנה על המשנה אמר ר' שמעון בן חלפתא לא מצא הקב"ה כלי מחזיק ברכה לישראל אלא השלום שנאמר ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום. מבאר התוספות יום טוב, שסוף הפסוק הוא פירוש לראשו: ה' עוז וחוזק ירצה ליתן לעמו, ומה עשה, ברכם בשלום, שכל הברכות שבעולם אינן מתקיימות אם אין שלום.

ובפי' הלכתא גבירתא לבעל תפארת ישראל, כתב בביאור לכל צדיק וצדיק אפילו צדיק שאינו גמור, אם רק עוסק בתורה בכל זמן שאפשר לו ומקיים מצוותיה, ורק לפעמים נכשל בקטנות או מתרשל ואינו נזהר לקיים מצוותיה כראוי, אף על פי כן לו יובילו המלאכים ש"י בעולם הבא, ככל כפליים מטובותיו שישפיע עליו הקב"ה גם בעולם הזה, אם רק יהיה שלום במעונו ועם חבריו, שנאמר ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום.

ואפשר לפרש המשך ב' המאמרים, וגם לבאר ההמשך ה' עוז לעמו יתן, ה' יברך את עמו בשלום, דהנה איתא בספה"ק ישמח משה (פרשת שמות) בשם ספר בית שמואל אחרון, לפרש מ"ש בגמרא (שבת דף ל"א ע"א) מעשה בנכרי אחד שבא לפני שמאי ואמר גיירני על מנת שתלמדני כל התורה כולה כשאני עומד על רגל אחת, דחפו באמת הבנין שבידו, אתא לקמיה דהלל גייריה, אמר ליה דעלך סני לחברך לא תעביד זו היא כל התורה כולה, ואידך פירושא היא זיל גמור ע"כ.

וכתב וז"ל, והנה לכאורה תמוה מאוד על הגר, מה ראה לשטות זה לומר שילמדנו כל התורה כולה כשהוא עומד על רגל אחד, גם צ"ב האיך נכלל כל התורה כולה במצות ואהבת לרעך כמוך. ופירש דהנה איתא שכל אחד מישראל צריך לקיים כל התרי"ג מצוות, ואם לא זכה לקיים הכל, מוכרח הוא שוב להתגלגל לזה העולם כדי לקיים כולם. וידוע גם כן דכל מצוה הוא מכוון כנגד אבר אחד שבגוף האדם, ומכל מצוה שהאדם מקיים נעשה מזה לבוש וחלוקא דרבנן וטלית נאה לעולם הבא בגן עדן, והיות שיש רמ"ח אברים ושס"ה גידים באדם, ע"כ ע"י שמקיים כל התרי"ג מצוות קונה ועושה לו חלוקא דרבנן לנשמתו בעולם הבא, ולכן מי שלא זכה בחייו לקיים כל תרי"ג מצוות, מוכרח הוא להתגלגל שנית לזה העולם ולקיימם כראוי. ופירשו בזה הכתוב (תהלים י"ט) תורת ה' תמימה משיבת נפש, שצריך האדם לקיים כל מצות ה' בשלימות, שתהיה תמימה ולא יחסר ממנה כלום, דאל"כ משיבת נפש, מוכרח הוא שוב להתגלגל בזה העולם עד שישלימו שנית. ואת זה לא רצה הגר שיצטרך להתגלגל שנית בזה העולם, ע"כ ביקש עצה ודרך שיוכל לתקן כל התרי"ג מצוות בפעם הזאת שהוא בעולם. והנה רגל הוא לשון פעם, כמו (במדבר כ"ב) שלש רגלים, ועל כן אמר גיירני על מנת שתלמדני כל התורה כולה כשאני עומד על רגל אחת, שאוכל לקיים כל התורה בפעם הזאת שאני עומד בעולם הזה ולא אצטרך שוב להתגלגל.

ולכן דחפו שמאי באמת הבנין, כי איך אפשר שאדם יקיים כל המצות, הרי יש מצות שניתנו רק לכהנים או ללוויים

וישראלים, ויש שאינם שייכים רק בזמן שבית המקדש קיים, ואיך יתכן שיקיים הכל בעולם הזה. אולם כשבא לפני הלל, נתן לו על זה ב' עצות, חדא, מה דעלך סני לחברך לא תעביד, כלומר דעיי שכולל עצמו עם כלל ישראל ביחד ויש אהבה ואחדות בין איש לרעהו, עייז נחשב המצוה שמקיים הוא כאילו גם חבירו קיימו, וכן מה שמקיים חבירו נחשב כאילו הוא מקיימו ג"כ, עיי"ש.

ועיי כיון שיש לו אהבת ישראל ממילא נחשב לאדם כאילו קיים כל התורה כולה, דעיי אהבת ישראל נחשב לאדם כאילו קיים בפועל כל המצוות ממש, ודו"ק.

- יא -

והנה התורה נקראת עוז, כמו שאמרו חז"ל (מד"ת ז, ג, ויק"ר לא, ה) אין עוז אלא תורה שנאמר ובזרוע עוזו וכו'. וזהו ה' עוז לעמו יתן, שהקב"ה נתן את התורה לכל עמו, שכולם יקיימוהו, ולכאורה איך אפשר שיקיימו את כל התורה כולה מא' עד ת' בלי שיצטרכו להתגלגל ח"ו, הלא יש כמה מצוות ששייכים רק לכהנים, או רק ללויים, או רק לישראלים, וא"כ איך אפשר לקיים כל התורה כולה. לזה נתן עצה, ה' יברך את עמו בשלום, שהקב"ה נתן לעמו ישראל את מדת השלום והאחדות, ואם יש ביניהם אחדות ואוהבים זה את זה, עייז נחשב להם כאילו קיימו את כל התורה כולה, אף המצוות שאין שייכים אליהם, כי עיי האחדות נחשבים כל ישראל כגוף אחד כנ"ל, ובאופן זה ה' עוז לעמו יתן, וכנ"ל.

- יב -

ועל דרך זה יש לפרש הפסוק שהביא ר' יהושע בן לוי, להנחיל אוהבי יש ואוצרותיהם אמלא, דהנה ראיתי בספר של ש"ב תפארת חיים שכתב בסיום משניות (עמוד רי"ב) וז"ל: ושמעתי אומרים בשם הצדיק הקדוש מוויזניץ בעל ההילולא זי"ע (בעל אהבת ישראל) שהתנצל לאחד ממקורביו שעשה חשבון הנפש בעצמו, ורעדו כל אבריו בראותו את עצמו כי מכף רגל ועד ראש אין בו מתוס, אמנם באותו רגע צהלו פניו הקדושים וניחם את עצמו ואמר, הלא דברי חכז"ל שרירים וקיימים והם אמרו (אבות פ"ג מי"ג)

כל שרוח הבריות נוחה הימנו רוח המקום נוחה הימנו, ואני יודע בנפשי שאני אוהב את כל איש אשר בשם ישראל יכונה, וממילא גם הם אוהבים אותי כי כמים הפנים לפנים כן לב האדם לאדם (משלי כ"ז, י"ט), וכמו שכתבו המפרשים מה שאמרה רבקה ליעקב (בראשית כ"ז מ"ג-מ"ה) קום ברח לך וגוי עד אשר תשוב חמת אחיך ממך, היינו שאם אתה לא תכעוס על אחיך וישוב חמת אחיך ממך, זה יהיה לך אות ומופת שגם אחיך לא יכעוס עליך. אמנם כן מורא יעלה על ראשי אפשר שאהבה זו היא אהבה התלויה בדבר ואינה מתקיימת, אבל אחרי שובי נחמתי שאי אפשר שתהא אהבה התלויה בדבר אם אני יודע שאין אני שום בעל דבר, כיון שאינני מחזיק את עצמי בהתנשאות, ואם כן ניחא שפיר שרוח הבריות נוחה הימני ורוח המקום נוחה הימני, עכ"ל עי"ש.

- יג -

ועפ"י יתבאר כפל הלשון שאמר עתיד הקב"ה להנחיל לכל צדיק וצדיק, דהכוונה על צדיק כזה שאינו מסתפק במה שהוא צדיק, אלא שהוא עושה נפשות צדיקים עוד ועוד וזהו עיקר חפצו ורצונו, מחמת אהבתו לישראל, **שנאמר להנחיל אוהבי יש**, י"ש ראשי תיבות י"רא ש"מים, דכיון שהוא אוהב את הקב"ה (אשר קראו **אוהבי**) על כרחך שהוא גם אוהב את ישראל, וכדברי האהבת ישראל הנ"ל, וזהו עיקר יראת שמים שלו, וכנ"ל.

ובספרי חסידי סלונים מובא בשם הרבי ר' זושא זי"ע דבכל ערב קודם שהלך לנוח הי' אומר א גוטע נאכט באשעפער א גוטע נאכט אלע אידן, איי וועט מען פרעגן ווי קומט עס צו זושא צו רעדן אזוי א גוטע נאכט באשעפער, נאר אז מ'האט ליב די קינדער האט מען ליב דעם טאטן, ע"כ תוכן הלשון. והיינו כדברינו, דאהבת ישראל קשורה באהבת השי"ת, והא בהא תליא, וא"א לאהוב את השי"ת אם אינו אוהב את ישראל.

- יד -

ובזה יש לפרש פסוקי קריאת שמע, שהוא קבלת עול מלכות שמים, אומרים תחילה **שמע ישראל ה' אלקינו ה'**

אחד, ואהבת את ה' אלקיך וגו', דמרומו ג"כ ענין הנ"ל, דמקודם אומרים שמע ישראל, והיינו שמראים בזה גודל אהבתינו לישראל, ורק אז יש חשיבות למה שאומרים ה' אלקינו. וזהו שמרמזים כשאומרים אח"כ ה' אחד, דאורייתא וקוב"ה וישראל חד הוא, וכמו שהשי"ת הוא אחד, כמו כן ברצונו ית' שכל ישראל יהיו כגוף אחד, ואח"כ אומרים ואהבת את ה' אלקיך וגו'.

- טו -

ואפשר לבאר יותר, דהנה ידוע דקודם קריאת שמע צריכים לקבל עול מלכות שמים, וגם קודם התפילה בבוקר מובא מהארז"ל לקבל עליו מצות ואהבת לרעך כמוך, והטעם כנ"ל, דבלי מדת השלום עם כל ישראל אי אפשר לו לקבל עליו עול מלכות שמים בשלימות.

- טז -

ועל פי דברי הבית שמואל אחרון הנ"ל דע"י שאוהב את כל אחד ואחד מישראל נחשב לו כאילו קיים כל התורה כולה בעולם הזה ולא יצטרך לבוא עוד בגלגול, יובן שפיר מאמר ר' יהושע בן לוי, עתיד הקב"ה להנחיל לכל צדיק וצדיק ש"י עולמות, אשר לפי הנ"ל קאי על האחדות שהוא רוצה שכל אחד מישראל יהי צדיק ואינו מסתפק במה שהוא בעצמו צדיק, וזהו ש"י עולמות שמחזיק את עצמו שאינו רק כחצי שיש כת"ר מצוות (תרי"ג מצוות דאורייתא וז' דרבנן) כדברי המפרשים דש"י הוא חצי מכת"ר, לרמוז שכל אחד ואחד מישראל צריך להחזיק את עצמו רק כחצי הא', וחצי השני של שלימותו יושלם לו ע"י חבירו, וכמו שכתב האלשיך הקדוש ז"ל בביאור מצות מחצית השקל, דהוא להורות לנו שכל אחד מישראל הוא רק כחצי ורק בצירוף עם חבירו הוא מביא שקל שלם, וזהו ג"כ ענין ש"י שהוא חצי מכת"ר, שצריך האדם לדעת דאי אפשר לו לקיים תרי"ג מצוות בשלימות רק בצירוף חבירו. וזהו לכל צדיק וצדיק (שרומו לענין האחדות כנ"ל) ש"י עולמות.

- יז -

ועל זה הביא ר' יהושע בן לוי הפסוק להנחיל אוהבי יש ואוצרותיהם אמלא, דאם קראו הכתוב אוהבי, שהוא אוהב

ה', סימן הוא שהוא גם אוהב ישראל, שאם אינו אוהב את ישראל, אי אפשר לו לבוא לידי אהבת ה', וכיון שאוהב את ישראל הרי נחשב לו כאילו קיים את כל התורה כולה, וזהו **להנחיל אוהבי יש**, דכיון שהוא אוהב את ה' ואוהב את ישראל (דהא בהא תליא כנ"ל) ממילא יקבל ש"י עולמות לעולם הבא, ולא יצטרך לבוא עוד בגלגול, והטעם בזה, כי **ואוצרותיהם אמלא**, שכבר מילא את אוצר התורה ויראת שמים שלו, דאיתא בגמרא (שבת ל"א ע"א) אין לו להקב"ה בעולמו אלא אוצר של יראת שמים בלבד, שנאמר יראת ה' היא אוצרו, והוא אוצר האמיתי של האדם, וזהו **ואוצרותיהם אמלא**, דכיון שהי' באחדות עם כל ישראל, ע"י זה מילא אוצרות תורה ויראת שמים שלו כבר בעולם הזה, וע"כ לא יצטרך לבוא עוד בגלגול ח"ו, ושפיר יכול לקבל שכרו בעולם הבא ש"י עולמות.

- יח -

וזהו הסמיכות ה' **יברך את עמו בשלום**, להתחלת הש"ס **מאימתי קורין את שמע בערבין**, דהלא קריאת שמע מורה על האחדות כנ"ל, דמקודם אומרים **שמע ישראל** לשון יחיד, שכל ישראל הם באחדות כאיש אחד בלב אחד, ורק אז ה' **אלקינו ה' אחד**, וע"י האחדות, ה' **יברך את עמו בשלום**, יש חשיבות לקריאת שמע שקוראים ישראל.

- יט -

וזהו שאמר התנא **מאימתי קורין את שמע בערבין**, דהנה ידוע העובדא שהרבי ר' שמעלקא מניקלשבורג זי"ע למד משנה זו ביחד עם הרבי ר' זושא מהאניפאלי זי"ע, וכשהתחילו ללמוד מאימתי קורין את שמע, נפל אימה ופחד על הרבי ר' זושא וצעק בקול גדול - מאימתי, מתוך אימה ופחד קורין את שמע, והסיפור ידוע.

ולענינינו יש לפרש המשנה, **מאימתי קורין את שמע בערבית**, דערבית רומז לגלות כדאיתא במדרש (פרשת בראשית, על פסוק ולחושך קרא לילה) דהגלות דומה ללילה. וזהו מאימתי קורין את שמע בערבין, דבעת הגלות קורין ישראל קריאת שמע מתוך אימתה ופחד, דהלא אמרו חז"ל (יומא דף ט' ע"ב) דמקדש שני חרב משום עון שנאת חינם,

וע"כ היות ובני ישראל יודעים דקריאת שמע הוא סוד האחדות, היפוך השנאת חינם, ע"י קוראין את שמע באימה, לאמור, מתי נזכה כבר שיבנה בית המקדש במהרה בימינו ונהי' כולנו באחדות הגמור ונזכה לראות כהנים בעבודתם ובאכילת תרומה בשלימות.

- כ -

וזהו כוונת הסיום **משעה שהכהנים נכנסין לאכול בתרומתן**, ודייק שם בגמרא ליתני משעת צאת הכוכבים. ולהני"ל מובן, דעיקר קריאת שמע הוא לעורר בנו מדת האחדות, דע"י"ז שוב יבנה בית המקדש במהרה בימינו ונזכה לראות כהנים בעבודתן, ולכל זה נזכה ע"י שישרה שלום בין אדם לחבירו.

- כא -

ועל דרך זה באופן אחר קצת אפשר לבאר עוד מאמר ר' יהושע בן לוי **עתידי הקב"ה להנחיל לכל צדיק וצדיק ש"י עולמות**, ודקדקנו במה שאמר לכל צדיק וצדיק. ויש לומר בביאור הענין שלעולם הבא מקבל כל צדיק וצדיק ש"י עולמות בפני עצמו, דהנה מסופר עוד על הרה"ק הרבי ר' זושא מהאניפאלי זי"ע שביקש שימציאו לו היראת שמים של הרמב"ם, נענו לו ונפל עליו פחד כזה, שכמעט בטל במציאות מרוב רעדה, עד שביקש שיסירו זאת ממנו. רואים אנו מעובדא זו, דהגם שכולם אהובים, כולם ברורים, כולם קדושים וכולם עושים באימה וביראה רצון קונם, בכל זאת כל אחד הוא עולם נפרד בפני עצמו, וכל אחד צריך לעבוד את השי"ת לפי מדרגת עצמו, ולא לפי מדרגת חבירו, וכמו שמסופר ג"כ על הרבי ר' זושא זי"ע ששאלוהו אם הי' רוצה להיות אברהם אבינו, והשיב, הלא העיקר הוא מה ירויח הקב"ה מזה, כי איזה ריוח יהי' להקב"ה מזה, הלא בין כך ובין כך יהי' רק **אברהם אחד וזושא אחד**, ואנו צריכים לעמול על מנת לעשות נחת רוח להבורא יתברך שמו, ואיזה ריוח יהי' להקב"ה מזה שאני אהי' אברהם ואברהם יהי' זושא.

- כב -

וזהו **לכל צדיק וצדיק**, דהקב"ה רוצה שכולם יהיו צדיקים לפי מדרגתם, ועיי'ז מובילים ש"י להקב"ה, ומדה כנגד מדה יקבלו בתורת מתן שכר ש"י עולמות, שנאמר להנחיל **אוהבי יש**, דכיון שאוהבים את הקב"ה, ע"כ רוצים לעבוד את השי"ת כל אחד ואחד לפי מדרגתו, ואינו הולך במעלות ובנפלאות ממנו, רק לפי מדרגתו, וזהו **ואוצרותיהם אמלא**, דכיון שכל אחד מצדיקים אלו עבד על זה כל ימיו למלא את אוצרו בתורה ויראת שמים, ע"כ מדה כנגד מדה הקב"ה ימלא את אוצרותיהם במתן שכר של ש"י עולמות, וכנ"ל.

- כג -

ויש להוסיף עוד בביאור הכתוב להנחיל אוהבי יש ואוצרותיהם אמלא, עפימ"ד בקונטרס דרך חיים בשם מחותני כ"ק אדמו"ר הגה"ק מקלויזנבורג זצ"ל (פרק ו', עמוד נ"ג) וז"ל: כדבר הזה היה להם גם בהשגת חכמת התורה. אחרי רוב יגיעתם בתורה הקדושה זכו לסייעתא דשמיא, בבחינת יגעת ומצאתי, להשיג ולמצוא יתר על המדה [וראה בספר "שם הגדולים" (מערכת ספרים אות ש' שימן קלד) על רבינו שבתאי כהן הנודע בעולם התורה בשם הש"ך, שהיה יודע שם המציאה, דהיינו שם קדוש לכיון בו ולמצוא הבקיאות שרוצה תיכף ומיד"] עכ"ל.

- כד -

ולדעתי נראה להוסיף על זה, דהנה יש לכל אחד מישראל אוצר של תורה שניתן לו בשעת מתן תורה, דלכל אחד מישראל יש חלק בתורה שאינו שייך לחבירו, ורק שהוא באתכסיא ואינו באתגליא, ואם זוכה האדם לאהוב את השי"ת ולאהוב את ישראל, מגלים לו סתרי תורה מה ששייך לחלק נשמתו שקיבל בהר סיני שהי' עד עתה בהתכסות ממנו, וזהו להנחיל אוהבי יש, ועיי'ז **ואוצרותיהם אמלא**, ודו"ק.

- כה -

ובזה אפשר לבאר גם מקראי קודש שבפרשתינו (א, א) אלה הדברים אשר דיבר משה אל כל ישראל בעבר הירדן במדבר בערבה מול סוף וגו'.

ולהלן בפסוקים, ויהי בארבעים שנה בעשתי עשר חודש באחד לחודש דבר משה אל בני ישראל ככל אשר צוה ה' אותו אליהם, אחרי הכותו את סיחון מלך האמורי וגו' ואת עוג מלך הבשן וגו'.

והנה המפרשים הביאו כמה דקדוקים בפסוקים אלו:

א. הלא ידוע דכל מקום שנאמר אלה ממעט ופוסל את הראשונים, ומה פוסל הכתוב כאן באמרו אלה הדברים.

ב. גם צ"ב אמרו אל כל ישראל, והלא כל התורה דיבר משה אל כל ישראל, ומה היתה כוונת הכתוב לפרט כאן, שהדיבור נאמר לכל ישראל.

ג. אל כל ישראל, פירש"י אילו הוכיח מקצתן, היו אלה שבשוק אומרים, אתם הייתם שומעין מבן עמרם ולא השיבותם דבר וכו', אילו היינו שם היינו משיבין אותו, לכך כנסם כולם, ואמר להם הרי כולכם כאן, כל מי שיש לו תשובה ישיב, עכ"ל. והקשו המפרשים הלא בודאי משה רבינו ע"ה לא לאהבת הנצחון כנסם כולן, רק כל רצונו היה שיקבלו תוכחתו וישובו על חטאם, וכל כוונתו היתה לשם שמים, ואם כן מה הרויח במה שכנסם כולם, וממה נפשך, אם יש להם טענה צודקת וניצחת, בלאו הכי לא יקבלו תוכחתו, ואם אין בפייהם מענה להשיב, אם כן מה לו ולאמירתם, והיה יכול להוכיח גם את מקצתן ואלו שבשוק לא יערערו בלאו הכי על תוכחתו, אחרי שאין להם תשובה נכונה.

ד. במדרש רבה על פסוק אלה הדברים וגו', זה שאמר הכתוב מוכיח אדם אחרי חן ימצא ממחליק לשון, וצ"ב שייכות פסוק זה לפרשת אלה הדברים אשר דיבר משה אל כל ישראל.

ה. ויהי בארבעים שנה בעשתי עשר חודש באחד לחודש וגו', מדוע האריך הכתוב לספר לנו בדיוק באיזה זמן הוכיח

משה את כל ישראל. וגם מדוע צריך להודיענו דכל תוכחתו נאמר לישראל אחרי הכותו את סיחון וגו', מאי נפקא לן מינה, ועיין רש"י ז"ל מה שכתב בזה.

ו. על פסוק ה' אלקיכם הרבה אתכם (להלן פסוק י') איתא במדרש (מובא בספה"ק ישמח משה) זה שאמר הכתוב אשתחוה אל היכל קדשך ביראתך, וצ"ב שייכות מקרא זה לכאן.

- כו -

ויתיישבו כל הדקדוקים בס"ד, דהנה רש"י ז"ל כתב אלה הדברים, לפי שהן דברי תוכחות ומנה כאן כל המקומות שהכעיסו לפני המקום בהן, לפיכך סתם את הדברים והזכיר ברמז מפני כבודן של ישראל עכ"ל.

- כז -

ואפשר לפרש עפ"י"מ שכתבנו למעלה מגודל מעלת מדת האחדות, דאם יש אחדות ואהבה בתוך כלל ישראל נחשב להם כאילו קיימו כל התורה כולה. ולפי זה מיושב שפיר מדוע כינס משה את כל ישראל דייקא, דכיון שרצה להוכיחם על עוונותיהם שהכעיסו לפני המקום, ע"כ הקדים להם עצה מיוחדת איך שיתכפרו להם עוונותיהם, והוא ע"י אל כל ישראל, שיהיו כולם באחדות גמור ויאהבו זה את זה כנפשם, וזהו העצה הראשונה שנתן להם איך שיתכפרו להם מה שהכעיסו לפני המקום ב"ה בכל אותן המקומות.

- כח -

ומיושב דקדוק הראשון דכל מקום שנאמר אלה פסל את הראשונים, ומה פסל ומיעט כאן, אך להנ"ל בא לרמז שמשא רצה לפסול את מה שהיו עד עתה במדבר שלא היו כל כך באחדות זה עם זה, וע"כ היי מקום שיחטאו ח"ו כיון שלא היו באחדות, משא"כ כעת שהוא הכניס את כולם ביחד לרמז להם שעיקר התשובה הוא האחדות, לחיות בשלום זה עם זה, ע"כ אמר הכתוב לשון אלה פוסל את הראשונים, דמה שהוא מזכיר להם עוונותיהם שחטאו במקומות ההם, הוא רק מחמת שלא היו באחדות גמור כמו שהם כעת

בבחינת אל כל ישראל, אבל עתה שהם באחדות יתכפרו עוונותיהם ויחשב להם כאילו קיימו את כל התורה כולה.

- כט -

ומיושבים ג"כ קושיות ב' וגי', שהקשינו מדוע הוצרך לכנוס את כל ישראל. ולהנ"ל שפיר מיושב, דכדי שיתכפרו להם עוונותיהם שרוצה להזכיר להם ברמז כאן, הוצרך לרמז להם דעיקר הכפרה על זה הוא האחדות, דע"י האחדות יחשב להם כאילו קיימו כל התורה כולה ולא חטאו מעולם, דהלא אף חטא עבודה זרה (שנרמז ג"כ בפסוק כאן, כמו שכתב רש"י ודי זהב, הוכיחן על העגל שעשו בשביל רוב זהב שהיה להם, שנאמר וכסף הרביתי להם וזהב עשו לבעל) נמחל ע"י האחדות וכמו שכתב בתנא דבי אליהו שהזכרנו לעיל, וע"כ כינס כאן את כל ישראל, להודיע להם שאם יהיו כולם ביחד באחדות גמור, ימחול להם הקב"ה עוונותיהם שחטאו באלו המקומות, וכנ"ל.

- ל -

וזהו מה שהביא המדרש כאן פסוק מוכיח אדם אחרי חן ימצא ממחליק לשון, דהנה מקרא מלא דיבר הכתוב (ויקרא י"ט, י"ז) הוכח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטא, וביארו המפרשים, דהמוכיח את ישראל על עוונותיהם צריך ליזהר מאוד בכבודם שלא לביישם, ורק יוכיחם על עצם העבירה אבל לא יביישם ברבים לומר כך וכך עשית, וכנודע מהרבי ר' זושא זי"ע שהי' אומר לבני אדם את כל מה שחטאו, אך הי' אומר כן על עצמו, זושא פארוואס האסטו

(ג) בספר נועם המצות מצוה רל"ט כתב, עצם התוכחה בא מחמת אהבה לכן סמכה התורה התוכחה ללא תשנא. והטעם שסמכה התוה"ק מצות תוכחה להלאו דלא תשנא את אחיך, יען כי באמת התוכחה באה רק מחמת אהבה שיאהב את חברו, ע"כ יחמול עליו להציל את נפשו מדינו של גיהנם, אבל אם ישנא אותו לא יוכיח לו, כי מה איכפת לו אם השונא שלו יענש מן השמים.

ובספר נועם אלימלך פי' אמור כתב וזתוכ"ד, וע"ע בפי' תולדות). דרך הצדיק להוכיח עצמו תמיד בכל עת, ואומר בפני בני אדם תמיד הוא קלקול מעשיו, והוא פורט לפניהם חטאים שעשו אותם שאר בני אדם, והצדיק תולה אותם חטאים בעצמו כאלו הוא עשאים, וע"ז הוא מכניס בלבם יראה גדולה והם שבים מעוונותיהם.

אזוי געטוען, והדברים עתיקין ואכמ"ל בזה. וזהו הוכח תוכיח את עמיתך, שכאשר תוכיח את חבירך תדע שהוא עמיתך, עמך בתורה ובמצוות, וע"כ לא תשא עליו חטא, לומר אתה חוטא ואין לי שייכות עמך, רק אדרבה, תוכיחו בדרכי נועם וימצא אצלך חן אף בעת שאתה מוכיחו על מעשיו.

- לא -

וכך היתה דרכו של משה רבינו ע"ה, דגם כשהוכיח את ישראל הראה להם אותות חיבה ואהבה יתירה, וכינה אותם הכתוב ישראל שהוא מדריגה גדולה יותר מיעקב כנודע

ובספר גנוי ישראל שבת תשובה (עמ' לד) וזתוכ"ד, איתא בשם הבעש"ט ז"י, דמי שמוכיח את חבירו צריך להזהר מאד שהוא בעצמו יחזור בתשובה ויפשפש במעשיו ויוכיח לעצמו תחילה, ואז אח"כ יהיו דבריו נשמעים כדברים היוצאים מן הלב ויכנסו ללב השומעים. אבל כשח"ו המוכיח בעצמו עדיין לא נשלם ואינו תמים עוד במעשיו, אזי לא לבד שאינו עושה שום פעולה להעם השומעים תוכחתו, אלא יוכל עוד ח"ו לעורר דינים על ישראל חנם, ודבריו לא יעשו פרי.

ובספר צרור החיים (דף י' ע"ב), וזתוכ"ד, שמעתי מפי אבי זצ"ל, אשר בפני הבעש"ט פעם אחת דרש דרשן אחד ובעת הדרשה דיבר לא טוב על ישראל, ובא הרב הקדוש ר"ד מחסידי הבעש"ט ודחפו מעל הבימה, ובא הדרשן עליו בקובלנא לפני הבעש"ט, ושאל הבעש"ט להר"ד הני"ל למה עשית כך, ואמר שדיבר סרה על ישראל. אמר הבעש"ט: כך אמר הקב"ה, מוסר ה' בני אל תמאס (משלי ג'), היינו מוסר יש לך רשות לאמר לישראל, אבל בני אל תמאס, היינו שלא תמאס את בני.

ובספר שבחי בעש"ט (עמוד קכ"ה) וזתוכ"ד, שמעתי מהרב דקהלתנו ששמע מהחסיד ר' זאב דק' אליק. פעם אחת שבת הבעש"ט בק"ק הני"ל אצל בעל בית אחד, והוא היה פרנס החודש. בשבת במנחה הלך הבעה"ב לביהכ"נ לשמוע תוכחה מאורח אחד בעל דרשן. והמתין עליו הבעש"ט בסעודה שלישית שיבוא מביהכ"נ. ובתוך כך, שמע שהדרשן מקטרג על ישראל, ורגז הבעש"ט ואמר להגבאי שילך ויקרא להבעה"ב, וגילה הגבאי לכמה אנשים שרגז הבעש"ט על הדרשן, וראה הדרשן שהעולם נשמטין אחד אחד, ופסק מלדרוש, וביום מחר בא הדרשן להבעש"ט ונתן לו שלום. ושאל אותו מי הוא, ואמר, אני הדרשן, מפני מה רגזתם עלי. קפץ הבעש"ט ממקומו וזלגו דמעות מעיניו ואמר, אתה תדבר רע על בר ישראל, תדע, שבר ישראל ההולך כל יום ליומא דשוקא, ולעת ערב שנוגה לו מתחרד ואומר אוי לי שאעבור זמן מנחה. והולך לבית אחד ומתפלל מנחה ואינו יודע מה שמדבר, ואפילו הכי מזדעזעים שרפים ואופנים מזה.

מחז"ל, דישראל אעפ"י שחטא ישראל הוא, והא ראי, שהרי הזכיר הכתוב את עוונותיהם רק ברמז בעלמא ולא בפירוש, וכל זה משום כבודו של ישראל.

- לב -

ובשבוע הזו (פרשת דברים) שחל בו שבת חזון, ואח"כ ביום המר והנמהר תשעה באב אשר בו נחרבו בתי מקדשינו, נוהגים בני ישראל ללמוד בפרק הניזקין (גיטין דף נ"ז ע"א) עובדא דקמצא ובר קמצא, ושם אנו רואים כמה צריך האדם ליזהר בכבוד חבירו שלא לביישו, דהלא אמר שם ר' אלעזר בא וראה כמה גדול כחה של בושה, שהרי סייע הקב"ה את בר קמצא והחריב את ביתו ושרף את היכלו. חזינן מזה שבית המקדש נחרב בגלל יחיד אשר בגלל הבושה שלו הפך ל"רודף" נגד ישראל למוסרם למלך רומי, ואפילו אדם פחות כזה, הבושה שלו מגיע עד לשמים, והיא זו שגרמה לבית המקדש להיחרב. ותסמר שערות ראש עד היכן הדברים מגיעין.

ובגמרא (ברכות דף כ"ז ע"ב) ת"ר מעשה בתלמיד אחד שבא לפני ר' יהושע, אמר לו תפילת ערבית רשות או חובה א"ל רשות, בא לפני רבן גמליאל אמר לו תפילת ערבית רשות או חובה אמר לו חובה, אמר לו והלא רבי יהושע אמר לי רשות אמר לו המתן עד שייכנסו בעלי תריסין לבית המדרש, כשנכנסו בעלי תריסין עמד השואל ושאל תפילת ערבית רשות או חובה אמר לו רבן גמליאל חובה, אמר להם רבן גמליאל לחכמים כלום יש אדם שחולק בדבר זה אמר לו ר' יהושע לאו, אמר לו והלא משמך אמרו לי רשות אמר לו יהושע עמוד על רגליך ויעידו בך, עמד ר' יהושע על רגליו ואמר אלמלא אני חי והוא מת יכול החי להכחיש את המת, עכשיו שאני חי והוא חי היאך יכול החי להכחיש את החי (רש"י - על כרחי אני צריך להודות שאמרת לי רשות). היי רבן גמליאל יושב ודורש ור' יהושע עומד על רגליו, עד שריננו כל העם ואמרו לחוצפית התורגמן (שהי עומד ומשמיע לרבים את הדרשה מפי רבן גמליאל - רש"י): עמוד (רש"י - שתוק), ועמד. אמרו עד כמה נצערין וניזיל? בראש השנה אשתקד ציערין, בבכורות במעשה דר' צדוק ציערין, הכי נמי צערין, תא ונעברין (בואו ונעבירו מהנשיאות - רש"י), מאן

נוקים לוי, נוקמי לוי יהושע, בעל מעשה הוא (ודבר זה הי מצער את רבן גמליאל ביותר), נוקמי לוי עקיבא, דלמא עניש לוי (רבן גמליאל) דלית לוי זכות אבות, אלא נוקמי לוי אלעזר בן עזרי, שהוא חכם והוא עשיר.

חזינן ג"כ כמה גדול כוחה של בושה, שכדי לא לצער ולבייש את רבן גמליאל היו צריכים לבחון ולבדוק בייג נפה את מי למנות לנשיא במקומו של רבן גמליאל, וכל זה משום כבודו של רבן גמליאל.

- לג -

וכבר אמרתי לפרש הפסוק (דברים י"ב, כ"ג) רק חזק לבלתי אכול הדם כי הדם הוא הנפש ולא תאכל הנפש עם הבשר. וצ"ב מדוע צריכים חיזוק כל כך על זה שלא לאכול הדם. ואמרתי דהכוונה על דמו של חבירו, דצריך לזיזר מאוד שלא לבזות את חבירו ח"ו דאזיל סומקא ואתי חורא, וזהו **רק חזק לבלתי אכול הדם**, שלא יבזה את חבירו ולא ישפוך דמו ח"ו, ואף אם רואה שחבירו חטא ח"ו לא יאמר שנפשו מלוכלכת כבר ואין לו תיקון, רק אדרבה אעפ"י שחטא ישראל הוא, וזהו סיוס הכתוב **ולא תאכל הנפש עם הבשר**, שלא תאכל את נפשו לומר שנפשו מזוהמת כבר ואין לו תיקון, רק אדרבה, נפשו בטוב תלין, ואלא שנכשל בשעת מעשה בחטא אבל נפשו טהורה היא ואין בה סיג ופגם ח"ו.

- לד -

וזהו שאמר בפסוק שלאחריו, (שם שם כ"ה) **לא תאכלנו על הארץ תשפכנו כמים**, דהנה איתא בכתבי האריז"ל (שער הגלגולים הקדמה כ"ב) וז"ל: מי ששופך דמים בעולם הזה מתגלגל במים^ד, וסימנך **על הארץ תשפכנו כמים**, ועונשו הוא

(ד) ובזוהר תרומה דף קע"ד כתב, כל נשמתין אתו מהאי גופא קדישא, והוא על דרך שאמז"ל בגמרא, עד שיכלו כל הנשמות שבגוף, ופירש"י חדר ששמו גוף. (הגהות מהרצ"א להגאון הקדוש מדינוב זצוק"ל).

ובספר לב שמח (בראשית) פי אין בן דוד בא עד שיכלו כל הנשמות שבגוף, שיש חליפה נדחים בגופים בבהמות ובעופות וברצעים ורמשים, ועיי ישראל נתעלו. וכשיכלו הנשמות שבאותן גופים, אז יבא בן דוד. וזו הבטחה, וירדו בדגת הים ובעוף וכו'. ובכל הארץ היינו אותן הנדחים בארץ בעפר ואשפה, ובכל הרמש היינו ברצעים ורמשים, תהיו מושלים להעלות הכל. ופי' ג"כ

שעומד בקילוח המים ושם המים נקלחים עליו תמיד והוא רוצה לקום ולעמוד והמים מפילים אותו בכל רגע ואין לו מנוחה כלל ותמיד הוא מתגלגל סביב במקום קילוח המים ההם, עיי"ש בדברי קדשו.

- לה -

וזהו יש לומר לפי דרכינו, לא תאכלנו, פי' שלא תבזה את חברך, דאם תביישנו ח"ו, על הארץ תשפכנו כמים, כמו שכתב האריז"ל דענשו שמתגלגל במים ח"ו וכנ"ל.

ומוראכם וחתכם יהי על כל חית הארץ ועל כל עוף השמים בכל אשר תרמוש האדמה, היינו מה שנידח במה שתמוש הארץ אפילו בשרצים. ובכל דגי הים, שיש מהם דגים טמאים שאין בקל להתעלות, ג"כ בידכם ניתנו להעלות הכל. כירק עשב, מה שהי' בכח אדם להעלות כמה מדרגות מצומח למדבר, נתתי לכם את כל, להעלות ולברר. מעין שפי' בהסידור על ונתתי עשב בשדך לבהמותך, יתעלה מצומח לחי, והדר ואכלת ושבעת, החי יתעלה למדבר. וזה כל שתה תחת רגליו, יש שמגולגלים בדגים ובעופות, ופעמים חלילה בעופות טמאים, כמבואר כמה מעשיות בזמן האריז"ל, ועיי' הצדיקים נתקנים, אפילו עובר ארחות ימים, אותן נשמות שמשליכין אותן בכף הקלע בימים ובנהרות, גם כן "שתה תחת רגליו", להיות תקינין וברירין.

ובספר דברי שאול (שיר השירים) כתב בשם המגיד מישרים, דגי פעמים האדם מתגלגל ולא יותר, ואסמכי אקרא דעל שלשה פשעי ישראל ועל ארבעה לא אשיבנו. ועי' מהרשי"א בח"א (שבת קנ"ב) דאסמכי אקרא הן כל אלה יפעל אל פעמים שלש, ע"ש. והטעם בזה, דהנה בעל עקדה (פרשת צו) מדמה חטאי אדם לכלי מתכות וכלי חרס, שיש אשר לא יתרחץ כמו כלי חרס, והנה גם כלי חרס קיי"ל דבשלש פעמים יצא הגיעול ממנו בדרכן (ועיי' עיטור ביו"ד סימן קכ"א ובחק יעקב ריש סימן תנ"א בשם הרוקח). ואם כן בשלש פעמים יוכל להתנקות, ולכך הגלגול אינו רק עד שלש פעמים.

ובספר רבינו בחיי (ברכה) כתב וז"ל, יחי ראובן ואל ימות, הזכיר יחי על חיי העוה"ב. ואל ימות, שלא ישוב משם עוד בגוף למות מיתה שניי. וזהו שתרגם אונקלוס ע"ה ומותא תניינא לא ימות. וגילה לנו בזה כי נשמות מתגלגלות לשוב בגוף, אחר שקבלו שכרם ועונשם בגן עדן או בגיהנם. וזה ידוע ומקובל, כי כשם ששמיטות העולם חוזרות ומתגלגלות, כן הנשמה אחר שקיבלה שכרה בגי"ע או עונשה בגיהנם הנה היא חוזרת אחר זמן בגוף לקבל הראוי לה במדה כנגד מדה. והגלגול הזה נקרא אצל רז"ל תחיית המתים. ותמצא בירושלמי, אם יכופר העון הזה לכם עד תמותון (ישע"י כ"ב), זו מיתה שניי, וכן תרגום יהונתן, אם ישתבק חובא הדין לכוון עד תמותון מותא תניינא.

- לו -

ובזה יש לפרש מאמר המשנה (אבות פ"ג) אף הוא ראה גלגולת אחת שצפה על פני המים אמר לו על דאטפת אטפוך, פ"י שראה נשמה אחת שהיתה בגלגול (כן מובא בספרים) שצפה על פני המים, פ"י שבייש את חבריו בחיים חיותו ועייז שפך את דמו כמים, ועל זה אמר לו על דאטפת אטפוך, פ"י על שביישת את חבריך ע"כ נתגלגלת במים, כדברי האריז"ל.

- לז -

וע"כ כשבא משה רבינו ע"ה להוכיח את ישראל, ולא רצה לביישם רק לומר להם דברי תוכחה בדרכי נועם ובדרכי שלום, הזכיר הכתוב שהיה כאן מול סוף, פ"י דהתנהגות משה רבינו ע"ה בתוכחתו לישראל היתה מול (פ"י נגד) המים, שראה נגד עיניו דאם מבייש את חבריו מתגלגל ח"ו במים, וע"כ הוכיח את ישראל בדרכי נועם, שלא לביישם, ולכן הזכיר עוונותיהם רק ברמז.

- לח -

ועל זה שפיר הביא המדרש כאן אלה הדברים וגוי זש"ה מוכיח אדם אחרי חן ימצא, פ"י דאף אחר שמוכיח את חבריו, חן ימצא, צריך שיהא לחבירו חן בעיניו, שלא יוכיחו אלא על מעשיו, כדי ששייב מחטאו, אבל לא עצם היותו בעל עבירה ח"ו. וכל זה צריך להיות אף אחרי שהוכיח כן את האדם, וזהו מוכיח אדם אחרי, פ"י אף אם עומד כבר אחר התוכחה שהוכיח את חבריו, מ"מ חן ימצא, שימצא חבריו חן בעיניו.

- לט -

והנה ראיתי בספר מתוק מדבש (לידידינו להבחל"ח הרה"ח ר' דוד דוב גוטער ז"ל, שהשבוע חל ג"כ יום השלשים לפטירתו, תנצב"ה) שכתב על פסוק אלה הדברים אשר דיבר משה אל כל ישראל, לבאר הענין מדוע דוקא כעת דיבר משה אל כל ישראל, דכתיב אלה דבכל מקום שנאמר אלה בלא וא"ו פוסל את הראשונים, משום שדינים והלכות אין כל תלמיד ראוי וזוכה לקבל מפי רבו שלא כל אחד עומד על דעת

רבו, אבל כשבאו לעבר הירדן והרגישו באוירת והארת ארץ ישראל נפתחו מעיינות החכמה, כמו שאמרו חכמיו"ל (ספרי פרשת עקב) אין תורה כתורת ארץ ישראל, וממילא יכול לומר כל התורה עם כל הדינין והלכות לכל ישראל, ואפשר דזה ההמשך בעבר הירדן הואיל משה באר את כל התורה לאמור התחיל מכח הרגשת באוירת ארץ ישראל, ואפשר דזה הטעם שהיה משה רבינו רוצה כל כך ליכנס ממש לארץ ישראל, דשם היה מבאר להם את התורה ביותר והיה התיקון שלם. ואפשר דזה הכוונה ואתחנן בעת ההוא מאי הלשון דוקא בעת ההוא משום כשנכבשה ארץ סיחון ועוג ועבר הירדן והתחיל לבאר התורה אז נשתוקק ביותר ליכנס, כמו שאמר אתה החילות להראות את עבדך, דמכח הרגשת אוירת ארץ ישראל יכולין להשיג כל ישראל את חכמת התורה, לכך רצה לסיים ביאור התורה בשלימות ועיי"ז יהא התיקון השלם ויהא הגאולה השלימה, עכ"ל ספר מתוק מדבש.

- מ -

ונראה לבאר הענין מדוע השתוקק משה כעת ליכנס לארץ ישראל, דהנה ביארנו לעיל באריכות דמשה רבינו ע"ה רמז כאן לישראל גודל מעלת האחדות, דעל ידי שישראל הם באחדות הקב"ה מוחל עוונותיהם.

והנה ארץ ישראל מסוגלת ג"כ לעורר את ישראל שיהיו באחדות, דהנה מובא בשם הרה"ק רבי מנחם מענדל מוויטעבסק זי"ע שכתב במכתב מארץ ישראל, על פסוק (במדבר י"ד ז') טובה הארץ מאוד מאוד, דתיבות **מאוד מאוד** רומזים לענוה, ע"ד המשנה מאוד מאוד הוי שפל רוח, ומסוגלת ארץ ישראל להשפיע ענוה על בני אדם שלא יתגאו אחד על חברו. וזהו **טובה הארץ מאוד מאוד**, עכתדה"ק.

- מא -

ויש לבאר יותר, דהנה אמרו חז"ל אוירא דארץ ישראל מחכים, והחכמה באה לאדם ע"י הענוה, דכתיב והחכמה מאין תמצא, ואמרו חז"ל (פסחים ס"ו ע"ב) כל המתיהר חכמתו מסתלקת ממנו, וע"כ היות ואוירא דארץ ישראל

מחכים, ממילא בא האדם מזה למדת הענוה ולאהוב את כל ישראל כנפשו.

והנה האחדות והענוה אחת הם, דמי שאינו מתגאה על חבירו ממילא הוא באחדות עמו ואוהב את חבירו כמו שאוהב את עצמו, וע"כ כתב משה רבינו ע"ה ענין האחדות כאן קודם כניסתן של ישראל לארץ ישראל, לרמוז להם דשם בארץ ישראל אשר אוירא דארץ ישראל מחכים, יבואו ג"כ לאחדות אחד עם חבירו, ואז ימחול להם הקב"ה את עוונותיהם. וזהו הענין שדוקא כאן, טרם כניסתן לארץ ישראל, רמז להם משה מדת האחדות ע"י שאמר את הדברים האלה **אל כל ישראל**, ודו"ק.

- מב -

ויש להוסיף עוד על זה, דהנה כבר כתבנו דאוירא דארץ ישראל מחכים, ואפשר לומר דחכמה זו מרמזת ג"כ לאחדות בין אדם לחבירו, דהלא אמרו חז"ל (אבות פרק ד' משנה א') איזהו חכם הלומד מכל אדם, ונמצא דבארץ ישראל אשר אוירא דילה מחכים, הכוונה בזה דשם יה"י מוכן ביותר ללמוד מכל אדם, וזהו יגביר אצלו מדת האחוה והשלום עם חבירו, דכיון שילמוד ממנו ממילא יבא לאהוב אותו כנפשו.

- מג -

ויש לומר דלכן כינס משה דוקא כעת את **כל ישראל**, בחשבו ברוב ענוותנותו דכעת יהיו מוכנים לשמוע כבר את כל דבריו אף אם עד עתה לא שמעו בקולו, דכיון שיש עליהם כבר השפעת קדושת הארץ שעומדים ליכנס בה, בודאי יש להם כבר החכמה שהוא הלימוד מכל אדם, וכמו כן יהיו מוכנים לשמוע את דברי המוסר שישמיע להם.

- מד -

ובזה יש לפרש שייכות פרשה זו לשבת חזון, שחל בכל שנה בפרשת דברים, דהנה בספר דברי אלימלך להרה"ק ר' אלימלך מגראדזיסק זצ"ל כתב, דשבת חזון נקרא על שם עין ה' הפקוחה עלינו בימים אלו.

וכתב שם בזה הלשון: "טעם למה נקרא שבת חזון, יש לומר על פי מה שבארנו הכתוב (תהלים לג, יח): "עין ה' אל

יראיו למיחלים לחסדו", היינו כי יראיו המיחלים אך לחסדו, חסד חנם כי אין מחזיקים טובה לעצמם, והמה בבחינת עני - דלית ליי מגרמי כלום, הם עושים מעני צירוף עין להשי"ת כביכול, כי רם ה' ושפל יראה להשגיח בעינא פקיחא עליהם".

"והנה בימים האלה ודאי כל איש ישראלי לבו נשבר ונדכה, אשר זה כמה שנים אשר הבית נחרב בעוונינו ועדיין לא נושענו, וכל אדם הוא בבחינת עני, ועל ידי זה נעשה בחינת עין להקב"ה, להשגיח עלינו בעינא פקיחא וחמלה. והנה הקב"ה נקרא שבת כי שבת שמא דקוב"ה כנודע, לכן נקרא שבת חזון שאנו מעוררים אליו ית' בחינת ראי (-חזון), שענינו יחזו בשפלותינו ולנשאינו כימי עולם, אמן סלה", עכת"ד.

- מה -

ולפי זה מובן שפיר השייכות של שבת חזון לפרשת דברים, גם בפרשת דברים רואים אנו חשיבות העונה והאחדות בין ישראל אחד לחבירו, וזהו השייכות לשבת חזון, דמרמוז ג"כ על זה שכל אחד מישראל יחזיק את עצמו שהוא עני בדעת וחבירו חשוב יותר ממנו, ועי"ז יבואו לאחדות וזהו יקרב את גאולתם מן הגלות, אשר על חורבן הבית מקוננים בימים אלו, ודו"ק.

- מו -

וכבר אמרתי לפרש הכתוב (תהלים ק', א'-ג) מזמור לתודה הריעו לה' כל הארץ, עבדו את ה' בשמחה וגוי דעו כי ה' הוא אלקים הוא עשנו ולו אנחנו עמו וצאן מרעיתו, וצ"ב השייכות בין מה שאמר תחילה, הריעו לה' כל הארץ, למה שסיים אח"כ דעו כי ה' הוא אלקים הוא עשנו ולו אנחנו.

גם צ"ב מה שכפל הכתוב את לשונו לומר הוא עשנו ולו אנחנו, הלא כבר אמר מקודם דעו כי ה' הוא אלקים, וא"כ מובן מאליו דהוא עשנו.

- מז -

ואפשר לומר דהנה מובא בספר רזין דאורייתא בשם מרן הבעל שם טוב הקדוש זי"ע על מה דמבואר בכתבי האר"י

הקי' זי"ע דתיבות ה'ריעו לה' כ"ל ה'ארץ הוא ר"ת הלכ"ה. וביאר הבעש"ט ז"ל דאינם מובנים לכאורה דברי האריז"ל על מה זה ולמה השמיענו כי הריעו לה' כל הארץ הוא ר"ת הלכ"ה.

ואמר הבעש"ט הסבר על זה בטוב טעם ודעת, כי נודע דכל ענין מחלוקתם של התנאים והאמוראים היה הכל לשם שמים, ומר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי, רק זה הבין שכך הוא דרך עבדות השם יתברך והשני הבין כי הדרך הוא כך, משל למה הדבר דומה, לבוני פלטרין למלך, שבאו והתקבצו הבונים לצייר את הפלטרין, וזה אומר ככה יש לצייר את תואר הבנין וזה אומר ככה, וכל אחד ואחד מכוון לאהבתו את המלך, לעשות בנין היותר מפואר למלכו, כן הם תלמידי חכמים הנקראים בניך (ברכות דף ס"ד ע"א), ואל תקרי בניך אלא בוניך, שהם בונים עולמות בתורתם בשביל כבודו יתברך שמו, וכל אחד משער כפי אמת הבנין שבידו, ולזה אמרו חז"ל (מגילה דף כ"ח ע"ב) אל תקרי הליכות אלא הלכות, ואז אם יעשה כן כל הליכתו הוא הלכה לה', ולא למען כבודו ח"ו, ומתי יכול להיות זה, אם האדם אינו לומד בגאווה והרמת ראש ח"ו, רק בשבירת הלב, ולזה אמר הריעו בלשון שבירה, על דרך (תהלים ב', ט') תרועם בשבט ברזל, לשון שבירה, היינו שישבר בשביל השם יתברך וכבוד שמו את כל הארציות, היינו הגאווה ותאוות הכבוד וכו' עכלה"ק (בספר רזין דאורייתא) עי"ש.

- מח -

ונראה להוסיף לדברי קדשו, לפי מה שכתבנו לעיל דהענוה והאחדות אחת הם, אפשר לומר דהנה הריעו מלשון שבירה כדברי הבעל שם טוב, אך י"ל הריעו ג"כ מלשון ריעות, אהבה ואחווה ושלוש וריעות, ובאמת אחד הם, דמי שלבו נשבר בקרבו אינו מתגאה על חבירו וע"כ הוא באחדות עם כל אחד מישראל.

וזהו הריעו לה' כל הארץ, שיהיו לבותיהם נשברים בבחינת הריעו, ואז ממילא יהיו ג"כ באחדות גמור כאיש אחד בלב אחד, בבחינת הריעו, דשניהם אחד הם. ועי"ש שהם בענוה לבבם נשבר בקרבם וצועקים את השי"ת שיעזור להם,

ואז באמת יוכלו לעבדו יתברך בשמחה, וכמו שאמר בפסוק שלאחריו, עבדו את ה' בשמחה בואו לפניו ברננה.

- מט -

ואפשר לומר דזהו הרמז בראשי תיבות **הלכה**, דהנה אמרו חז"ל במדרש ילקוט הלכה בידוע שעשו שונא ליעקב. ולפי זה י"ל דכדי לבטל **הלכה** זו של עשו שונא ליעקב, שלא יוכלו שונאי ישראל להרע להם ח"ו, צריכים ישראל לקיים **הלכה** זו של היריעו ליה' כ'ל ה'ארץ, לאהוב את כל אחד מישראל כנפשו, דעיי שיש שלום ואחווה בין ישראל אחד לחבירו, לא יוכלו אומות העולם להרע להם, דהלכה זו מבטלת הלכה זו, ודו"ק.

- נ -

וכבר אמרתי דיתכן שבגלל זה קירב הבעל שם טוב הק' זי"ע ביותר את אנשים הפשוטים, וידוע שכמה מגדולי דורו המתנגדים צווחו ככרוכיא על זה, דבדורות הקודמים ידעו שיש חשיבות רק ללומדי תורה והוגים בה, אמנם לא היו מכבדים את אנשים הפשוטים, ובא הבעש"ט הק' זי"ע והתחיל לקרב מאוד אנשים פשוטים, והראה את גודל חשיבות אנשים הללו, ובפרט העניים ונשברי לב.

(ה) ושמעתי מידידי הגה"צ כ"ק אדמו"ר רבי יעקב מספינקא מבא"פ שאמר בשם זקינו הרה"ק בעל אמרי יוסף זצ"ל, שהיה שולח להתפלל לפני העמוד אנשים פשוטים שאינם יודעים הרבה, ואמר כל פעם ווי **נעמט מען אזעלכע פשוט'ע אידן**, ואמר שהוא מתקנא בהם, ואמר שבעשטה"ק היה אוהב מאוד את האנשים הפשוטים.

ובספר קובץ מכתבים מובא וז"ל: וברור הדבר אשר האנשים הפשוטים המצטיינים באמונתם הטהורה בתמימות אמירתם מזמורי תהלים, בהשתתפותם לשמוע שיעורי הלימודים, בהשתתפותם בוועידת רעים ומקיימים מצות אהבת ישראל בחיבה ובחדוה הן המה השעשועים דגן עדן, והן המה אשר בהם האדמוריים יתפארו.

וכתב שם עוד וז"ל: "**כ"ק מורנו הבעש"ט נ"ע הי' מקרב את האנשים פשוטים** היראי אלקים ומחבבם ביותר, ושיטתו זאת היתה ידועה ומפורסמת לכל, וזאת היתה סיבה גדולה שהתרחבו מקושרי כ"ק מורנו הבעש"ט נ"ע בתוככי ההמון בזמן קצר, כידוע כמה סיפורים בזה.

אמנם גדולי התלמידים הצדיקים הגאונים לא הי' דעתם הקדושה יכולה לקבל זאת, ואף כי פעמים רבות שלחם כ"ק מורם ורבים מורנו הבעש"ט,

להתלמד עיניים שונים במדת התמימות, בטחון, אמונה פשוטה, אמונת חכמים, אמונת צדיקים, אהבת ישראל והדומה, מאנשים פשוטים, בכל זה לא יכלו לקבל הנהגה זו בכלל, ובפרט אשר גם הן יעשו כן.

כנהוג אצל כ"ק מורנו הבעש"ט נ"ע, היו האורחים הבאים סועדים אצל כ"ק מורנו הבעש"ט נ"ע רק שתי סעודות מהשלש סעודות דש"ק, כי סעודה אחת מיוחדת רק בשביל התלמידים חבריא קדישא ואז לא הי' הרשות להאורחים לבוא, גם לא לעמוד מרחוק.

פעם באחד משבתות הקיץ אירע מאורע אשר הבהיל והרעיד את כל תלמידי כ"ק מורנו הבעש"ט נ"ע והחבריא קדישא.

על ש"ק ההוא באו הרבה אורחים ובהם אנשים פשוטים בעלי מוכסן, עובדי אדמה, בעלי מלאכה, סנדלרים, חייטים, נוטעי כרמים וגנות, מגדלי בהמות ועופות, וכדומה.

בשבת קודש ההוא בסעודת הלילה הראה כ"ק מורנו הבעש"ט נ"ע התקרבות גדולה להאורחים האנשים הפשוטים, להאחד נתן בכוסו מעט מיין הנשאר בכוסו מקידוש, להשני נתן הכוס המיוחד שלו אשר יקדש, לאחדים נתן פרוסת לחם מאותן הלחמים אשר בירך עליהם ברכת המוציא, ולאחדים נתן דגים ובשר מאת המונח בקערתו ועוד קירובים שונים שהפליא את כבוד קדושת החבריא קדישא למאד.

האורחים בידעם כי לסעודה השני' אין להם רשות לכנוס לכ"ק מורם ורבים מורנו הבעש"ט נ"ע להיותה הסעודה המיוחדת בשביל החבריא קדישא, הנה אחרי אכלם סעודת ש"ק התקבצו בבית הכנסת של כ"ק מורנו הבעש"ט נ"ע, ולהיותם אנשים פשוטים ביותר, שלא ידעו מאומה רק אמירת עברי חומש ותהלים, התחילו כל אחד ואחד לאמר תהלים.

המאורע הלזה הי' בשנות תקי"ג-תקט"ו, בעת אשר בין תלמידי כ"ק מורנו הבעש"ט נ"ע כבר היו הגאונים המפורסמים כמו הרב המגיד ממעזריטש והרב הגאון מפולנאה ועוד.

כשישב כ"ק מורנו הבעש"ט נ"ע לסעודה שני', סידר את כ"ק התלמידים החבריא קדישא איש איש על מקומו בסדר מסודר כרגיל אצל כ"ק מורנו הבעש"ט נ"ע, אשר הכל הי' בסדר מעולה, וכשישבו מעט זמן התחיל כ"ק מורנו הבעש"ט נ"ע לאמר תורה והחבריא קדישא מתענגים בנועם אלקי.

הסדר הי' שהיו מזמרים בשיר וניגונים שונים, וכראות החבריא קדישא אשר כ"ק מורם ורבים הבעש"ט נ"ע רוחו טובה עליו, הנה גדל שמחתם ועליצות נפשם הקדושה, בחדוה ובטוב לבב על כל הטוב והחסד אשר עשה הוי' אלקיננו עמהם, וזכו להיות מתלמידי קדוש ה' מורנו הבעש"ט נ"ע.

ואחדים מהחבריא קדישא הרהרו אשר עתה הוא טוב מאד, אבל לא כן הוא כאשר מתקבצים האנשים הפשוטים, הבלתי מבינים כלל מה ש"ק מורם ורבים מורנו הבעש"ט נ"ע אומר, והרהרו מדוע כ"ק מורם ורבים מורנו הבעש"ט נ"ע מקרב את האנשים בקירובים נעלים ונשגבים כאלו, לתת מינו

בהכנסות שלהם, ומה גם לתת את כוסו המיוחד לאחד מהאנשים הפשוטים.

עודם טרודים במחשבותיהם אלו, ראו אשר פני כ"ק מורנו הבעש"ט נ"ע נעשו רציניות, והתדבק בדביקות גדולה, ומתוך הדביקות התחיל להגיד: שלום שלום לרחוק ולקרוב, ואמרז"ל מקום שבעלי תשובה עומדים שם, צדיקים גמורים אינן עומדין שם, ודקדק הנוסחא צדיקים גמורים, וביאר כי ישנם ב' דרכים בעבודת השי"ת עבודת הצדיקים ועבודת הבעלי תשובה, ועבודתם של האנשים הפשוטים הוא בדרגא דבעלי תשובה, להיותם בהכנעה ושפלות בעצמם כעין חרטה על העבר וקבלה טובה על להבא.

כשגמר כ"ק מורנו הבעש"ט נ"ע את התורה התחילו לזמר שירים ונגונים שונים, והתלמידים מהחבריא קדישא אשר הרהרו תחלה אודות הקירוב הגדול שהראה כ"ק מורם ורבים מורנו הבעש"ט נ"ע להאורחים האנשים הפשוטים, שהוא במעלה נפלאה כעין מעלת עבודתם של בעלי תשובה על מעלת עבודת הצדיקים גמורים.

כ"ק מורנו הבעש"ט נ"ע הי' בדביקות עצומה, וכאשר גמרו לנגן פתח את עיניו הקדושים, והסתכל בפני קדש כ"ק התלמידים החבריא קדישא בהסתכלות מרובה, ואמר כי כל אחד ואחד מהחבריא קדישא יתן יד ימינו על כתפו של חברו היושב אצלו, באופן אשר כל החבריא קדישא היושבים סביב השלחן, יהיו משולבים אלו עם אלו כמו שישבו משני עברי השלחן הקדוש והטהור.

כ"ק מורנו הבעש"ט נ"ע ישב בראש השלחן, ואמר להם לנגן איזה ניגונים כשהם יושבים משולבים, וככלותם לנגן ציוה עליהם כי יעצמו עיניהם ולא יפתחום עד אשר יצוה להם, וישים את שתי ידיו הקדושים, יד ימינו על כתף התלמיד היושב מימינו, ויד שמאלו על כתף תלמידו היושב משמאלו.

לפתע פתאום שמעו כל התלמידים שיר וזמרה נעימה ועריבה בלולה עם קול תחנונים המחריד את הנפש, זה מזמר ואומר, אוי, רבונו של עולם, אמרת ה' אמרות טהורות כסף צרוף בעליל לארץ מזוקק שבעתים, וזה מזמר ואומר, אוי, רבש"ע, בחנני ה' ונסני, צרפה כליותי ולבי, זה ישיר ואומר, טאטע הארציקער חנני אלקים חנני כי בך חסיי נפשי ובצל כנפיך אחסה עד יעבור הוות, וזה ישיר ואומר, אוי געוואלד זיסער פאטער אין הימל, יקום אלקים יפוצו אויבינו וינסו משנאיו מפניו, זה יצעק בקול מר ואומר, טייערער טאטע, גם צפור מצאה בית ודרור קן לה אשר שתה אפרוחי את מזבחותיך ה' צבאות מלכי ואלקי, וזה יצעק בקול תחנונים ואומר, ליבער פאטער דערבארעמדיקער טאטע, שובנו אלקי ישענו והפר כעסך מעמנו.

החבריא קדישא השומעים קול השיר והזמרה של אמירת תהלים זוחלים ורועדים, ואם כי עיניהם הקדושים עצומות, הנה דמעותיהם נגררות מעצמם, ולבם שבורה ורצועה מקול תחנוני בעלי השיר והזמרה וכל אחד מהחבריא קדישא מתברך בלבבו כי יעזרהו השי"ת שיזכה לעבוד את ה' בכעין זה.

כ"ק מורנו הבעש"ט ני"ע הסיר את ידי קדשו מעל כתפי שנים התלמידים אשר ישבו מימינו ומשמאלו ואטם אזניהם מלשמוע עוד בקול השיר והזמרה באמירת מזמורי תהלים כבתחלה, ויצו להם כ"ק מורנו הבעש"ט ני"ע אשר יפתחו עיניהם הקדושים ואשר יגנו כפי אשר אמר להם איזה ניגונים לנגן.

בעת ההיא ששמעתי את השיר והזמרה דאמירת מזמורי תהלים - מספר כ"ק מורנו הרב המגיד לכ"ק רבנו הזקן - הי' לי כעין שפרכת הנפש וגעגועים גדולים באהבה בתענוגים אשר כמוהו לא זכיתי עדיין עד אז והפאנטאפעל שלי היו רטובים מזיעה ודמעות של תשובה פנימית מעומקא דלבא.

כשפסק כ"ק מורנו הבעש"ט ני"ע לנגן כרגע נשתתקו כל החבריא קדישא וכ"ק מורנו הבעש"ט ני"ע הי' בדביקות גדולה משך זמן, ואחרי כן פתח עיני קדשו ויאמר: השיר והזמרה אשר שמעתם הוא השיר והזמרה של אנשים פשוטים האומרים תהלים בתמימות מקרב לב עמוק באמונה פשוטה.

ואתם תלמידי קדושי עליון הביטו וראו, ומה אנתנו שאין אנו אלא רק שפת אמת (ראה תניא פי"ג, לקו"ת ר"פ בהר, שיחת שמח"ת תר"ץ מהד"ת אות ד) כי הגוף אינו אמת, ורק הנשמה היא אמת, וגם היא אינה רק חלק מן העצם שלכן נקראת שפת אמת, בכל זה הנה גם אנתנו מכירים את האמת, מרגישים את האמת ומתרגשים מן האמת בהתפעלות עצומה, כל שכן וק"ו השם יתברך ויתעלה שהוא אמת לאמיתו, מכיר את האמת דאמירת תהלים של אנשים פשוטים.

כ"ק רבנו הזקן מספר להוד כ"ק אאזמו"ר אדמו"ר הרה"ק צמח צדק, אשר כ"ק מורו ורבו מורנו הרב המגיד אמר לו, אשר זמן רב הי' בצער גדול על אשר הרהר אז אחרי רבו, ועשה כמה תיקונים לתקן דבר זה ולא יכול להרגיע את עצמו מדוע הרהר אחרי רבו.

באחד הלילות ראה מחזה נעלה ונשגב, - מה המחזה לא סיפר אז כ"ק רבנו הזקן לכ"ק אאזמו"ר אדמו"ר הרה"ק צמח צדק, כי אם בשבוע שקודם הסתלקותו סיפר לו, - בהלכי חזרה - מספר כ"ק מורנו הרב המגיד לכ"ק רבינו הזקן - בהיכלות דגן עדן עברתי דרך היכל אחד אשר תינוקות של בית רבן יושבים ולומדים חומש, ומשה רבינו יושב בראש השולחן.

כל התינוקות אשר בהיכל ההוא למדו פרשת לך, ואחד התינוקות אמר בקול רם הכתוב ויפול אברהם על פניו ויצחק, ויאמר בלבו הלבן מאה שנים יולד ואם שרה הבת תשעים שנה תלד, ומשה רבינו מסביר להם להילדים כי כל הפירושים (ראה בראשית רבה פמ"ז, ד.) אמת הם, ואין מקרא יוצא מידי פשוטו, ואם תאמרו איך אפשר הדבר אשר אברהם יהי' מסתפק במאמר השם, תדעו אשר זהו מצד הגוף ואשר גם גוף קדוש בשר הוא.

אז - מספר כ"ק רבינו הזקן לכ"ק אאזמו"ר אדמו"ר הרה"ק צמח צדק - כשמוע כ"ק מורי ורבי אשר מצד הגוף יכולים להיות כמה מחשבות והרהורים הבאים בדרך ממילא ומאליו, הנה זה הרגיע את רוחו של כ"ק מורי ורבי ני"ע.

- נא -

ובקונטרס דברי תורה על הגדה של פסח פירשתי מה שאומרים בליל הסדר קדש ורחץ, פי קדש, אם האדם רוצה להתקדש לפני הקב"ה, העצה היחידה היא, "ורחץ", שירחוך אנשים אחרים, כמו שאמר הרה"ק רבי נחמן מבאר זצ"ל, וכמובא בספר אמרי פנחס להרה"ק ר' פנחס מקאריץ זי"ע, שהבעל שם טוב הקדוש זי"ע צוה לכל חסידיו לתקן העולם. ושאל אותו הרבי מבאר, הלא יצא שכרו בהפסדו, שבשעה שהוא עוסק בתיקון נפשות יכול הוא בעצמו להכשל בכמה וכמה מכשולים, כידוע שהשטן מקטרג בדרך, וכשרוחץ את חבירו מתלכלך בעצמו. על זה ענה לו הבעש"ט זי"ע: משל למטאטא שמנקים בו הבית, בשעה שמנקה הוא מתלכלך, מה עושים? מנקים המטאטא וממשיכים לנקות הבית. כך האדם המטהר אנשים אחרים, אמנם מתלכלך באמת קצת, אבל נותנים לו כוח מן השמים' שיוכל להתגבר, להטהר ולהתקדש בחזרה עוד יותר מקודם, ע"כ.

וכאמור היתה זו דרכו של הבעש"ט הקדוש זי"ע, בהכירו חשיבות כל אחד מישראל, אף אדם פשוט ביותר, והי' מלמד

למותר להגיד כי מאז ועד עתה הנה נשתנו הדברים, ואם כי בחסדי א-ל עליון בדורותיהם של הוד כ"ק אבותינו רבותינו הקי' זצוקלה"ה נבגי"מ זי"ע הוסללה המסילה והתרחבה ת"ל הדרך סלולה דתורת החסידות ודרכי החסידים, אבל בזמננו זה הלא נתמעטו המוחות ונתקטנו ונתכווצו הלבבות הן בהשכלה הבנה והעמקה והן בההתעסקות בעבודה שבלב ובתיקוני המדות.

אמנם האמונה הטהורה והתמימות החביבה, הנה בחסדי א-ל עליון ובזכות הוד כ"ק אבותינו רבותינו הקדושים זצוקלה"ה נבגי"מ זי"ע, הנה כמאז כן עתה כוחן רק להחיות בחיות פנימי בתורה, קיום המצות וקנין המדות טובות.

(1) וכבר פירשתי מה שמובא באבות דרבי נתן ובמדרש הנעלם על בא ליטהר מסייעין אותו, רבי נתן אומר נשמות הצדיקים מסייעין אותו עכ"ל (ועיין בשער המצוות פרשת ואתחנן). ולדרכינו יש לפרש, דנשמות הצדיקים הכולנה על נשמות בעלי תשובה שגרים להם לעשות תשובה על עוונותיהם, והם נעשו אח"כ צדיקים גמורים, והם מסייעים לצדיק זה שיוכל לעבוד את השי"ת כראוי, וכמו שביארנו לעיל מ"ש לכל צדיק וצדיק, דכל אחד מישראל נקרא צדיק, עי"ש.

את תלמידיו שאף עובדא אחת או תפילה אחת של לב נשבר
שבישראל אינה חוזרת ריקם.

ובספה"ק באר משה להרה"ק רבי משה אליקים בריעה
מקאזניץ זי"ע (רמזי שמיני עצרת) הביא (וכן הביא בספר
כתר שם טוב דף י"ז ע"ב) עובדא שהיה בימי הבעש"ט זי"ע,
שפעם אחת נעצרו הגשמים, וגזרו תענית וזעקו בתפלה
ובתחנונים הרבה ולא נענו, וראה הבעל שם טוב איש אחד
מעמי הארץ ופשוטי עם שהיה אומר פרשת קריאת שמע,
וכשהגיע לפסוק ועצר את השמים ולא יהיה מטר היה אומרו
בכוונה גדולה, ובכי וזעקה הרבה, ושאל אותו הבעל שם טוב
אחר כך מה היה כוונתך באמריך הפסוק הזה, והשיב לו
שהיה מכוון פירוש הפסוק ועצר את השמים שהשם יתברך
יעצור ויסחוט את השמים העליונים, על דרך עצירת הזיתים
והענבים, ואז לא יהיה מטר כלל למעלה בשמים כי אם שירד
למטה הכל לארץ, וכן (בפרשת וישב) ואסחט תרגומו
ועצירת, ועל ידי תפילה וכוונה זאת נענו כל העם וירד להם
הגשם לברכה, שהבורא יתברך שמו הוא הבוחן לבבות ויודע
נסתרות, ורחמנא לבא בעי (סנהדרין דף ק"ו ע"ב), על כן
ערבו עליו דברי האיש הזה, יען היו בגודל כוונת הלב,
באמיתית ופנימיות כוונתו, וענהו בתפלתו, עכ"ל.

וידוע מ"ש בזה"ק בראשית (דכ"ג ע"ב) וזל"ק: ואי
צלותא לאו איהי שלימא כמה מלאכי חבלה רדפין אבתרה
כד"א (איכה א) כל רודפיה השיגוה וגו'. ובגין דא מצלין (תהלים
ע"ח) והוא רחום יכפר עון דא סמאל דאיהו נחש. ולא ישחית
דא משחית והרבה להשיב אפו דא אף ולא יעיר כל חמתו דא
חמה בגין דלא ירדפון בתר צלותא וכמה מלאכי חבלה תליין
מנייהו שבעה ממנן אינון ותליין מנייהו שבעין ובכל רקיעא
ורקיעא אנון מקטרגין ותליין מנייהו עשרה אלף רבוא.

ואי צלותא סלקא שלימא בעטופא דמצוה ותפילין על
רישא ודרועא אתמר בהו (דברים כ"ח) וראו כל עמי הארץ כי
שם ידו"ד נקרא עליך ויראו ממך. שם י"י אוקמוה דאיהו
תפלין דרישא ומאן דחזי שם ידו"ד על רישא בצלותא דאיהו
(ידו"ד) אדנ"י מיד כלהון ברחין הה"ד (תהלים צ"א) יפול
מצדך אלף וגו'), עיי"ש.

ומכל מקום כל מלאכי חבלה אלו בטלים ע"י שבירת הלב אמיתית של איזה אדם מישראל, ואין נפקא מינה באיזה מדריגה הוא, אף אם הוא איש פשוט ביותר, מ"מ אין יכולים להשטין ולקטרג נגד התפילה של לב נשבר, דהלא כתיב לב נשבר ונדכה אלקים לא תבזה'.

וכן מצינו בזוה"ק בראשית שם עוד על פסוק תפלה לעני כי יעטוף ולפני ה' ישפוך שיחו, וז"ל הזוה"ק בראשית שם"

(ז) ועיין מה שכתב הרה"ק רבי נחמן מבראסלאוו זצ"ל בליקוטי עצות, ערך עינים, (ס"ק ח') וז"ל: "ועל ידי לימוד זכות שהאדם מלמד על הרשע, על ידי זה האדם ניצול מרע עין של הרשע", עכ"ל.

ובערך תלמוד תורה (ס"ק ס"ט) כתב וז"ל: "להזהר שלא ידבר על שום אחד מישראל, רק אדרבה ישתדל בכל כחו למצוא זכות וטוב בכל אחד מישראל, ואפילו אם נדמה ח"ו לרשע ישתדל למצוא בו נקודות טובות ששם אינו רשע", עכ"ל.

ובערך תוכחה (ס"ק ט"ז) כתב וז"ל: "ועל ידי זה מעלה אותו באמת לכף זכות ויוכל להשיבו בתשובה על ידי זה", עכ"ל.

ובספה"ק פלא יועץ כתב (בערך כף זכות): "ונהי דלאדם רע אפילו עושה טוב יש לדורשו לכף חובה שעושה להראות טלפיים, מיהו זה בלב ובמחשבה, אבל לא לדבר באדם רע כי אין סניגור וכו' ועוד שלא יעורר קטרוג על עצמו ח"ו" עכלה"ק.

חזינן מדברי הפלא יועץ דאף במי שהוא בעצם אדם רע בטבעו, שידועים כבר בבירור שהוא אדם רע, מ"מ אסור לדבר עליו לשון הרע, ואף אם קשה ללמד עליו זכות, יעשה כן רק במחשבה ולא בדיבור, והדברים מבהילים.

(ח) דוד המלך ע"ה ראה את הגלות חרבה ויבשה היה לוקח חלק בצער השכינה – אחר שראה שישראל חוזרין בתשובה תיקן עשרה מיני תהלים – מגלה סודות נוראות בפרקי תהלים, תפלה לעני כי יעטוף, ותפלה לדוד הטה ה' אזנך ענני.

ודוד בגין גלותא אמר, רעב ועיף וצמא במדבר, בגין דחמא שכינתא חרבה יבשה הוה נטיל צערא בגינהא: ועל הגלות הזה, אמר דוד על השכינה, רעב ועיף וצמא במדבר, משום שראה אותה חרבה ויבשה היה לוקח חלק בצער השכינה. פירוש, אע"פ שבחינת דוד עצמו, הוא מחזה ולמעלה, כי הוא מבני לאה וענין גלות אדום הוא על בחינת מלכות דמלכות שמחזה ולמטה השתתף בצערה והתפלל עליה אע"פ שאינה בחינתו עצמו.

לבתר דחמא דהדרין ישראל בתשובה בחדוה תקין עשר מיני תהלים, ובסוף כלהו, אמר תפלה לדוד וגו', אחר שראה את ישראל חוזרים בתשובה בשמחה, תיקן עשרה מיני תהלים ובסוף כולם אמר תפלה

ודוד בגין גלותא אמר (שמואל ב' ז) רעב ועיף וצמא במדבר בגין דחמא שכנתא חרבה יבשה הוה נטיל צערא בגינהא

לדוד הטה ה' אזנך ענני כי עני ואביון אני. (ה"ג בתק"ח) חזא דכולהו צלותין דנגונא הוו מתעטפין קדם מלכא ולא הוו עאלין עד דייעול צלותא דעני, ראה שכל התפילות שהם בניגון היו מתאחרות להתקבל לפני המלך, ולא היו נכנסות אליו עד שנכנס תפלת העני. ובגין דא צלותא דעני אקדים לכלהו, ומשום זה הקדים תפלת העני לכל התפילות פירוש, כי אחר שישראל חזרו בתשובה, והעלו מ"ן ע"י תורה ומעשי"ט והחזירו את ז"וין פב"פ, כי נשלמה בנין פראופה של הנוקבא, הנה אז תיקן דוד עשרה מיני תהלים (כמ"ש בת"ז תקי' י"ג) שהם כנגד עשר ספירות דנוקבא והנה מובא לעיל שג' בחינות הן בע"ס דפראופה הנוקבא, שהן: לאה, רחל ושפחות. ובזמן שתא אלפי שני רק לאה ורחל, שהם ט"ס שלה, יכולות להתתקן בשלימות, אבל בחינת השפחות שהיא מלכות שלה, לא תתקנה בכל השלימות רק בגמר התיקון. וע"כ נקראת המלכות הזאת בשם אחרית הימים ולפי זה נמצא שרק ט' מיני תהלים שהם כנגד לאה ורחל, תיקן בשלימות הראוי, אבל העשירית, שהיא כנגד המלכות לא היה יכול דוד לתקן כראוי לה.

וזה אמרו, ובסוף כלהו אמר תפלה לדוד וגו' כי עני ואביון אני, כלומר, שבסוף כלהו, שהיא כנגד המלכות לא היה יכול לתקן אותה ולומר תהלים בניגון כראוי, וע"כ אמר תפלה בלא ניגון, ואמר שבבחינה זו הוא עני ואביון, ואינו יכול להמשיך לה שום שפע, וזהו מטעם הני"ל, כי היא עומדת להתתקן רק בגמר התיקון, ולא מקודם לכן.

אמנם עכ"ז יש לה תיקון במקצת גם בשתא אלפי שני מטרים גמר התיקון, כמ"ש הזהר לפנינו, בסוד עטיפא דמצוה. ולא עוד, אלא מטרים שבחינה אחרונה זו מקבלת תחלת תיקונה הנה, לא יעשה שום תיקון גם בט"ס הראשונות של המלכות וזה אמרו חזא דכלהו צלותין דניגונא הוו מתעטפין קדם מלכא ולא הוו עאלין עד דייעול צלותא דעני. ראה שכל התפילות השלימות, שהם בניגון, דהיינו הטי' מיני תהלים, שהם כנגד ב' בחינות הראשונות דנוקבא, לאה ורחל, אשר ראויות לקבל כל תיקונייהם גם בשתא אלפי שני, ועכ"ז הן מתאחרות מליכנס לפני המלך, ולא יכנסו לקבל תיקונם עד שבחינה ג' האחרונה, שהוא מלכות שלה הנקראת תפלה לעני תכנס מתחלה, לקבל את תחילת התיקון שלה הני"ל בסוד עטופא דמצוה, וז"ש, הה"ד תפלה לעני כי יעטוף דעטוף כל צלותין קדמאי עד דעאל צלותא דעני, וז"ש תפלה לעני כי יעטוף, שפירושו, שהעני מעטף ומאחר כל התפילות הקודמות עד שנכנס תפלתו תפלת העני יעטוף, פירושו יאיר מלשון העטופים ללבן ובגין דא צלותא דעני אקדים לכלהו, וע"כ נמצא שמקדים תפלת העני לכל התפלות, ולכן נאמר תפלה לעני כי יעטוף, משום שהוא צריך להכנס מקודם, הוא נמצא מעטף האחרים.

לבתר דחמא דהדרין ישראל בחדוה תקין עשר מיני נגונין ובסוף כלהו אמר (תהלים ק"ב) תפלה לעני כי יעטוף (נ"א תקין יי מיני תילים ובסוף כלהו תפלה לדוד הטה יי אזנך ענני חדא דכלהו צלותין דביגנייהו מתעטפין קדם מלכא ולא הוו עאלין עד דייעול צלותא דעני אמר תפלה לעני כי יעטוף) והיא צלותא דעטיפ כל צלותין קדמה' עד דייעול צלותא דיליה ובגין דא אקדים עני לכולהו, עי"ש.

ומובא בספרי תלמידי בעל שם טוב דכדי לנצח מלחמה צריכים לחיל רגלי וחיל היס, ואם יש רק חיל אחד, זה או זה, לעולם לא יוכלו לנצח את המלחמה דהלא אפשר שהשונא יש לו כל החיילות, וכמו כן מלכותא דרקיעא כעין מלכותא דארעא, שהקב"ה צריך לכל החיילות, והיינו שהוא אוהב את הצדיקים וגם את אנשים הפשוטים, וכמובא בשם החוזה מלובלין זי"ע שאמר **הלוואי זאל דער גרעסטער צדיק האלטן ביי דעם וואס א פשוטער איד זאגט**, ואכמ"ל בזה.

- נב -

וכעת נבוא לתרץ קושיא ה', על פסוק ויהי בארבעים שנה בעשתי עשר חודש באחד לחודש וגו', דצ"ב מדוע האריך הכתוב לספר בדיוק באיזה זמן הוכיח משה את כל ישראל, ושזה היי ביום א' לחודש שבט.

ואפשר לומר דבא משה רבינו ע"ה ליתן טעם על מה שדיבר דייקא **אל כל ישראל**, כנ"ל להורות להם חשיבות מדת האחדות, וזהו שרצה לרמוז להם דאף אם חטאו מ"מ יוכלו לתקן מעשיהם ע"י האחדות, דהנה ידוע דחודש טבת ובי' חדשים תמוז אב נשדדו ע"י עשיו שהם עמו ולחלקו, וע"כ נחרב בית המקדש בתשעה באב, וחורבן הבית התחיל בעשרה בטבת ונמשך בשבעה עשר בתמוז, כנודע כל זה מספרים. וכתבו בספרים דבחודש שבט (שהוא לאחר חודש טבת) מתחילים הארות גדולות וחסדים מרובים להופיע על העולמות, וכידוע דשב"ט ראשי תיבות שי'מרם ב'רכם ט"הרם.

והרה"ק בעל דברי חיים מצאנו זי"ע היי שמח מאוד כשהגיע ראש חודש שבט, באמרו שמעתה עד חודש תמוז כבר לא יהי חודש שלם בלי יומא דפגרא בכל ט"ו יום

והיינו ט"ו בשבט, ר"ח אדר, פורים (גדול וקטן), ר"ח ניסן, פסח, ר"ח אייר, פסח שני, ר"ח סיון, שבועות, ר"ח תמוז, והוא חסד גדול לישראל.

- נג -

וע"כ כדי לרמוז לישראל שיוכלו לתקן את מעשיהם ולא יתייאשו מלחזור בתשובה על עוונותיהם, בא הכתוב ורימו כאן שדיבוריו של משה רבינו ע"ה לישראל נאמרו בעשתי עשר חודש, הוא חודש שבט, לרמז דכמו שבחודש שבט שהוא אחר חודש טבת מתחילים להתגלות החסדים על ישראל, כמו כן יש תקוה לישראל דאף אם נפלו ממדריגתם ע"י העבירות, מ"מ יש תקוה לאחריתם.

- נד -

ואפשר לומר דזהו שרמז הכתוב ג"כ שהיה באחד לחודש, דהנה ידוע דבראש חודש הוא העת שבו מוסיפה הלבנה לחדש אורה כבראשונה, דמט"ו ואילך נתמעטה ומיום א' בחודש חוזרת אורה אלי, ובני ישראל מחדשים אותה בכל חודש.

והנה איתא בספח"ק עבודת ישראל (פרשת יתרו, ד"ה והיו נכונים לחודש השלישי) בטעם לשבח מדוע הוסיף משה יום אחד מדעתו (שבת פ"ז ע"א), כדי שתנתן התורה בשבת ואז תתקיים אצל ישראל. אמנם הקב"ה רצה לתת התורה לישראל ביום ו' מימי החול, כדי שתתקדש החול גם כן ואז לא יהיה ירידה בשום אופן.

וכתב עוד בעבודת ישראל וזה לשונו: "וראיה לדבר מצינו, כי לפי דעת משה שהוסיף יום אחד, ממילא כלו מ' יום בששה עשר בתמוז, ואז עשו מה שעשו רח"ל, כי אחר חצי החודש הוא תגבורת סטרא אחרא רחמנא ליצלן, אבל לפי דעת השי"ת היה כלה חשבון ארבעים יום בט"ו לחודש, דקיימא סיהרא בשלימותא, ואין כח לחיצונים, ואפשר שלא באו לידי מעשה הידוע, ומחמת שאי אפשר לאדם להשיג רצון הבורא ב"ה עד תכליתו, ותחסרהו מעט מאלקים, ודרשו חז"ל (נדרים ל"ח ע"א) על משה רבינו ע"ה. ממילא שלא הבין רצון הבורא ברוך הוא, ורצה כנ"ל גם כן לתוספות

מבואר מדבריו דבחצי הראשון של כל חודש קיימא סיהרא בשלימותא ואז אין כח לחיצונים לשלוט ח"ו, משא"כ בחצי השני של החודש.

- נה -

ולפי זה יתבאר שפיר מה שהודיענו הפסוק כאן שהיה **בעשתי עשר חודש באחד לחודש**, פי' שהיו כאן תרתי לטיבותא, הן מה שהיה חודש שבט שמתחילים החסדים להתגלות לישראל, וגם מה שהיה **באחד לחודש**, שהוא ג"כ ראשית התגלות החסדים שאין כח לחיצונים לשלוט ח"ו. ולכן בחר משה דוקא זמן זה להוכיח את ישראל בשבט מוסר, דרק אז הי' ביכלתו לראות בשבחן של ישראל בעת שמוכיחן, כי הזמן ההוא מורה שלא אבדה תקותם של ישראל ח"ו, ויש להם תיקון לעולם ע"י שיחזרו בתשובה כראוי, וכנ"ל.

- נו -

והנה כבר כתבנו לעיל דעשו הוא עלמא דפירודא, ויעקב הוא עולם האחדות, וע"כ כתיב ביעקב שבעים נפש לשון יחיד. ולפי זה יש לומר דעל כן הזכיר הכתוב כאן שתוכחת משה לישראל נאמרה **אחרי הכותו את סיחון מלך האמורי וגוי' ואת עוג מלך הבשן**, פי' כיון שמשה רבינו ע"ה רצה לעורר בישראל מדת האחדות שיאהב כל אחד את חברו אהבת נפש, שלא כמו אומות העולם ששונאים זה את זה תכלית שנאה, ע"כ הזכיר הפסוק שהיתה תוכחה זו **אחרי**

בגנות ישראל וח"ו על ידי זה גורם נחש הקדמוני וכו'. וזה שכתוב וישלח הי' בעם הנחשים השרפים ששורפין בארס שבפיהם וכו' יעו"ש, ואם כן פיו ולבו אינן שוין שמכוין להנאתו ואומר בפיו שעושה למען כבודו יתי, וח"ו מעורר רעה כאמור, שנית שמלבין פני חברו ולא אי"ע שנאמר ולא תשא עליו חטא, שהוציא עצמו מהכלל, ובאמת שצריך לכלול עצמו עמהן, וכמו שכתבתי (פי' תצא סיי"ב) הוכח לעצמך כשתוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטא וכו' יעו"ש.

ובספיה"ק ישמה משה על תני"ך, (דף כ"ז ע"א) וזתוכי"ד, שנאו בשער מוכיח (עמוס הי' י'). יש לפרש עפ"י מ"ש הבעש"ט בהוכח תוכיח (ויקרא י"ט י"ז) [נל"כ הוכח את עצמך בשעה שתוכיח את אחרים] עיי"ש. והנה הדמיון מי שעומד בשער ומוכיח אותן שבפנים, היינו שאינו כולל עצמו עמהן, והבן.

הכותו את סיחון מלך האמורי וגו' ואת עוג מלך הבשן וגו', דכיון שהיכו כבר את סיחון ועוג, שהם שייכים לעשו שהוא עולם הפירוד, עיי"ז רצה לעורר בישראל שהם בעצמם יתנהגו באחדות אחד עם חבירו ויאהבו זה את זה כנפשם, וע"כ דיבר את הדברים האלה אל כל ישראל, וכנ"ל.

- נו -

ובזה יתבאר המדרש שהובא בספר ישמח משה על פסוק ה' אלקיכם הרבה אתכם והנכם היום ככוכבי השמים לרוב, (שהבאנו לעיל קושיא וי'), זה שאמר הכתוב אשתחוה אל היכל קדשך ביראתך, וצ"ב שייכות מקרא זה לכאן.

ואפשר לפרש לפי מה שהבאנו בתחילת הדרוש דעיי שנתת חנם חרבה בתינו ושמים בית מקדשינו, כמו שאמרו חז"ל. והנה ממה שהרבה הקב"ה את ישראל רואים אנו חשיבות כל אחד ואחד מישראל, דלא עביד קוב"ה שום דבר למגנא, וע"כ משום דברוב עם הדרת מלך, ואצל הקב"ה חשוב עבודת כל אחד ואחד מישראל, אף הפשוט ביותר. ואם יודעים דבר זה באים ג"כ לאהוב את כל אחד ואחד מישראל, דהלא אצל הקב"ה כולם אהובים כולם ברורים.

- נח -

וזהו ה' אלקיכם הרבה אתכם והנכם היום ככוכבי השמים לרוב, עפימ"ש רש"י ז"ל (שמות אי א') ואלה שמות בני ישראל, אע"פ שמנאן בחייהן בשמותם חזר ומנאן במיתתן להודיע חיבתן **שנמשלו לכוכבים שמוציא ומכניסן במספר ובשמותם** שנאמר המוציא במספר צבאם לכולם בשם יקרא ע"כ.

- נט -

ובזה הראה להם משה רבינו ע"ה חשיבות כל אחד ואחד מהם, כדי שיבאו לאהוב כל אחד את חבירו אהבת נפש, ולכן המשילם לכוכבים דזה מראה חיבתן לפני המקום ב"ה כנ"ל, וכאשר יאהבו כל אחד את חבירו, לא יחרב בית מקדשם בארץ ישראל לעולם, ועל זה הביא המדרש הפסוק אשתחוה אל היכל קדשך ביראתך, דאם יאהוב כל אחד את חבירו,

קדושה לקבל התורה ביום הקדוש מכל הזמנים ומבורך מכל הימים והבן^ט, עכלה"ק.

ט) ודבר נחמד מאוד כתב לפי"ד העבודת ישראל אלו, בספר אמרי יוסף (במאמרי חג השבועות) להרה"ק מספינקא זצ"ל, לפרש מקרא קודש (דברים י"ט, כ"ד) ממרים הייתם עם ה' מיום דעתי אתכם, והוא פליאה שיאמר כן משה לעם ה' וכו'. ולהני"ל יתפרש בטוב טעם ודעת, דהנה כתב בספה"ק הני"ל בפרשת דברים דהמוכיח כשמוכיח את חברו, מחויב להוכיחו באופן שלא יעורר ח"ו קטרוג על הנוכח בהזכירו עוונותיו, והנה הוא מחויב להוכיחו בהשכל שלנוכח יהי מובן דברי קנטורין על אשר לא טוב עשה, ובכדי שלא יתעורר קטרוג יהיו דבריו בהשכל, שיחיה במובן בדבריו ללמד עליו זכות לפניו יתייש. וזה פי' הפסוק (ויקרא י"ט, י"ז) הוכיח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטא, עיי"ש בסה"ק הני"ל.

והנה משה רבינו ע"ה הזכיר מקודם שם בפרשת עקב לישראל מעשה העגל וכו', ולכן כדי שלא יעורר קטרוג ח"ו אמר "ממרים הייתם עם ה' מיום דעתי אתכם", וישראל הבינו כפשוטו, ואמנם תוכן כוונת משה רבינו ע"ה היתה ללמד עליהם זכות לפניו יתייש, וזהו "ממרים הייתם עם ה'", ר"ל מה שהייתם ממרים עם ה', הוא מיום "דעתי" אתכם, רצונו לומר אני החייב בדבר שהוספתי יום אחד מדעתי, וזה מיום "דעתי" אתכם, ולזה באתם לאותה המעשה שכלו הארבעים יום בששה עשר בחודש אחר חצי חודש זמן התגברות הסטי"א כני"ל בעבודת ישראל^י, עכ"ל האמרי יוסף עיי"ש.

ובאמת הראה משה רבינו ע"ה בזה דרך נכון למוכיחים בעם, שלא יתלו הקולר על ראשי עם קודש ח"ו, רק יתלו האשמה בהם, היינו בראשי העם, דאי רישא דעמא טב כולא טב כמו שאמרו חז"ל, ואם היו הם מתנהגים בקדושה יתירה היו משפיעים גם על פשוטי העם שיתנהגו בדרך הטוב, וכל זה למדים ממשוה רבינו ע"ה שתלה כל האשמה של ישראל בעצמו, וכני"ל.

ועיין בספה"ק תולדות יעקב יוסף פי' קדושים שכתב וזתוכ"ד, תלמידי חכמים ראשי ישראל המוכיחים העם בשער בת רבים, צריכים לזוהר בתוכחת מוסר שיאהבו אותם ומצד אהבה מוכיחים, וכמו אב האוהב בנו שחרו מוסר, וכמו שכתוב את אשר יאהב ה' יוכיח (משלי ג' י"ב) וכיוצא בזה. אבל אלו שרוצין להתגדל ח"ו על ידי זה וכיוצא בזה, כגון להנאת ממון וכדומה שאינו לשם שמים ומעורר בקול. וכמו ששמעתי הי' לי דמעתי לחם (תהלים מ"ב ד') ושמעתי ממורי שח"ו גורם על ידי זה וכו'. ח"ו גורם מדנים בין ישראל לאביהם שבשמים, וכמו שהזכרתי (עי' לעיל בסימן ה') בביאור וידבר העם בה' ובמשה וגו' וישלח ה' בעם את הנחשים השרפים (במדבר כ"א), שהם שני מיני מוכיחים. והוא על פי משל ששמעתי ממורי ששלח המלך בנו יהידו מעל פניו ושילח את שני עבדיו, וחזר אתה והלשין הבן אל אביו וכו', והשני אמר כדברים האלה רק שדיבר מצד שהיה צער לו בצער המלך ובנו ששלח מעל פניו זמן רב עד שנשכח ממנו נמוסי המלכות וכל מכבדו הזילוהו, ואז נתמלא המלך רחמים וכו', כך יש מוכיח בשער שמדבר

יזכו לעבוד את השי"ת ולהשתחות לפניו בהיכל קדשו
אנסי"ו.

- ס -

ואפשר לפרש בזה סמיכות פסוק זה לפסוק שלפניו, ה' **אלקי אבותיכם יוסף עליכם ככם אלף פעמים, ויברך אתכם כאשר דיבר לכם**, דהנה מובא בספר קרני ראם שהרה"ק ר' לייבעלע אייגער זצ"ל מלובלין הקשה על פסוק זה, דאמאי לא ברכן משה רבינו ע"ה בזמן אחר, רק בעת התוכחה. ותירץ עפ"י עובדא שהי' אצל רבינו הקדוש החוזה מלובלין זי"ע בשבתו על שולחנו הטהור בשבת קודש התחיל להוכיח את עצמו בבזיונות וחירופין אשר לא נאמרו אף על אחד הריקים עד אשר נלאו התלמידים לשמוע והתחיל לשמוט אחד אחד, וכאשר ראה הרבי ז"ל זאת חזר ואמר יעזור לכם השי"ת שלא יהי' לכם בנים גרועים ממני ותיכף נתפייסו ודפח"ח. לכן כעת אצל משה רבינו ע"ה גי"כ הי' כזאת, כשהתחיל לומר להם התוכחות הנרמזים במדבר בערבה ראה שנפלו בעצבות חזר תיכף וברכן יוסף ה' עליכם **ככם אלף פעמים**, פירוש כמותכם ירבו בישראל שיהי' הרבה ישראל כמוכם, ותיכף נתפייסו, עכ"ד ודפח"ח.

- סא -

ועפ"י יש לבאר סמיכות הכתובים, דאף שהוכיחם מ"מ אמר להם ה' **אלקי אבותיכם יוסף עליכם ככם אלף פעמים**, דכמותכם ירבו בישראל, וכל זה מחמת חשיבותם בעיני הקב"ה, שהמשיל אותם לכוכבים, וכמו שאמר בפסוק שלאחריו, **והנכם היום ככוכבי השמים לרוב**, ודו"ק.

- סב -

ועל פי דברי הרה"ק ר' לייבעלע אייגער זצ"ל הנ"ל אפשר לפרש הפסוק (תהלים קט"ו, י"ג) יברך יראי ה' הקטנים עם הגדולים, יוסף ה' עליכם ועל בניכם, דצ"ב מה שאמר הקטנים עם הגדולים, הי' די שיאמר יברך יראי ה', יוסף ה' עליכם וגו'. אך להנ"ל מובן שפיר, דכשבירך יראי ה' הקטנים עם הגדולים, שמא יאמר אדם הלא במדרגת קטנים ישנם כמה סוגי אנשים פשוטים ופחותי ערך, ואי"כ איך מברך אותם שיוסף ה' עליכם. אך התירוץ על זה, דאף הקטנים

שבישראל הם גדולים, שכולם אהובים כולם ברורים לפני המקום ברוך הוא, כל אחד לפי בחינתו ולפי מדריגתו, וזהו **יברך יראי ה'**, שכולם נקראים יראי ה', **הקטנים עם הגדולים**, דאף הקטנים נקראים יראי ה', ולכן מתפללים **יוסף ה' עליכם עליכם ועל בניכם**, דגם הקטנים שבכם, כמותם ירבו בישראל כי כולם גדולים באמת וחשובים לפני המקום ב"ה.

- סג -

ובלכתנו בדרך הזה נראה לבאר עוד באופן אחר קצת מדוע הזכיר הכתוב כאן דתוכחת משה רבינו ע"ה לישראל היתה **בעשתי עשר חודש באחד לחודש**, דהנה מבואר באור החיים הקדוש ובש"ך על התורה דכאן היו גלגולי נשמות מדור הקודם' וכמבואר בספר הגלגולים שדור המדבר הי' דור דעה, ואליהם דיבר משה רבינו ע"ה והוכיחם בדרכי נועם, ועיי"כ הרגישו מה שחסר להם התיקון מדור הקודם.

ועיין בספר אזור אליהו להרה"ק מדראהביטש זי"ע על פסוק אלה הדברים אשר דבר משה אל כל ישראל בעבר הירדן וגו' (א, א) ובתרגום אונקלוס: "בעברא דירדנא אוכח יתהון על דחבו במדברא" וגו', נראה לפרש הענין שפרט כאן המקום שהוכיח אותם, דהנה מנהג ישראל הוא לעשות 'יארצייתי' לכל נפטר בכל שנה ושנה, ואומרים קדיש ומשניות ומתפללים עבורו לפני התיבה. ושמעתי הטעם, כי בכל שנה אדם הולך ממדרגה למדרגה, ובשעה שעולה למדרגה העליונה צריך דין ומשפט אם ראוי הוא לעלות לאותה מדרגה עליונה, לכך נקרא יום ה'יארצייתי' - יום

(7) בספר נפלאות הרבי (אות צ"ה) כתוב: נודע כי הגה"ק מו"ה שלום מבעלזא זי"ע תלמידו, אמר: למדתי לקרוא פתקא שמות בני האדם ממורי ורבי הרבי מלובלין, הראני בפתקא של אדם אחד שורש נשמתו מאדם הראשון, אם מקין אם מהבל, וכמה פעמים הי' אדם זה בגלגול, ומה פגם וקלקל בכל גלגול, ובאיזה חטא נשתרב ונסתבך בו, ואיזה מצוה אחוז בו. כן הראני באיזה מזל והצלחה נולד, ואם יצליח במעשה ידיו או לא. והיי דרכו בקודש, כי כאשר בא לפניו פתקא של אדם כשר וירא שמים, הי' מסתכל ומתבונן בו, וכאשר בא לפניו פתקא של אדם חוטא, העבירו מעל פניו מהר, לבל יראה בגנות של בני אדם.

המשפט' גבי הנפטר, וצריך לבקש עליו רחמים בלימוד משניות ואמירת קדיש וכו'.

וזהו הענין גם כאן, דכיון שבאו לעבר הירדן והיו צריכים ליכנס לארץ ישראל, שהיא נקראת מדרגה עליונה לעומת מדרגת המדבר, לכך הי' משה צריך להוכיח את ישראל, כדי שיחזרו בתשובה ויהיו ראויים לעלות למדרגת ארץ ישראל. ולכן כתוב המקום שהיא במיצר ארץ ישראל, שהיא היא הגורמת להוכיח את ישראל קודם כניסתן לארץ ישראל, עכת"ד.

- טד -

ואפשר לבאר שכיון שגילה להם משה רבינו ע"ה סוד הגלגול ומה שמוטל עליהם לתקן, ודור ההוא הי' דור דעה, וזכרו היטב מה שחיסרו וקלקלו בגלגול הקודם והבינו שמשה רע"ה מדבר לטובתם, והנה אף אחד מישראל אינו רוצה להתגלגל עוד הפעם, וכמובא בגמרא ברכות (דף ה' ע"א) דאחד העצות נגד היצר הרע הוא יזכיר לו יום המיתה, וע"כ מפחדים גם מגלגול שלא יצטרכו לבוא בגלגול ח"ו.

- טה -

והנה איתא במסכת ראש השנה (דף ב' ע"א) באחד בשבט ראש השנה לאילן כדברי בית שמאי, ובית הלל אומרים בחמשה עשר בו. וכתבו המקובלים **דאילן** רומז לנשמות ישראל, שכולם כלולים ותלויים באילן העליון.

- טו -

ונראה לפרש עפ"י מאמר המשנה **כדברי בית שמאי, ובית הלל אומרים בחמשה עשר בו**, דלכאורה צ"ב מ"ש כדברי בית שמאי, ומדוע שינה משאר דוכתי דאיתא במשנה סתם דברי בית שמאי.

ואפשר לומר דהנה במסכת עירובין (דף י"ג ע"ב) נחלקו בית שמאי ובית הלל, הללו אומרים נוח לו לאדם שלא נברא יותר משנברא, והללו אומרים נוח לו לאדם שנברא משלא נברא, נמנו וגמרו נוח לו שלא נברא משנברא, ועכשיו שנברא יפשפש במעשיו וכו'.

ומובא בקדמונים דמ"ש בית שמאי דנוח לו לאדם שלא נברא יותר משנברא, היינו בגלגול השני שנתגלגל בו, אבל בגלגול הראשון נוח לו לאדם שנברא יותר משלא נברא, כיון שלא חטא עדיין ולא נתגלגל מחמת חטאו, דהלא הוא בגלגול הראשון.

- סז -

ולפי זה יובן מ"ש התנא באחד בשבט ראש השנה לאילן, דרומז לנשמות ישראל שכלולים באילן העליון כנ"ל, כדברי בית שמאי, פי' כדברי בית שמאי דס"ל נוח לו לאדם שנברא בגלגול הראשון אבל לא בגלגול השני, ואז צריך כבר תיקון כי נוח לו שלא נברא יותר משנברא כנ"ל, והזמן המוכשר לקבל את תיקונו הוא באחד בשבט, כדברי בית שמאי, ובית הלל אומרים, בחמשה עשר בו, דאז הוא זמן התיקון לנשמות ישראל שתלויים באילן, כי גם בית הלל מודים דאף אם נוח לו שנברא יותר משלא נברא (לפי שיטתם, אף בגלגול השני) מ"מ אם נתגלגל כבר בשני צריך תיקון לנשמתו כמובן, דהלא על כן בא פעם שנית לעולם.

- סח -

ולפי"ז יתבאר ג"כ מדוע סיפר הכתוב ויהי בארבעים שנה בעשתי עשר חודש באחד לחודש וגו', דאף לשיטת בית שמאי דסבירא להו בגלגול השני דנוח לו לאדם שלא נברא יותר משנברא, מ"מ הרי אז בא' בשבט הוא זמן התיקון לנשמות ישראל כנ"ל דהוא ראש השנה לאיל"ן, ולכן הואיל משה אז לבאר את התורה הזאת באר היטב, לרמז לישראל ענין האחדות דע"י האחדות אין צריכים להתגלגל עוד הפעם כנ"ל מדברי הבית שמואל אחרון, דע"י האחדות מקיימים כל ישראל מצוות התורה "על רגל אחת", דהיינו בגלגול זה ולא יצטרכו להתגלגל ח"ו עוד.

- סט -

וכעת נלכה ונשובה לבאר מאמר ר' יהושע בן לוי, עתיד הקב"ה להנחיל לכל צדיק וצדיק ש"י עולמות, ולא יצטרך להתגלגל עוד הפעם בעולם הזה, והטעם בזה משום להנחיל אוהבי יש, שהוא אוהב את השי"ת וע"כ שאוהב את ישראל כנ"ל, דאורייתא וקוב"ה וישראל חד הוא, וכיון שכן

ואוצרותיהם אמלא בעולם הזה (כמ"ש בברטנורא), כבר בגלגול הראשון טרם עלות נשמתם למרומים, ולא יצטרכו לבוא עוד הפעם בגלגול.

- ע -

ולפי זה יתבאר שפיר מדוע סידר בעל המשניות תחילה מימרא דר' יהושע בן לוי עתיד הקב"ה להנחיל לכל צדיק וצדיק וכו' קודם שהביא מימרא דר' שמעון בן חלפתא לא מצא הקב"ה כלי מחזיק ברכה לישראל אלא שלום, דר' שמעון בן חלפתא הי' תנא וא"כ הי' לו לסדר תחילה מימרא של רשב"ח.

אמנם לפי הנ"ל דלכל צדיק וצדיק רומז שצריך כל אחד להיות באחדות עם חבירו בחשבו שהוא צדיק יותר ממנו, מובן שפיר, דהרי לבוא לכלי מחזיק ברכה שהיא השלום, צריך מקודם להיות בבחינת להנחיל אוהבי יש, לאהוב את כל ישראל כנפשו, ואז יוכל לחיות בשלום אתם, דראשית צריך לדעת דכל אחד מישראל הוא צדיק יותר ממנו, ואז יוכל להיות בשלום עם כל אחד ואחד מישראל, וזהו הכלי **מחזיק ברכה לישראל** שהוא השלום, דלא די לאדם לחיות בשלום עם כל אחד, אלא שצריך להיות דבוק באחדות עמהם.

- עא -

וזהו הלשון **כלי מחזיק ברכה**, דכל"י ראשי תיבות כ'הנינים ל'ויים י'שראלים כמו שכתבו בספרים, והכוונה בזה, דצריך לזכור דבכלל ישראל יש כמה סוגים, כהנים לויים וישראלים, וכולם חשובים מאוד לפני הקב"ה, ועי"ז יבא לאהוב את ישראל ומזה יבא לאהבת השי"ת כנ"ל.

- עב -

וזהו ענין **לכל צדיק וצדיק**, דהצדיק יודע שכל אחד מישראל הוא צדיק יותר ממנו, ובאמת מובא בשם הרה"ק ר' ישכר בער מראדאשיץ זי"ע שאמר בדרך צחות על ענין ש"י עולמות, והקשה מדוע צריך הצדיק ש"י עולמות, והשיב שהוא כדי לחלקו לחסידים שלו, ע"כ.

- עג -

ולפי דרכינו הכוונה בזה, דבאמת צריך הצדיק לשׁייע עולמות כדי לזכות בהם את הרבים שיהיו ג״כ במחיצתו, וכמו שידוע שכאשר נסתלק הב״ח זי״ע לחיי עולם הבא ציננו את הגיהנם ארבעים יום לכבודו, וגם העלה אתו כל הנשמות שהיו נמצאים שם, שכולם קיבלו תיקון בזכות הב״ח.

- עד -

ובזה מובן ענין השׁייע עולמות, דע״י שמתקן נשמות ישראל לדורותיהם שחיכו עד עתה לתיקון, ע״י ממילא צריך עולמות הרבה כדי להושיב שם את כל אלו שקיבלו תיקונם על ידו. ולפ״י מובן ג״כ דאף שהוא כשלעצמו די לו בעולם אחד, מ״מ כיון שכל אלו הנשמות נתתקנו על ידו, ומושיבים אותם בעולמות אלו ששייכים לצדיק זה, ממילא אף אם הצדיק עצמו אינו נמצא שם, מ״מ כיון שהם יושבים כבר עתה בג״ע העליון בזכותו של הצדיק, ע״כ שפיר נחשב כאילו כל אלו השׁייע עולמות ניתנו להצדיק, ודו״ק.

- עה -

ובזה יש לפרש מאמרם ז״ל (יומא עה:): **זכה נוטל חלקו וחלק חבירו בגן עדן**, דלכאורה מדוע יטול חלקו של חבירו שמגיע לחבירו. אך להנ״ל יש לומר הרמז בזה, דקאי על הצדיק שמזכה את נשמות ישראל שיקבלו תיקונם על ידו, ונמצא דגם חלקם שמקבלים כעת בגן עדן, שייכת גם כן להצדיק דהלא הוא זיכה אותם בזה. וזהו **זכה נוטל חלקו וחלק חבירו בגן עדן**, דגם חלק חבירו (שקיבל חבירו בזכותו) נחשב לחלקו, וכל זה הוא ע״י שהיה באחדות עם חבירו כנ״ל.

- עו -

וזהו השייכות למימרא דר׳ שמעון בן חלפתא, **לא מצא הקב״ה כלי מחזיק ברכה לישראל אלא השלום**, דע״י שכלליות ישראל הם בשלום עם הצדיק ואין חולקים עליו, הוא יכול לזכות את נשמתם דאף אם לא יהיו ראויים מצד עצמם, מ״מ יזכו לחלוקא דרבנן בגן עדן ״עם הצדיקים״, פי בזכות הצדיק שיזכה אותם שיבואו ג״כ למנוחתם בגן עדן,

וכל זה מחמת שהם בשלום עם הצדיק, ועי"ז יכול לזכותם שיזכו ג"כ לבוא אל המנוחה ואל הנחלה. וזהו הכלי מחזיק ברכה לישראל עי"י השלום, דעי"י השלום יכול הצדיק להחזיק אותם ג"כ בברכת עולם הבא שלו.

- עז -

ויש להוסיף עוד במי"ש כלי מחזיק ברכה, עפי"מ ששמעתי בשם הגאון ר' שאול בראך זצ"ל אבד"ק קאשווי, שאמר לפרש הפסוק (במדבר כ"ב, ו') כי ידעתי את אשר תברך מבורך ואשר תאור יואר. וצריך ביאור דהלא בלק רצה שבלעם יקללם, וא"כ מדוע הקדים לומר את אשר תברך מבורך, הלא בעיקר רצה רק שיקלל את ישראל ח"ו.

וביאר עפי"י מעשה שהי' באיש אחד שהלך לשאול בעצת הגה"ק מהרי"ד מבעלזא זצ"ל אודות שידוך אם יעשה אותו או לא, ומהרי"ד הסכים לשידוך וברכו שיצליח בזיווג זה. אח"כ הלך הלה לגאון וצדיק אחר, ושאלו ג"כ אם יעשה השידוך, והגדול ההוא אמר לו שלא יעשה את השידוך, ולא עוד אלא שקיללו ח"ו אם יעשה את השידוך, ולא ידע הלה מה לעשות, והלך לשאול בעצת הרה"ק מהרי"ד מבעלזא, ובתמימותו סיפר לו ששאל גם בעצת הגדול ההוא והלה קיללו אם יעשה השידוך, ואמר לו מהרי"ד שיכול לעשות השידוך, והוסיף על זה, דרק מי שיודע לברך את בני אדם יכול ג"כ לקלל, אבל מי שמעולם לא בירך את בני אדם, אין בכחו לקללם.

ובזה פירש הגר"ש בראך זצ"ל הפסוק, כי ידעתי את אשר תברך מבורך, דרק כיון שיש לך הכח לברך את כל מי שתחפוץ לברך, על כן ואשר תאור יואר, יש לך ג"כ הכח לקלל, ולכן רצה בלק שיקללם בלעם, עכ"ל ודפח"ח.

- עח -

וזהו לדעתי הכוונה במה שאמר התנא ר' שמעון בן חלפתא, לא מצא הקב"ה כלי מחזיק ברכה לישראל אלא השלום, דאף אם הוא צדיק גדול כשלעצמו, אמנם כדי שיוכל להיות בשלום ובשלוה עם כל אחד ואחד מישראל, צריך להיות כלי מחזיק ברכה, שיברך את ישראל בכל עת

ועידן, ויחזיק תמיד ברכה וטובה לישראל, ורק באופן זה יוכל להיות בשלום אתם ולהשפיע עליהם ברכה ושלום.

- עט -

וזו היא עבודת הצדיקים לאהוב את כל ישראל ולומר עליהם ועמך כולם צדיקים, ללמוד תמיד זכות על ישראל, ואנו יכולים לראות חשיבותו של כל יהודי, דאפילו אם יש תשעה צדיקים לא יוכלו להתפלל בציבור לומר קדיש וברכו ואם יבא יהודי עשירי, אפילו איש פשוט ביותר, מצרפין אותו למנין, ואפילו אם הוא מחלל שבת ח"ו בשוגג ג"כ יכולים לצרפו למנין, ולא עוד אלא שמחויבים לקרבו בכל מיני קירבות להחזירו למוטב, כמבואר בפוסקים שהמחלל שבת בפרהסיא אע"ג דדינו כעכו"ם¹ ואינו מצטרף אפילו לעניית דברים שבקדושה. אולם להרבה פוסקים אפשר לצרפו לאמירת דברים שבקדושה, ויש אומרים אף לתפילה בציבור² ויש חולקים³.

(א) היינו באיסור תורה בידיעת עשרה מישראל, וי"א אפילו פעם אחת בלבד - מ"ב שפה, ד ש"ך יו"ד, ב ולענין המחלל באיסור דרבנן, אף שלבית הלל יו"ד, ב נחשב כמומר, ע"י שד"ח מערכת מ כלל פו ושו"ת חתן סופר, כט. בהגדרת מחלל שבת בפרהסיא מספר שיטות: א. דוקא כשעשה מלאכה בעבודות הקרקע (הגהות רע"א ליו"ד, ב). ב. המתבייש לחלל בפני ת"ח או רב חשוב, אינו נקרא מח"ש בפרהסיא (תוספת שבת, שפה עפ"י עירובין סט ע"א). ג. העובר על דבר שנודעה חומרת איסורו, דוקא, אזי נקרא מח"ש (שבת רע"א, צו). ד. הנמנע לאחר זמן מלחלל, אף שלא נודע ששב בתשובה, ספק אם נקרא מח"ש בפרהסיא (שו"ת חתן סופר, כט).

(ב) שו"ת מלמד להועיל ח"א, כט. ובשו"ת אג"מ או"ח א, כג (עכ"פ בשעת הדחק, לאמירת דברים שבקדושה ולקריאת התורה), ע"י גם תשובתו באו"ח יב, יט. יסודות ההיתר לצרפם: ע"י שו"ת רשב"ן, צ ועוד, שבזמננו אין עושים להכעיס, ובשו"ת בנין ציון (החדשות), כג ומהר"י (אסאד) חיו"ד, נ שאין דעתן לכפור באמונתנו אלא שכך חינוכום, וכל שלא העידו בבי"ד שחיללו שבת בפרהסיא אינם אלא כתינוקות שנישבו, ובשו"ת משפטים ליעקב (פאפא) או"ח, יט שהמזלזלים באיסור הוצאה יש לצרפם, מאחר שלרוב הפוסקים בזמן הזה אין רשות הרבים, והם חושבים שאין האיסור אלא מידי דחסידותא. ובילקוט יוסף חלק א' עמוד צג כותב שכשאומר קדיש בבית הכנסת הידוע כמחלל שבת בפרסהיא, יאמר השי"ך או אחר גם כן קדיש, כדי להוציא הרבים ידי חובתם.

והנה פשוט דאותן האנשים שעוברים על איסור הוצאה, תלוי האשמה בזה על ראש הרבנים שאינם עושים עירוב¹⁷ שהתקין שלמה המלך ע"ה.

(ג) שו"ת חכם צבי, לח שו"ת משיב דבר, ט שו"ת לבושי מרדכי, טז אות יג, שו"ת פרי השדה ג, ג ושו"ת מנח"י ג, כו. ובשבט הלוי או"ח א, כ לענין הגר בישוב קטן שרוב הבאים לבית הכנסת מחללי שבת, שאף שלרמב"ם באגרת השמד "אין ראוי להרחיק מחללי שבתות אלא לקרובם למצוות וכו"ו מ"מ כשרובם מחללי שבת ויש לחוש שימשך הוא או ילדיו אחריהם, יסע למקום מנין שראוי להצטרף עמו, אבל לא יתפלל משום כך ביחידות, בפרט בימים הנוראים.

(ד) עיין בשו"ת אבני צדק מבעל ייטב לב זי"ע, שפעם אחת הלך בשבת ברחובה של עיר וראה יהודי זורק אבן מרשות היחיד לרשות הרבים, וחשב בלבו תיכף ומיד, שאם האבן תפול לרשות הרבים יחלל הלה את השבת ויעשה מלאכה דאורייתא, ואם הוא (הייט"ל) יתפוס את האבן אז יהי "שנים שעשאוהו" ופטורים, וקפץ ותפס את האבן כדי שהשני לא יחלל את השבת. וידוע שבעל הייט"ל זי"ע מסר נפשו ממש לעשות עירוב בעירו, סיגוט, כדי שגם האנשים הפשוטים שאינם יודעים להזהר, גם הם לא יבואו לידי חילול שבת בעניני הוצאה מרשות לרשות.

וכמו שהבאתי בספרי תיקוני עירובין כהלכתה (נדפס ב"שמירת המצוות כהלכתן" כרך ד') דף ז', מה ששמעתי עובדא נוראה משי"ב הרהגה"צ ר' משה ארי' לעוו זצ"ל, האדמו"ר מטעמעשוואר, ומעוד כמה רבנים זקנים שליט"א, שהייט"ל זי"ע השתוקק כל ימיו לעשות עירוב בסיגוט, והי' לו הרבה מתנגדים (מהמתנגדים לחסידות בימיו) שעמדו נגדו בכל תוקף ועוז ולא הצליח לעשות העירוב. ובסוף ימיו, כמה ימים לפני פטירתו אמר להראש-הקהל (הוא הרה"ח מוהר"ר משה ארי' פריינד זצ"ל, שמוכן ליתן לו כל עוה"ב אם יעשה את העירוב. ואח"כ נסתלק הגה"ק זי"ע. ובעת הלוי אמר הרה"ח ר' משה ארי' פריינד זצ"ל, שהוא מבקש מרבו הייט"ל זי"ע ב' דברים: א. שיקיים הבטחתו שאמר שאם יעשה את העירוב יתן לו כל עוה"ב, ב. שיהי' לו לעזר מלמעלה שיוכל לגמור את העירוב. ואכן בתוך השלושים להסתלקות הייט"ל כבר נתקן העירוב בסיגוט, זי"ע.

מכאן אפשר להבין גודל קדושת בעל הייט"ל זי"ע ומסירת נפשו לתיקון עירובין. ועוד אפשר ללמוד מכאן גודל המצוה של תיקון עירובין, כי שמירת שבת היא יסוד היהדות, ועון חילול שבת באיסור טלטול והוצאה מלאכה גרועה היא, נורא מאוד מאוד, היא אשר החריבה את ביתנו ושרפה את היכלנו ומפני חטאינו זה גלינו מארצנו בחורבן בית ראשון, כמ"ש אביי (שבת קי"ט ע"ב) לא חרבה ירושלים אלא בשביל שחללו בה את השבת כו'.

ולאלו השומרים שבת כדין גם כן צריכים לדעת דברי הטו"ז שאין לצרף למנין אנשים המפסיקים בתפילה בשיחה בטילה. וזה לשון הטו"ז (או"ח סימן נ"ה סעיף ד'): "שחלילה להצטרף עם אנשים פושעים כאלה כשאין מנין זולתם".

ומסופר על רב גדול אחד שאמר להרה"ק ר' אברהם מסטרעטין זצ"ל: הנה שמעתי אומרים על כבודו שנותן סגולות, וסגולותיו מועילות, לכן אבקש ממנו לתת לי סגולה ליראת שמים.

השיב לו הרה"ק מסטרעטין: ליראת שמים אין לי סגולה, רק לאהבת שמים יש לי סגולה.

אמר לו הרב: אדרבה, אהבת שמים היא מדרגה גדולה יותר מיראת שמים, יתן נא לי סגולה על זה.

השיב לו הצדיק: סגולה גדולה לאהבת שמים היא אהבת ישראל, מי שיש בו אהבת ישראל יכול לבוא בנקל לאהבת שמים.

- פא -

ובזה אפשר לפרש להנחיל אוהבי שהשי"ת יתן לאוהביו אלו שאוהבים אותו, איך ע"י שאוהבים את הבריות, יש ייראת שמים וכמו שכתבנו למעלה, פ"י כיון שהם יראים מהקב"ה על כן אוהבים את כל ישראל, דזהו רצונו של הקב"ה, שיאהבו את ישראל ומזה יבואו לאהבת ויראת השי"ת כנ"ל.

ומובא בשם החוזה מלובלין זי"ע שאמר פעם, דאנשים הפשוטים מוכנים כבר לגאולה שלימה, אלא שהרבנים ומנהיגי הדור מעכבים כי כל אחד מהם אומר "אני אמלוד", והדברים ידועים.

ועדיין השטן מרקד בינינו, כי אלמלא שמרו ישראל שני שבתות כהלכתן מיד היו נגאלין, כמ"ש בש"ס שם (קיי"ח ע"ב).

היוצא לנו מזה, דאפילו אחד שמחלל את השבת (ואולי הי' אפי' במזיד), אעפ"כ חשב הייטב לב לעשות איסור דרבנן (לתפוס את האבן) כדי שחבירו הרוצה לחלל שבת לא יעבור עבירה חמורה דאורייתא.

- פב -

ובזה מובן מה שכתבו הספרים שלפני ביאת המשיח יהי רוב הרבנים מהערב^{טו} רב, כי הם הם הגורמים עיכוב ביאת

טו) ובספר דברי חיים בהשמטות לפרשת ויקהל (דף ס"ט) כתב וז"ל, דלפני ביאת המשיח יהיו רוב הרבנים מהערב רב כו', וז"ל הדברי חיים שם: כי ישראל בעצמן קדושים אך הערב רב כל חסדים דעבדי לגרמיהו עבדו כנראה בעליל שהרבנים והחסידים והבעלי בתים שבדור המה בעוה"ר רובן מערב רב ורוצים לשרור על הציבור וכל מעשיהם רק לגרמיהו לקבל כבוד וממון ולכן אין להתחבר רק אם עובדים באמת שמוסרים נפשם לדי לא לקבל שום תועלת לעצמם, ע"כ עיי"ש עוד.

ובספה"ק אור החמה (פי' נשא בשם הרמ"ק) כתב וז"ל, הערב רב הם גויי הארץ נשמת החיצונים. ושם (על זוה"ק משפטים דף ק"כ ע"ב) וז"ל מלחמה לה' בעמלק שהם ערבוניא בישא שכולם נתערבו אלו באלו וזרע עמלק נתערב בהם ויש רשעי ישראל שהם נחשבים מכולם שהם פריצי ישראל מהרסיך ומחריביך ממך יצאו וכו'.

ונמצא מכל זה דברים נוראים, דרוב הרבנים ובעלי בתים הם של הערב רב, וצריכים ללחום נגדם במלחמה גדולה, ובעוה"ר לא די שאין נלחמים נגדם אלא הרבה אנשים יש להם קשר אתם ובונים להם בנינים ופלטרין גדולים, ונותנים להם ממון כסף רב, ויש להם שם כבוד ויקר וגדולה, והצדיקים האמיתיים המקושרים לה' יושבים בעניות ל"ע ואי"א להם לפעול ולעשות לצרכי שמים כראוי, להרבות פעלים לתורה וליראת שמים.

טו) וכמה נוראים הדברים שכתב בספה"ק תולדות יעקב יוסף (פרשת נשא, ד"ה העולה) וז"ל:

"העולה מזה דראוי העושר לילך אל החכם לקבל ממנו חכמה כמו שהחכם הולך אצל העושר לקבל ממנו חסד מעשרו כי זה תכלית הבריאה כמ"ש במדרש (שוחר טוב) (תנחומא משפטים ט"ו) על פסוק ישב עולם לפני אלקים ר"ל שאל שיהיה כולם שוין בעושר וחכמה שלא יצטרכו לקבל זה מזה, והשיבו רוח הקדש אם כן **חסד ואמת מן ינצרוהו**, כי במה יזכה זה עם זה, משא"כ עכשיו החכם מקבל **חסד מהעושר והעושר מקבל מן החכם תורה וחכמה הנקרא אמת, ובשכר שמשפיעים זה לזה בחכמה ובעושר כך מלמעלה יורד השפע וכמ"ש בש"ס ולמוכיחים יונעם ועליהם תבוא ברכת טוב, כל זמן שתוכחה בעולם ברכה בעולם וכו' (תמיד כ"י ע"א) ור"ל שגורם שפע כנ"ל, וכמ"ש בתיקונים (תיקון מ"ד) יערי"ש".**

"ובזה יובן **חסד ואמת נפגשו**, ר"ל כשעושי' להשפיע זה לזה החכמים מקבלין חסד מהעושר והעשירים שומעין חכמה ומוסר הנקרא אמת מהחכמים שהוא עיקר התכלית כמ"ש **חסד ואמת מן ינצרוהו** כנ"ל, אז גורמים לייחד ב' מדות הגורמין שפע וברכה בעולם, וזהו **צדק ושלוש נשקו** וכו'.

יבזה יובן דברי נעים זמירות ישראל בפתח דבריו, למה רגשו גוים ולאומים יהגו ריק יתיצבו מלכי ארץ וגוי ור"ל שלא אמר זה דרך תרעומות להתרעם למה רגשו וכי רק שאמר דרך מוסר לעמו ישראל בטוב טעם ודעת להבינם למה רגשו גוים ולאומים יהגו ריק להתעולל עלילות בריק והבל על בחירי אומה ישראל, כאשר באזינו שמענו עלילות שונאינו בכמה מיני תחבולות אין מספר להעלותן אשר האומות מעלילין והם המוני האומות הנקראים גוים שרגשו וגם השרים של המדינה מאומות העולם הנקראים לאומים יהגו ריק, היאומן כי יסופר להאמין מחכמי אומות העולם על דברי הבל וריק כזה, אבל זה נמשך מצד כי יתיצבו מלכי ארץ מאן מלכי רבנן (גיטין ס"ב ע"א) שמעמידין על פי השר שארץ שלו, וזה שנצב לרב שנקרא מלך על פי מלכי ארץ שהארץ והעיר שלו אחר חורבן הבית [ותיבת מלכי משמש לכאן ולכאן] ויתיצבו מלכי ארץ ורוזנים שהם המנהיגים של הרב הנ"ל נוסדו יחד על ה' ועל משיחו, כי מיד יועצים עצות על ה' בענין מאכלות אסורות להעביר שוחטים טובים ולהעמיד רעים לפי רצונו וכיוצא בזה לפי מה שראתה עיני ועל משיחו שהם הלומדים העוסקים בתורה ועבודה אך לגרשם מהעיר ולבטל מנין שלו יעשו כעובדא דאחז המלך שאחז בתי כנסיות ובתי מדרשות ואמר אם אין חכמה אין הקב"ה משרה שכירתו בישראל שנאמר חתום תורה בלימודי וכי' (ישעיה ח'), ננתקה את מוסרותימו ונשליכה ממנו עבותימו, ור"ל כי עצתם איך להשליך עבותות האהבה שבינם לבניו ית' ע"י שיש להם מקום מיוחד להתלמד ולהתפלל ולהסיר מוסרותימו שע"י תורה ומוסר כולם נכנעים לפניהם ולהסיר עול מעלינו זהו תוכן עצתם".

והנה באלו יש בי כחות כנ"ל שיש יראי השם לשם שמים וכנ"ל, ובה אמר יושב בשמים ישחק ר"ל כי זה שהוא ברום המעלות בשמים שכבר נתקשר באהבה יתי גם עתה ישחק וישמח ולא יחוש כלל לעצתם, משא"כ אדי ילעג למו, כי כת בי הנ"ל שהי' במדרגה תחתונה הנקי אדי' כנודע שלא היה לשם שמים רק ליטול את השם שהוא מחסידי ארץ, וכעת שרואה שיועצים עליהם הרוזנים וכי' מיד הוא עצמו ילעג למו על היראים כדי שלא ימצא בו שום דבר מחסידים שלא ילכד בעצת רוזנים, וזה הוא השמירה של מעלה לכל יכנס פנימה כל מי שהי' כי מי שאינו הגון אז ידבר אלימו באפו ובחרונו יבהלמו כדי שיהיו נרפים מהתורה והעבודה לכוונה הנ"ל, אבל ואני נסכתי מלכי על ציון הר קדשי, ור"ל שדוד אמר על עצמו ואני שעמדתי בנסיון כל הבזיונות והשפלות, וכעת אני נסכתי מלכי, שאינו נצב ממלכי ארץ עפ"י השררה רק ואני נסכתי מלכי שהוא אלקי עולם ה' על ציון הלומדים המצויינים בהלכה שעיקר מלכותי ונסיונותי הוא על הלומדים העוסקים בתורת ה' ועבודתו כמ"ש חבר אני לכל אשר יראוך וכי' (תהלים קי"ט) ועל זה הוא סמוך לשון חיבור כמו ועליו מטה מנשה (במדבר ב') כי הם נטורי קרתא (פתיחתא דאיכ"ר א') וא"צ לומר שלא לגרשם מהעיר רק שהם עיקר ממשלת. וגם על הר קדשי שהם ראשי קציני אלופי ישראל שהם נקראים הר, והם גורמים קדושתו כמ"ש (דברים ב') ויהי כאשר תמו וידבר ה' אלי שאין קדושת שמו על נביאים כי אם בזכות ישראל, ומה שהעמיד יתי אותי לנסיד ומלך הוא בזכות ישראל שהם נקראין קודש ישראל לה' ראשית תבואתו (ירמיה ב')

המשית, בגלל שכל אחד רוצה למלוך כמ"ש הרבי מלובלין זי"ע.

ובאמת צריך להיות עיקר עבודת הצדיקים ללמוד תמיד זכות על ישראל, ואף כאשר מוכיחים את העם בשער, מ"מ צריכים ללמד עליהם זכות שכל מעשיהם לשם שמים, והיינו דאף שמוכיח את העם בדברי תוכחה ומוסר, מ"מ כאשר מתפלל בינו לבין קונו יעורר זכותים על ישראל וימליץ בעדם לפני השי"ת.

- פג -

ובזה יתבאר הפסוק שהביא ר' שמעון בן חלפתא, שנאמר ה' עוז לעמו יתן, פ"י כשהצדיק מדבר **לעמו**, לבני ישראל, הוא אומר להם **עוז** פ"י אין עוז אלא תורה, שצריכים לקיים את התורה בכל פרטיה ודקדוקיה, ומוכיחם בעוז ותעצומות שיקיימו את התורה, אמנם כשהוא מדבר ומתפלל בינו לבין קונו, אז מקיים ה' **יברך את עמו בשלום**, שהוא מעורר רחמים על ישראל שהקב"ה יברכם בשלום.

ומובא בספה"ק תשואות חן בזה הלשון: קבלתי מרבתינו **שבחינת משיח יהי' שביכלתו ללמד זכות על כל ישראל**, ועיי' הלימוד זכות יפיל הרהורי תשובה בכולם ויהיו כולם צדיקים.

ופי' בזה כוונת הפסוק סוף מלאכי, הנה אנכי שולח לכם את אליהו הנביא לפני בוא יום ה' הגדול והנורא, כי בבעלי המחלוקת הושדא נרגא, דממה נפשך, אם ילמד זכות על אחד משני בעלי הדין, ממילא זה שכנגדו נשאר חייב. ואם בהיפך, נמצא זה חייב. ולצורך כל זה ישלח הקב"ה את אליהו לעולם יום אחד לפני בואו **לעשות שלום בעולם**, ואז

וחס על כבודם שיהיה להם רועה נאמן לבל יגיס דעתו עליהן כמו שאמרו (יומא כ"ב ע"א) אין ממנין פרנס על הציבור אלא אם כן קופה של שרצים תלוין אחריו, עכ"ה"ק הנוגע לעניינינו.

רואים אנו ג"כ מדברי התולדות יעקב יוסף שהצדיקים ועובדי ה' יושבים בעניות ובדחקות, משא"כ אותם שדורשים רק כבוד עצמם יושבים על מי מנוחות ולא חסר להם כלום וכנ"ל.

יבוא משיח בב"א ללמד זכות על כולם, ויהי כל העולם זכאי, ע"כ.

מזה אנו רואים שעיקר העבודה של אליהו הנביא יהי ללמד זכות על כל אחד מישראל.

- פד -

וזה שמסיים המשנה, **אמר ר' שמעון בן חלפתא לא מצא הקב"ה כלי מחזיק ברכה לישראל אלא השלום שנאמר ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום**, שהוא עוסק בשלום לעשות שלום בין ישראל לאבינו שבשמים, אמנם בתחילה ה' **עוז לעמו יתן**, שמשתדל ששני הבעלי דינים יקיימו התורה דאין עוז אלא תורה כנ"ל, ואחר כך ה' **יברך את עמו בשלום**, וכנ"ל.

וראיתי בספר קרן אורה על מאמר הכתוב בתורה (דברים ל"ג, ח') תומיך ואוריך לאיש חסידיך, דקאי על אהרן הכהן, ורק במקום זה כתיב בתורה תואר **חסיד** על אדם. והטעם בזה, כי אהרן הכהן היה אוהב שלום ורודף שלום אוהב את הבריות ומקרבן לתורה, והוא החסידות האמיתית, ולכן נתכנה בתואר חסיד, עיי"ש.

- פה -

ואפשר להוסיף על דבריו, דהלא אמרו חז"ל **איזהו חסיד המתחסד עם קונו**, וכבר כתבנו לעיל דאי אפשר להתחסד עם קונו כי אם על ידי שאוהב את כל אחד מישראל כנפשו. (ועי' רש"י תהלים פ"ו ב' על פסוק שמרה נפשי כי חסיד אני).

- פו -

ולפי מה שביארנו לעיל דע"י האחדות אדם הישראלי הוא שלם בתכלית השלימות, יתבאר ג"כ כוונת הכתוב, **תומיך ואוריך**, איך תוכל להיות בשלימות שיאיר עליך אור התורה ולא תצטרך להתגלגל עוד ח"ו, על זה אמר, **לאיש חסידיך**, אם הוא הולך בדרכי החסיד אהרן הכהן ע"ה שנקרא כהן וחסיד, והוא אוהב שלום ורודף שלום אוהב את הבריות ומקרבן לתורה, אז הוא בתמימות ושלימות.

ובילקוט שמעוני (עמוס רמז תקמח) איתא עה"פ ואגודתו על ארץ יסדה, **כשישראל שוין בעצה אחת מלמטה שמו**

הגדול **משתבח מלמעלה וכו'**, וכן הוא אומר, ואגודתו על ארץ יסדה ולא שהם עשויים אגודות אגודות.

וכן אנו מתפללים בשמו"ע בימים נוראים **ויעשו כולם אגודה אחת**, ודוקא אז לעשות רצונך בלבב שלם.

- פז -

ולפי הנ"ל דע"י הענוה באים לאחדות ולאהוב את כל ישראל כנפשו, אפשר לפרש הפסוק **ואגודתו על ארץ יסדה**, דידוע דאר"ץ רומז לשפלות הרוח, שמשפיל דעתו עד לארץ, וזהו **ואגודתו**, איך יכול להיות באגודה אחת עם כל ישראל, על זה אומר, **על ארץ יסדה**, אם הוא עניו בתכלית הענוה בבחינת ארץ, אזי יכול להיות באגודה אחת עם כל ישראל (ועיין בספה"ק נועם אלימלך פרשת דברים מ"ש בזה).

- פח -

וזהו הטעם דלולב צריך אגד (סוכה ל"א ע"ב), דאיתא במדרש דארבעה מינים שבלולב הם נגד ד' כתות שבישראל, והרמז בזה, דצריכים להיות באגודה אחת דהיינו שכל ישראל צריכים להיות באחדות ובשלום זה עם זה, ואם לאו לא יצא. וכמו בד' מינים אם חסר אחד מהם פסול, כך אורייתא וקודשא בריך הוא וישראל, ג' מינים אלו חד הוא, אם אחד מישראל חושב על חבירו שהוא חסר, אז סימן שהוא בעצמו חסר בשלימות, כי כל הפוסל פסול - במומו פוסל (קידושין דף ע' ע"א), כיון שמפריד עצמו מהאגודה של אורייתא קודשא בריך הוא וישראל חד, וע"י שבאמת יודע ומאמין שהקב"ה הוא אחד עם כלל ישראל ועם התורה, ע"יז הוא באמת אוהב את כל ישראל, כי כולו חד והם חלק אלוקי ממעל.

- פט -

אמנם האחדות היותר מועילה לאדם הוא על ידי שהאבות והבנים הם באגודה אחת, כהבטחת הקב"ה (מלאכי ג') הנני שולח לכם את אליהו הנביא זכור לטוב והשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם, וברא מזכה אבא, וכמו שדרשו חז"ל (קידושין דף ל), אפילו האב ובנו אינן זזין משם עד שנעשו אוהבין זה לזה שנאמר את והב בסופה, וע"יז אפשר

לקיים מצות השם גם אחר אריכת ימים בעולם הזה, שע"י השלום יהיו לו בנים טובים וברא מזכה אבא, וע"י שהבן אומר קדיש ומקיים מצות יש מזה ברכה לההורים בעוה"ב, וזהו ההמשך בין ב' מאמרים אלו צדיק ושלום, וכך האדם זוכה לש"י עולמות נגד כל התורה כולה.

- צ -

ובזה אפשר לפרש הפסוק (תהלים י"ט, ח') **תורת ה' תמימה משיבת נפש**, פ"י אם רוצה האדם שהתורה תהי' אצלו בתמימות ושלימות ויקיים את כולה כראוי ולא יצטרך להתגלגל, אז **משיבת נפש**, יראה להשיב נפשות אחרים, דהיינו שיאהב את כל ישראל וידאוג עבורם כמו שדואג לעצמו, ולכן נאמר **נפש** לשון יחיד, כמו שהבאנו לעיל מ"ש רש"י בפרשת ויגש דביעקב כתיב **נפש** על שם שישראל עובדים לא' אחד, וזהו **משיבת נפש**, שיהי' באחדות עם כל אחד ואחד מישראל.

וכעין זה מובא בשם הגאון הקדוש המקובל בעל משנת חסידים זי"ע בספרו חושב מחשבות על פסוק הנ"ל, **תורת ה' תמימה**, בשביל שתורת ה' צריכה להיות תמימה, לפיכך **משיבת נפש**, צריך האדם לבא בגלגול^{טז} עוד הפעם כדי

טז) ובספר ערבי נחל (פרשת שלח) כתב לבאר הפסוק (תהלים מ"ט) כסיל ובער יאבדו ועזבו לאחרים חילם, על פי מה דאיתא בזוה"ק, ששאלו לרשב"י, נשמות המגולגלות עבור שלא השלימו חוקם ומתגלגלים כמה פעמים, אותם גופים ראשונים מה יהי' בהם לתחיית המתים. והנה יש דעה שניצוצי הנשמה מתחלפים לכל הגופים הללו וכולם עומדים בתחיית המתים. אבל האמת דגוף אחרון לבד שהשלים חוקו הוא עומד לתחיית המתים, וגופות הראשונים נאבדו. וכל מצוות שעשו גופות הראשונים, יורש זה הגוף האחרון. והקדמונים הנביאים ובעלי רוה"ק בראותם זה תסמר שערותם מגודל הרחמנות על גופות הראשונים שהמה נאבדים לגמרי, ועל זה אמר הכתוב כסיל ובער יאבדו ועזבו לאחרים חילם, היינו שכר המצוה שעשו גופות הראשונים יורש הגוף האחרון הלזה.

וכתב עוד שם, ביאור הפסוק (קהלת א') הולך אל דרום כו', על פי משארז"ל הרוצה להחכים ידרים, להעשיר יצפין, שהחכמה בדרום והעושר בצפון. והנה האדם נברא בשביל החכמה ללמוד ולעשות, ואח"כ הוא מבקש ומסבב לעשירות יומם ולילה לא ינוח, ואינו משלים עי"ז חוקו וחיובו בזה העולם, מוכרחת הנשמה להתגלגל. ולזה אמר הולך אל דרום, ר"ל הנשמה הולך לזה העולם בשביל דרום, דהיינו **חכמה**, והוא אינו עושה כן אלא סובב אל צפון,

ולזה אמר ועל סביבותיו, ר"ל על ידי סביבותיו אלו שסובב תדיר לעשירות, שב הרוח, שמוכרחת נשמתו להתגלגל, ע"כ.

בספר "אורות מרדכי" מובא מעשה נורא מה שחסיד אחד סיפר שהי' נוכח פעם אחת בעת שנכנסו לחדרו של רבנו לאחר ההדלקה כל הקהל הקדוש הי' נדחק להכנס אל הקודש פנימה, לחדרו של רבינו, בין האנשים היו הרבה שבאו עם כלי זמר כגון כנורות ותופים והי' מזמרים לכבוד היום, אח"כ נחלקו לשני שורות ארוכות ורבינו הי' רץ באמצע, הלך ושוב, והי' מפזם לעצמו בתנועות נוראות באימה ופחד, בזה"ל: **פינצטער און ביטער איז דער מענטש וואס ער זינדיקט קעגן דעם הייליקן בורא, וואויל איז דעם מענטש וואס ער טוט תשובה צום הייליקן בורא נאר מיט דעם גוף נאר מיט דעם גוף (=מר וחושך היא לאיש אשר חטא נגד הבורא אשרי האיש אשר ישוב לפני הבורא רק בגוף זה רק בגוף זה).**

אימה ופחד גדול נפל על כל הקהל שהי' נוכח שם וכולם נתעוררו בהרהור תשובה כמו ביום הכפורים, וכולם פרצו בבכיות נוראות מגודל התשובה ולבבם הנשבר.

ובספר לב שמח מהרב הצדיק הקדוש מאלעסק זצוק"ל (פרשת מקץ) כתב שהמגיד אמר להב"י שכולם יעמדו באורות מצוות שעשו, רק שזה הגוף שנשלם על ידו הוא יהי' הרועה, והם יתנהגו על ידו כמו הצאן ע"י הרועה, ע"ש.

ובסי' טע"ה בקו"א אות תתרי"ח מביא, ובסי' קרבן שבת כתב בשם קלף ישן הנקרא עטרת שלמה, וז"ל, והנה לפי דעת הזוהר, שהאחרון מי שהשלים המצות הוא הזוכה בנשמה ומתלבשת בגופו. אבל כל הבאים אחריו סוברים, שכל הגופות יעמדו, והחכם הפרדס בראשם, ונותן טעם לדבר, כי אחרי שהנשמה דומה לנר, והנר יכול להדליק כמה נרות ואינו חסר מראשונה כלום, כך כל הנשמות האלו. ואומר אני, שזה לדעתי רמז לנו הכתוב סוד זה באמרו, נר ה' נשמת אדם חופש כל חדרי בטן, ר"ל אחרי שר ה' נשמת אדם, מזה אתה יכול לידע שהוא חופש כל חדרי בטן, כל דייקא, ר"ל שהיו מקודם בכמה גופות, היא חופשת אותם לעתיד ומתלבשת בכולם אחרי שהיא דומה לנר כו'. ובודאי צ"ל כמ"ש בשם הפרדס, שכל הגופים יעמדו, והמגולגל נוטל אור מנשמה כפי חלק מצות שעשה, והשאר הוא נשאר לאיש הראשון, וכן כולם, ע"ש.

ובספר משכנות הרועים סי' ג' מביא מהגאון א' קדוש שעשה שאלות חלום על אשר על פי ד"ת חייב את הזכאי ממון הרבה, והשיבו לו שאבותיו של זה גזלו לאבותיו של הזכאי, על כן חשב השי"ת מחשבות לבל ידח ממנו נדח ואמרה התורה שתחזור הגזילה ליורשים.

ובספר דברי יחזקאל (שופטים) כתב בשם הרב הגאון הק' מו"ה נתן אדלער זלה"ה על פסוק לא יהי' כלי גבר על אשה ולא ילבש גבר שמלת אשה, מה ששינה הכתוב כאן ולא כתב לא תלבש אשה שמלת גבר כמ"ש אח"כ, כי ידוע מסה"ק מי שהוא הולך במחשבות של זנות ח"ו הוא מתגלגל אח"כ

להשלים מה שחיסר ממנה, כמ"ש בכתבי האר"י זלה"ה. ובספר אספקלריא המאירה (ויחי) כתב בשם הזוהר חדש שאחת מן השאלות לאדם בבואו לעוה"ב, אם יודע מגלגולו, ע"ש.

ובספר טעמי המצוות לרדב"ז סי' קכ"ט כתב שרבינו יצחק בנו של הראב"ד ז"ל הי' מכיר בפני האדם אם הוא מן הנשמות החדשות או מן הישנות".

וכתב בספר ישמח משה (נח) בשם ספרי חכמי אמת, דאף דנשמה המגולגלת באדם אינה יודעת ואינה זוכרת כלל בהיותה בגוף האדם למה היא באה ולמי היתה בגלגול הקודם, אבל הנשמה המגולגלת בבעלי חיים שאינם

באשה, על כן אמר הכתוב לא יהי' כלי גבר על אשה, כלי הוא לשון מחשבה, מלשון נכליהם או מלשון ויתנכלו, שלא יהיו מחשבותיו של גבר על אשה, על ידי זה ינצל ולא ילבש גבר שמלת אשה, שלא יצטרך להתגלגל באשה. ובשיע האריז"ל כתב, האדם כשחייב גלגול ומת ונולד לו בן אחר מיתתו, הוא מתגלגל באותו בן. וזה שנקרא אביי, על שם אביו שנתגלגל בו. וזה שכתוב אשר בך ירוחם יתום, שר"ת אביי, שהי' יתום, עכ"ל.

(ז) ובספר שם הגדולים להגאון הקדוש מוהר"ר חיד"א זצוק"ל (אות א') כתב, שרבינו יצחק בן הראב"ד דהגם שהי' סגי נהור הי' מכיר באדם בגלגוליו, והי' מרגיש בהרגשת האויר, לומר זה חי וזה מת, והי' גדול בתפלתו כרבי חנינא בן דוסא, כמ"ש הרב יש"ר בסי' מצרף לחכמה דף ט"ו.

ובספר אור צדיקים כתב שסיפר תלמיד של האריז"ל הי"ה החכם ר' גדלי' הלוי ז"ל, שבימי האריז"ל בכל ערב שבת היו הולכים חוץ לעיר לקבל את השבת, וראה פעם אחת על בית החיים של צפת חיילות נשמות שעלו מן הקברות לעלות למעלה לגן עדן העליון, וכן להיפך, ראה רבי רבבות נשמות שירדו כנגדן, ואלו הן הנשמות היתירות הנתוספות לישראל בשבת, ומתוך רוב בלבול וערבוב הנשמות הוכרח לעצום עיניו, ואע"פ כן ראה כל הדברים בעיניו סגורות.

וכן פעם אחת הלך האריז"ל ללמוד תורה עם תלמידיו בשדה, וראה שעל האילנות היו יושבות עליהן נשמות לאלפים ולרבבות, וכן סמוך לשם הי' נהר, וראה על כל פני המים היו שטות ונגרות נשמות לאלפים ולרבבות, כיון שראה אותן, שאל להן מה טיבן, והשיבו לו ששמעו מקדושתו שיש כח בידו לתקן אותן, ושהן הנשמות שנדחו מחוץ לפרגוד, שלא עשו תשובה בימי חייהם בעולם הזה, והאריז"ל הבטיחן להעלותן בכל מה דאפשר.

מדברים, יודעת וזוכרת משל מי היא ואת אשר עייתה ואת אשר נגזר עלי'.

ובספר הגלגולים פרק י"ג כתב מ"ש בשם ספר המגיד שמי שיש בידו להיטיב לעניים ולנדכאים או לאחד מישראל או שהוא עשיר והוא כילי, או שהוא בעל תורה ואינו רוצה ללמד לאחרים, כל אלו יתגללו בנשים".

ובספר יסוד האמונה בליקוטי קהלת פי' הפסוק "אדם אחד מאלף מצאתי ואשה בכל אלה לא מצאתי", על פי מה שכתב האריז"ל בספר הגלגולים שנשים אינן מגולגלות, בסוד הפסוק "הן כל אלה יפעל אל פעמים שלש עם גבר", וזה הפסוק נאמר על ענין גלגול הוא דוקא עם גבר ולא עם אשה. וכן כאן פירוש הפסוק הוא כך, ואשה בכל אלה, היינו בסוד הגלגול, בכל אלה יפעל אל וגו' לא מצאתי, שנשים אינן מגולגלות.

(ח) ובספר דבש לפי כתב וז"ל, דגלגול הוא לזכרים, כי הנקבות מקבלות עונשן לעוה"ב ובגיהנם, ולפעמים תתגלגל האשה בעבור בעלה, בסוד ויצאה אשתו עמו, ע"כ.

ובש"ע האריז"ל כתב, שאדם הבא פעם אחת לעולם הזה וה"י חדש, ואז באה בת זוגו עמו כנודע, והנה כשבא הזמן שראוי לישא אשה, אז מזדמנת לו בת זוגו בלי שום טורח כלל ועיקר. אמנם אם חטא והוצרך להתגלגל עליו והוא מאותם שכתוב בהם ויצאה אשתו עמו שמגלגלים גם לבת זוגו פעם אחרת בעבורו, הנה האדם כזה, כאשר תבא לו אשה, לא תזדמן בת זוגו אליו אלא ע"י צער גדול וקטטות ומלחמות גדולות שיה"י לו קטרוגים, וזה נקרא זיווג שני.

ובספר דודאים בשדה (בהר) פירש בשם ספר עמק המלך, נוח לו לאדם שלא נברא משנברא, היינו שלא נברא יותר, משנברא כבר פעם אחת, שלא יתגלגל יותר.

כתב בספר מעבר יבק, דבעולם האמת יש להאיש שייכות עם אשתו הראשונה. וע"י בזה"ק (בראשית דף כ"א ע"ב), דאשה שנשאת לבי אנשים זה אחר זה, חוזרת לעתיד לבעלה הראשון. ועיין באוה"י על התורה פסוק הפעם ילווה אישי אלי. וע"ע במדרש שמואל בפסוק נפלאה אהבתך כו', אביגיל בעוה"ז ומיכל לעוה"ב, עכ"ל.

- צא -

וזהו הענין שאומרים היתומים קדיש אחר הנפטר, דאין לשער גודל התועלת שיש לנשמת הנפטר ע"י אמירת הקדיש של היתומים.

וזה לשון ספר כל בו כתוב וז"ל, טעם שאומרים קדיש, משום שפעם א' פגע רבי פלוני במת אחד שהי' מהלך ומקושש עצים ונושאן על כתפיו, אמר לו, בני, כל זה למה לך, אמר לו, רבי כה משפטי כל הימים להביא באשה של גיהנם להיות נידון". אמר לו, ואין מי יוכל להצילך מן הצער הגדול הזה. אמר לו, אין מי שיצילנו אם לא שיאמר בני קדיש² או יפטיר בנביא לכבוד השם בעבורי. ואם יעשה זה,

(ט) הקדיש מועיל לשעתא ופלגא, ובשירי ברכה ס"י שע"ו כתב וז"ל, רבים נהגו לצוות לבניהם לומר ח' קדישים ביום, משום מ"ש בזה"ק דהקדיש מועיל לשעתא ופלגא, ולהכי יאמרו ח' קדישים להציל לייב שעות, אמנם רבינו מהרח"ו זצ"ל גילה סודו שכוננת שעתא ופלגא אינו כפשוטו, אלא מדריגה בגיהנם שנקראת שעתא ופלגא.

(כ) בספר קיצור שלי"ה (והמעשה ידוע שרמזו עלי' כל הפוסקים המדברים ממעלת אמירת קדיש אחר אב ואם [עיין דרכי משה ורמ"א יורה דעה סימן שע"ו, ומובא באריכות באור זרוע (הלכות שבת סימן נ'), ובס' מנורת המאור (נר א' כלל א' ח"ב פ"א) ושם מובא בשם מדרש תנחומא, והמעשה הי' ברי"ע עם עוד כמה שינוים, ועיי"ע בספר מקדש מעט פרק ג', אות ג') מביא מהזהר חדש במדרש הנעלם מביא מעשה גדול ונורא בתלמיד חכם אחד שהי' הולך בהרי אררט ושמע קול צוחה קול מר שצוח וי וי, עד שראה אדם אחד, ושאלו מן את, ואי"ל יהודי חייבא [ר"ל רשע] אנא ודנין אותי זה כמה שנים על עבירות גדולות שעשיתי בעודני בחיים, ושאלו מה שמו והשיב ששמו לא נודע לו, כי הרשעים שוכחים שמם, על דרך שם רשעים ירקב, אבל מ"מ הודיע לו מקום מושבו שהי' בגליל העליון, בעיר פלוני, ושם אשתו. והלך אותו החכם לעירו ושאל אחריו, והשיבו איך שהי' רשע גמור שלא הניח עבירה שלא עבר, ובן קטן הניח אחריו והוא ג"כ רשע כאביו, ולקח אותו החכם בנו עמו לביתו ורצה ללמוד עמו א' ב', ולא הי' רוצה לקבל, והתענה אותו החכם ג' פעמים מי יום והתפלל עד שהי' הנער מתחיל לקבל. והלך הנער ממדריגה למדריגה עד שהלך וגדל בתורה עד שנשמך.

אח"כ בא אותו אביו של הנער בחלום לאותו החכם, ופניו הבהיקו מאד כשמש בצהרים בתקופת תמוז, מזיו השכינה שזרח עליו. וחרד החכם ההוא מאד, ואמר מי אתה, ואמר לי אשריך מה טוב חלקך ומה טוב גורלך שזכיתני והבאתני לכל הכבוד הזה ע"י בני, כי ידעתי שהתענית ק"ך ימים הי' מועיל, אודות שעוונותי היו כ"כ גדולים, שבאו שדים ומלאכי חבלה והיו

ידעתי כי זכותו תעמוד אלי ויגן בעדי. ויבא רבי פלוני ויגד זה לבנו של מת, ויעש ככל אשר אמר. לימים נגלה^{כא} המת אל

מכסין המוח של בני שלא לקבל, שלא יהי לי זכות, כי לפעמים עוונות האבות גורמים שאין לבניהם לב להבין בתורה (ובאים) שדים ומניחים ידיהם על המוח שלא יקבל, אלא כאשר נהרגתי ע"י עכו"ם לא המיתוני מיד אלא בחץ הכוני, והייתי עודני חי שני ימים ומכח יסורים גדולים הרהרתי בתשובה, כי היתה לי זכות כי כאשר הייתי משומד הצלתי איזה יהודים מהריגה. ועתה בכל פעם ופעם שעלה בני למעלה, היו מקילין בדיני, וכאשר הי בני בר מצוה ועלה לתורה וקידש שמו של השי"ת ברבים ואמר ברכו את ה', העלוני מגיהנם, והיי הנקרא הבן ההוא הפקולי, ר"ל שגיהנם נקרא פלילה על דרך פקו פלילה. ור"ש הפקולי שסידר הברכות לפני ר"ג ביבנה הי ממשפחתו, ע"כ. ממעשה הזה יכולים ללמוד, מה זה שהי רשע גמור, מכל מקום הבן ע"י תורתו הצילו מגיהנם והכניסו לגן עדן, על אחת כמה וכמה מי שאינו כך ומגדל את בניו לת"ת, שיהי לו זכות שאין לו שיעור וערך. עכ"ל.

כא) ספר "האיש על החומה" חלק א' עמוד 345 מובא מעשה מהגה"צ ר' יוסף חיים זוננפלד זצ"ל, שאשה מכובדת ובעלת עסק מבוסס בעיר פרשבורג שבהונגרי, היתה נוהגת במשך שנים רבות להביא מידי פעם בפעם תרומה הגונה לישיבה, בתנאי שיגידו בישיבה קדיש תמידי לעילוי אותן נשמות גלמודות שאין מי שיגיד אחריהן קדיש, והישיבה העמידה בחור מיוחד שאמר קדיש לטובת נשמות אלו.

לימים הסתלק לעולמו בעלה של אותה אשה. ומכיוון שהוא ניהל את העסק ביחד איתה, פגעה פטירתו בעסק שנצטמק והלך עד שנסגר כליל. מצבה הכלכלי של האשה הלך והחמיר וברבות הימים נפל עלי עול נוסף - כאשר הגיעו שתי בנותיי לפרקן, וכסף מנלן?

נשאה האשה את סבלה בדומי, קיבלה עלי את הדין באומץ והשלימה עם גורלה. אולם על דבר אחד לא יכלה לוותר ולבה הי מר עלי ביותר והכאיב לה עד מאד, וזהו ענין שמירת הקדיש שעלול להתבטל אחרי שהפסיקה את הקצבתה למטרה זו. במר נפשה עלתה להנהלת הישיבה ושטחה את בקשתה שהישיבה תאות להמשיך גם הלאה את שמירת הקדיש לעילוי נשמות גלמודות, עד שירחיב ה' גבולה ותחזור לתמוך בישיבה כמקודם.

נترגשו מאד ראשי הישיבה מתום-לבה וצדקת-נפשה של אלמנה זו והבטיחה למלאת מבוקשה לשמור את אמירת הקדיש כמו עד כה. הבטחה זו מילאה את נפשה אושר אין קץ, וכשברק של אושר מנצנץ מעיני הנוגות, נפרדה מראשי הישיבה ופנתה ללכת לדרכה. מעתה שוב לא העיק עלי כל כך מצבה היא, ואפילו מצב שתי בנותי שהגיעו כבר מזמן לפירקן. כי מרגע שענין הקדיש לנשמות הגלמודות הובטח לה, כמעט שלא חסר לה כלום בעולמו של הקב"ה. ובענין שתי בנותי שמה מבטחה בהי אבי יתומים ודיין

אלמנות. והוא הרחום וחנון יראה בוודאי בעוניין של שתי בנותי, ויזמין להן את זיווגן ואת כל צרכיהן.

בצאתה לרחוב בא למולה יהודי ישיש בעל הדרת פנים נדירה, כשזקן צח כשלג יורד לו על פי מידותיו ובירכה לשלום. הופתעה האשה מהסברת הפנים הלבבית של הזקן הבלתי מוכר לה. הפתעתה גדלה שבעתיים בעת שהזקן התקרב אלי' וכנס איתה בשיחה תוך התעניינות במצבה ובמצב בנותי.

נאנחה האשה קשות ושטחה לפניו את מר גורלה ואת נפילתה מאיגרא רמא לשפל המדרגה, עד שאין לה האמצעים ההכרחיים להשיא את בנותי הבוגרות. "מהו הסכום המשוער הדרוש לך, להוצאות נישואיהן של בנותיך?" שאל הזקן. "לשם מה חשוב לכבי' לדעת, למאי נפקא מינה?" השיבה האשה בתמהון ונקבה בסכום המשוער. שלף הזקן גליון נייר ורשם הוראה לבנק המקומי לשלם לאשה את הסכום שנקבה. אולם בטרם שם את חתימתו, הביע משאלתו, שהיות ומדובר בסכום רציני מאד, רצוי שתהא חתימתו בנוכחות עדים שיראו במו עיניהם כשהוא חותם אישית על ההמחאה, ויאשרו זאת בחתימת ידם.

נרגשת ומופתעת ממה שהתרחש, עלתה לאולם הישיבה ובקשה משני בחורים להילוות אלי'. משראה אותם הזקן, הציע להם שיתבוננו איך שהוא שם את חתימתו על הוראת התשלום. וליתר בטחון ביקש מהם פיסת נייר ורשם עלי' את חתימתו למזכרת ולדוגמא. במוסרו את ההמחאה על הסכום הנכבד לידי האשה, הורה לה שתלך לפדות את ההמחאה למחרת בבוקר.

כל הענין נראה לאשה ההמומה תמוה ומוזר. מה ראה הזקן הזר הבלתי מוכר להסביר לה פנים כל-כך ולהראות רוחב לב כזה, עד כדי כיסוי הוצאות השאת שתי בנותי. אף על פי כן נזדרזה למחרת לסור אל הבנק ובלב פועם ניסתה את מזלה.

כשבחן פקיד הבנק את ההמחאה, תקע בה ובאשה מבט תוהה, מסתכל פעם ופעמיים וכלו נבוך ומשתאה. תוך הבעת סימני המבוכה ביקש מהאשה להמתין, והוא נכנס עם ההמחאה למנהל הבנק שהי' גם בעליו. וכאן התרחש משהו דרמטי ביותר: כשראה מנהל הבנק את ההמחאה, צנח מכסאו והתעלף...

בבנק קמה מהומה, הפקידים שמעו על המתרחש, הכניסו מיד את האשה לחדר צדדי והפקידו עלי' שומר לבל תתחמק, תוך חשד שהי' כאן ענין עם מעשה מרמה.

אחרי ששבה רוחו של מנהל הבנק ביקש לראות את האשה שהגישה את ההמחאה לפרעון. בהכנסה שאלה בבהילות, אימתי וכיצד קיבלה את ההמחאה, "רק אתמול קיבלתיו מיהודי מכובד בעל הדרת פנים, וישנם אפילו שני בחורי ישיבה היכולים לשמש כעדים, שראו איך כותב ההוראה חתם על ההמחאה", ענתה האשה כמתנצלת.

החכם הנזכר פעם אחרת ואמר תנוח דעתך שהנחת דעתי²², ועל זה פשט המנהג לומר בנו של מת קדיש בתרא, גם להפטיר בבניא.

- צב -

והנני לעורר בזה בענין הקדיש שאומרים כמה אנשים ביחד, וכמה פעמים ע"י אמירת הקדיש בחטיפה מקלקלים מה שרצו לתקן ואין גורמים מנוחה להנפטרים, רק אדרבה ע"י שכולם אומרים קדיש בפעם אחת והקהל אין יכולים

"האם תוכלי לזהות את האיש אם אראה לך אותו בתמונה?" שאל המנהל. "בוודאי אזהה אותו ואין לי כל ספק שגם שני הבחורים יוכלו לזהות אותו", ענתה. הורה המנהל להביא לפניו את תמונת דיוקנו של אביו המנוח, וכשהוצגה התמונה בפני האשה, הצביעה ללא היסוס עליו כעל האיש שנתן לה את ההמחאה.

ציווה המנהל לפרוע את ההמחאה ושיחרר את האשה. אחרי שהאשה הלכה, סיפר המנהל לנוכחים את פשר הפרשה המוזרה שהתחוללה לנגד עיניהם.

האיש שמסר את ההמחאה לאשה, אינו אלא אביו שהלך לעולמו לפני עשר שנים. בלילה הקודם הופיע אביו בחלום ואמר לו בזו הלשון: "דע לך שמאז שסרת מדרך הישרה והתחנתנת עם נכרית והפסקת לשמור את הקדיש, לא מצאה נשמתי מנוחה. עד שבאה אשה אלמונית וציוותה להגיד קדיש לנשמות שאין אומרים קדיש אחריהן. וזכותי עמדה לי שהקדיש הזה שאמרו בישיבה לפי פקודת האשה גרם לי עילוי ונחת רוח לנשמתי. אשה זו תופיע מחר בבוקר בבנק שלך עם המחאה שמסרתי לה לכיסוי הוצאות נישואי שתי בנותי". כשקמתי בבוקר נפעם מהחלום, ספרתי לאשתי שלעגה לכל הענין. אולם משהופיעה האשה עם ההמחאה נתאמת לי שאכן החלום אמת הי'.

וסיים מורנו מורנו (הרה"ג ר' יוסף חיים זוננפלד זצ"ל): "מי היו שני הבחורים? אני הקטן וחברי ר' יהודה גרינוואלד".

האיש עשה תשובה, אשתו נתגיירה כדן, וזכו להקים בית נאמן בישראל. (ב) ובספר אור ישראל להרב המגיד הקדוש מוהר"ר ישראל מקאזניץ זצוק"ל כתב על מה שכתוב בתיקונים דף ל"ה ע"א, ואית לון קטטה באינון מארי דגיהנם דגנונין ב". שיש בני אדם שבחייהן יורדת הנשמה לגיהנם ונידון ואז בוערת האש בקרבו ומתקוטט עם כולם, ויש שהם בשלוח בחייהם, ולאחר מיתה נידונים שם.

לענות אמן כראוי, גורמים ח"ו שאין מכניסים את אבותיהם לכן עדן. וע"י שאין אומרים קדיש כראוי ואין הקהל עונים אמן יהש"ר כראוי, גורמים בזה שכל נפטר גרם לחבירו שלא יהא לו מנוחה שלימה, ויש בזה עון גניבה ח"ו, ואף שאין דבר כזה עולה על דעת היתומים שאומרים קדיש, מ"מ ע"י שאין נזהרים לומר קדיש באופן שיוכלו הקהל לענות איש"ר, אז לא די שאין גורמים נחת רוח לנשמות קרוביהם, רק אדרבה, גורמים להם שיכניסו אותם לגיהנם ח"ו מחמת איסור גניבה שעברו בניהם בעוה"ז.

- צג -

ולכן צריכים היתומים לזהר מאוד שלא לחטוף כולם באמירת קדיש, רק שיאמרו באופן שיוכלו הקהל לענות, ולפעמים מוטב שלא יאמרו כולם בבת אחת, רק יתחלקו ביניהם, לפעמים יאמר יתום אחד ולפעמים יאמר יתום אחר, ובודאי יגרמו בזה נחת רוח לנשמות קרוביהם הנפטרים, דהלא אדרבה דבר זה יגרום ג"כ אחדות בין הקהל, ואין לך נחת רוח יותר לנשמות הנפטרים ממה שבניהם הולכים בדרכי שלום ובדרכי נועם זה עם זה.

- צד -

ועל דבר זה צריך כל רב ומנהיג בבית המדרש לעורר את הקהל ולהזהירם על זה מאוד מאוד, שינהגו כבוד זה בזה ולא יחטפו את הקדיש אחד מחבירו, וג"כ שלא יאמר בקול גבוה יותר כדי שישמעו הקהל רק את קולו, וכדומה, דכל זה גורם קטטה ומריבה בין הנשמות ומורידין את הקרובים שלהם לשאול תחתיות רח"ל, ויצא שכרם בהפסידם ח"ו, אלא שמי שיש לו קול חזק, יאמר הקדיש בקול, ושאר היתומים יאמרו בלחש יותר ממנו, וביחד אתו.

ובפרט שיש נוהגים ששוכרים איזה איש שיאמר קדיש לטובת נשמת הנפטר, ובאם אומרים כולם קדיש ביחד ואין הקהל שומעים את אמירת הקדיש של כולם, א"כ גם בזה יש איסור גזילת ממון מחבירו, דהלא קיבל כסף ממשפחת הנפטר לומר קדיש לעילוי נשמתו, ואם אין שומעים את הקדיש הרי הוא גזל בידו, וגם גזל את החיים דהיינו קרובי הנפטר שקיבל מהם כסף מלא לומר קדיש אחר נשמת

קרוביהם, וגם הוא גוזל מנשמות האחרות דע"י שצועק בקול או חוטף את הקדיש במהירות יתר מהשני שאומר קדיש, הרי אין שומעים מה שאומר השני ואין תקומה לנשמת הנפטר השני, וגם בזה עובר על איסור גזילה, וגם גוזל את הרבים ח"ו ע"י שהוא גורם לדבר שיאמרו אמן חטופה ואמן יתומה ח"ו, וגם יש בזה מעילה בהקדש ח"ו דנשמות ישראל הם בבחינת הקדש, כדכתיב קודש ישראל לה' ראשית תבואתה, ואם מונע מהם את תיקון נשמתם, הרי הוא בבחינת מועל בהקדש ח"ו.

- צה -

ולתועלת הרבים נפרט מפי סופרים וסופרים המעוררים על מכשולות אלו, לתועלת הרבים.

- צו -

המנהג ביש כמה חיובים שכמה בני אדם אומרים יחד קדיש, והנה זהו מנהג ישן (ע"י ס"י יעב"ץ ושו"ת חת"ס) ומבואר בפוסקים דבכה"ג אם כולם אומרים יחד טוב, ואם לאו יבחר לו הסמוך לו וישמע היטב היוצא מפיו ויענה אחריו אמן.

אולם זהו טוב כל זמן שאומרים כהלכתה במתינות ונחת, אבל כשממהרין וחוטפין אז נעשה בלבול גדול וקשה לצמצם לשמוע ולכוין לאחד וראוי לכל יחיד לידע דאם א"א לו לשמוע ולדעת באיזה מקום עומד ועל מה עונה אמן, שאסור לענות, דהו"ל אמן יתומה.

הנה כי כן מה תועלת באמירת קדישים הרבה כשאין עולה לרצון כלל כי מקצת העונים אומרים אמן מבלי לדעת באיזה מקום עומדים והשאר אין עונין מחמת חוסר ידיעת מקום שעומדים, וכל הקדישים ממש לבטלה.

וע"כ אם רוצין תכלית ותועלת הנשמה העצה לסדר שיענו כולם בשוה ואז יאמרו כולם כל הקדישים, או שיטילו גורל וזה יאמר קדיש זה והאחר יאמר קדיש האחר וכן להלאה (בכה"ח ס"י נ"ו או ו' העצה לומר בשוה, ובשלחה"ט קאמארנע ס"י נ"ה ס"א להטיל גורל כמנהג האשכנזים, ועי"ע בספר בן איש חי שעורר הרבה על זה, ובספרי על ניקור במכתב מהחפץ חיים שעורר בזמנו על זה, ואין הסי' כעת תח"ל).

בשו"ת הלכות קטנות ח"ב סי' מ"ח, שנשאל, לפעמים אומרים ג' וד' בני אדם קדיש ביחד ואחד מקדים לחבירו, עם מי יענה אמן יהא שמיי רבא, והשיב אם באים כל אחד תוך כדי דיבור של חבירו, יענה עם הראשון. ואם יש הפסק ביניהם, יענה אחר כל אחד ואחד.

ועיי' בשו"ת דברי אגרת סי' ז', שבמדינתו תיקן שכל האבלים יאמרו כולם קדיש ביחד, ע"ש טעמו ונימוקו (ועיי' פ"ת סי' שע"ו ס"ק ו'). ובסידור יעב"ץ כתב, מה טוב וישר מנהג הספרדים בזה, שאם רבים המה, כולם זוכים בו ואומרים אותו כאחד, ובטלה מחלוקת וטורח דיני דינים שאין להם שורש ועיקר.

בספר אשל אברהם סי' נ"ג כתוב דבחיטפת קדישים לא הועיל כלום החוטף, כי אמירתו שייכת למי שראוי על פי הנכון. וכן בתפלה, כשהבן הי' שם אם אמרה אחר, שייכת ממילא התפלה של אחר כאלו הבן. (ועיי"ע פ"ת סי' שע"ו סק"ז מה שכתב בשם ה"ג שב יעקב עיי"ש).

בספר אשל אברהם (בוטשאטש סי' נ"ג) כתב דאם היתום מתעבב לפעמים ומתפלל אחר, והוא בא בזמן שאפשר לו לילך להתפלל בציבור, כגון בין תפלה דלחש לחזרה, שנכון הי' שיעמוד אז, כי אין קפידה במה שעמד אחר לפני העמוד בלחש, וכן בשירה חדשה הי' נכון שיעמוד הוא, רק שאין נוהגין לשנות המתפלל בין לחש לחזרה או קודם שירה חדשה, ע"ש.

ובפחד יצחק אות ק' (קדיש), דאם אירע שאיחר האבל לבא לביהכ"נ ואין לו שהות להתפלל קודם שיגיע הצבור לסדרי קדושה, יכול האבל לירד לפני התיבה ולומר סדר קדושה עם קדיש תתקבל הגם שהוא גמר התפלה והוא עדיין לא התפלל, אין לחוש שיאמרנה מי שירצה, כי סדר הקדושה מצוה^ב בפני עצמה היא, ובשבתות וימים טובים ממתנינים

כג) בספר זרע קודש להרה"ק מראפשיץ ז"ל (פרי' כי תצא ד"ה כי תבנה) כתב: "שמעתי מהרב הקדוש מו"ה אלימלך זצ"ל, שכשעשה עליות נשמה ראה שנושאים את כלי הבית המקדש, ואמר לו שהם אותם הכלים שהוציא הוא מהגלות. ופעם אחת אמר: שנפלה בית טומאה אחד בצורה וגדולה מאד, ובכל יום עולים אלפי אלפים בעלי מלאכות בנאים לבנות החומה, אבל יש

לאומרה עד קודם תפלת מנחה. ונוסח צלותהון משמע כלל תפילותיהן של ישראל, והאומרו זריז ונשכר, והגם שאיחר לבא לבית הכנסת.

- צז -

ובזכות רבינו הקדוש האריז"ל (שהזכרנו לעיל כמה מאמרים שלו) אשר אתמול, יום ה' מנחם אב, היה יומא דהילולא דילי, יגן עלינו ועל כל ישראל, שיחוס וירחם השי"ת ברוב רחמיו וחסדיו ויאמר די לצרות ישראל, כי בעו"ה נתקיים בנו במלוא מובן המלה כי שחה לעפר נפשינו דבקה לארץ בטננו, ובודאי יתקיים בנו גם סוף הפסוק קומה עזרתה לנו ופדינו למען חסדך, ומתוך חסדים טובים ומגולים יחיש לגאלינו גאולת עולם במהרה בימינו אמן ואמן.

- צח -

ידוע, שכל חיותה של הנפטרת, מוחה ולבה היו שקועים בזה איך לגדל את ילדיה לתורה ויראת-שמים, וכל דאגתה היו על בניה, ואהבה אותם אהבת אם על בנים. ולכן לטובת נשמתה, מוטל על בניה להמשיך לעשות רצונה בזה, ובפרט שכל ענינים אלו היו חשובים אצלה מאוד, ואמרו חכמינו ז"ל בירושלמי (ברכות פ"א) רצונו של אדם זהו כבודו.

ועתה שנתאספנו ליום השלושים, לסיום משניות, מוטל עלינו לעשות רצונה, ואנו מבקשים שתמליץ טוב בעד בעלה ובניי החשובים, שהיתה מסורה אליהם לשמש אותם באמונה בכל נפשה, ותגין זכותה בעדם ובעד כל בני משפחתם ועבור כלל ישראל, ובודאי תפלתה לא תשוב ריקם, עד אשר נזכה כולנו לקבל פני משיח צדקנו, בב"א.

לי שומר טוב, שכשהרב מו"ה יעקב יצחק מלאנצהוט מתפלל תפילת שמו"ע מתפילת מנחה מפיל כל מה שבונים. והבנתי דבריו הקדושים שמפיל זה על ידי זה שע"י תפילתו בונה חומות ירושלים ובית המקדש, ולפי ערך שבונה חומות ירושלים לפי ערך זה מפיל בהבית הזה של טומאה, כי כשזה קם זה נופל".

- א -

לא תגורו מפני איש כי המשפט לאלקים הוא גו'.
(א, יז).

- א -

יש לפרש בהקדם דברי חז"ל (שבת קי"ט ע"ב) לא חרבה ירושלים אלא בשביל שלא הוכיחו זה את זה, עיי"ש.

וצ"ב איך אפשר לומר שהתנאים הקדושים בזמן המקדש לא קיימו מצוות תוכחה, ואם הם לא קיימו ופחדו, איך אנחנו יכולים לקיים?, וכמו שאיתא (ערכין דף ט"ז ע"ב) תמיהנו אם יש בדור הזה שידוע להוכיח.

ויל"פ בהקדם דברי חז"ל (פסחים כג:): דאיתא "על ג' דברים חייב אדם למסור נפשו על ע"ז ג"ע שפיכת דמים", דאם אומרים לו לאדם שיעבור על אחד מג' דברים הנ"ל, ואם לא יעבור יהרגו אותו, הדין הוא שצריך למסור נפשו ואל יעבור וכו'.

ואיתא ברבינו יונה, דצדיק וחסיד מפורסם יכול למסור נפשו אפילו על איסור דרבנן.

וכך יסופר על בעל התניא כשהי' בבית האסורים ברוסי', שמסר נפשו ולא רצה לאכול אפי' פת עכו"ם,

(כד) ועיי"ע שם נ"ד ע"ב; נ"ה ע"ב. ירושלמי שבת פ"ה. סנהדרין דף ק"ג ע"א. תנחומא תזריע ט'. שם בלק י"ט. ילקוט שמעוני שופטים ס"ח. אותיות דרבי עקיבא א'. רמב"ם הלי' תשובה פ"ד ה"א. רמ"א יו"ד ס"י שלי"ד סעיף ס"ח. ילקוט רות על הכתוב וימת אלימלך. שערי תשובה לר"י שער ג' אות נ"ט. חנוך מצוה רל"ט. ועיין עוד בשלי"ה תחילת ספרו. חיד"א בספרו חומת אנך פ' נח. ועיי"ע פתחי תשובה יו"ד סימן שלי"ד בשם בכור שור. זוה"ק ח"א דף רל"ט. ועוד.

(ועיין בסי' והחי יתן אל לבו מה שדברתי עם להבחל"ח עם כ"ק האדמו"ר מלויבאוויטש (שליט"א) [זצוקללה"ה] בענין זה).

- ב -

ובזה יובן למה אמרו חז"ל שירושלים נחרבה בגלל שלא הוכיחו זה את זה, דהאמת הוא שבוודאי קיימו מצוות תוכחה, עד שהגיעו עד כדי הכאה ועד כדי קללה, וממילא אחר זה היו באמת פטורים מלהוכיח, אבל לפי גודל מעלתן של התנאים הקדושים היו צריכים למסור נפשם ממש על מצוה זו.

וכמו שמצינו על פנחס במסכת סנהדרין שכשהלך להרוג את זמרי נעשו לו י"ב ניסים (ראה סנהדרין פ"ב: עיי"ש במהרש"א בחידושי אגדות), והלך במסירת נפש ממש⁷⁷. ואם לא הי' הורג את זמרי הי' ח"ו כלי', ורק ע"י המסירת נפש שלו הציל את הכלל ישראל, כמבואר בפרשת פנחס בקנאו את קנאתי בתוכם, ולא כיליתי את בניי בקנאתי כו'.

וראה בגמ' סנהדרין שם (פב:) עה"פ "ויכפר על בני ישראל": ראוי כפרה זו שתהא מכפרת והולכת לעולם, ובחדא"ג מהרש"א שם פי' ע"ז שזה מרומז בפסוק מדלא כתיב וכפר על בניי וגו', בלשון עבר, וכת"ב ויכפר, בלשון עתיד, וראה בבניי שמביא בשם המדרש קצת בסגנון אחר, שראוי שתהא כפרה זו מכפרת עד סוף כל הדורות (ועיין בח"ת בפרשת פנחס).

- ג -

והנה ידוע דהשי"ת לא נותן נסיון להדור בדבר שאינם יכולים לקיימו, רק שהשי"ת חכה שלכל הפחות אחד יעורר ויוכיח את הכלל כדי להסיר הכעס של השי"ת על הכלל

כה) כדאיתא במד"ר פ' בלק ובמדרש תנחומא עה"פ ויבא אחר איש ישראל: דקר שניהם זה על זה וקינא לשמו של הקב"ה וכו', כשיצא עמדו בני שבטו לפגוע בו ירד המלאך ונגף בהם. וכן מובא בש"ס סנהדרין דף פ"ב: שבא מלאך והשחית בעם, פרש"י והוטרדו בני שבטו ולא הרגו לפנחס וגם פרחו נשמתו מפחד ע"כ. וכן איתא בירושלמי שם פרק כל ישראל הרי דפנחס היה עומד בסכנה ליהרג.

ישראל שעוברים עבירות בפרהסיא, ולכן כשבא פנחס ומסר נפשו להוכיח את הנשיא ואת הכלל, אמר הכתוב "השיב את חמתי מעל בניי בקנאו את קנאתי בתוכם" ועי"ז ולא כיליתי את בניי בקנאתי".

- ד -

וכמו כן חכה השי"ת אז בזמן הבית שהתנאים ימסרו נפשם לה' ויוכיחו את הכלל ישראל על העבירות העצומות שעברו אז, אבל לפי מצב הדור אז (כמו שרואים בזמנינו מה שעושים להרבנים המוכיחים בשער), פחדו התנאים הקדושים שאם יוכיחו יותר יהרגו אותם ממש, ועל פי ההלכה לא היו צריכים למסור נפשם רק על ג' עבירות, לכן לא הוכיחו יותר.

אבל השי"ת מדקדק עם סביביו [צדיקים ההולכים אחריו] כחוט השערה שנאמר (תהלים נ') וסביביו נשערה מאד (יבמות דף קכ"א ע"ב), והיינו דלפי ערך קדושת הנפש יש דקדוק יותר על המעשה, ולפי גודל קדושתם נחשב להם העבירה כאילו לא קיימו כלל מצוות התוכחה, ועד כדי כך שהחורבן נקרא על חשבונם כדרשת חז"ל "שלא הוכיחו זה את זה".

[ועיין עוד ברא"ש (ב"מ דף ל"א ע"א וע"ב) בענין השבת אבידה בזקן ואינו לפי כבודו, אם רוצה דוקא לקיים המצוה אם מותר או אסור? שיטת הרא"ש היא, דכיון שפטרה תורה את הזקן, אין לו לזלזל בכבודו, ואיסור הוא לו שמזלזל בכבוד התורה במקום שאינו חייב. והרמב"ם בהל' גזלה ואבדה (פי"א הי"ג) כתב, דאם הי' חכם או זקן מכובד כו' אינו חייב להטפל להאבידה. ולהלן שם (פי"א הי"ז) כתב שמותר להחזיר את האבידה אע"פ שאינו לפי כבודו. וז"ל שם: **ההולך בדרך הטוב והישר ועושה לפני משורת הדין מחזיר את האבדה בכל מקום אע"פ שאינו לפי כבודו, עכ"ל.**

ואמרתי לפרש בדברי הרמב"ם, דמ"ש שההולך בדרך הטוב והישר ועושה לפני משורת הדין מחזיר את האבדה בכל מקום אע"פ שאינו לפי כבודו, אינו מחולק בענין זה עם הרא"ש, כי הרא"ש קאי בזקן סתם, שעושה הכל ע"פ שורת הדין, ואכן זקן כזה אין לו לזלזל בכבודו ואיסור הוא לו

להחזיר את האבדה. אכן הרמב"ם קאי במי שעושה בכל דבר לפני משורת הדין, שאיש כזה נכנס לגדר אחר לגמרי, ולכן גם בנדו"ד צריך הוא לעשות לפני משורת הדין ולהחזיר את האבדה כו'. וכעין זה פי' הב"י (חו"מ סו"ס רס"ג) בדעת הרמב"ם, וז"ל: ולדעת הרמב"ם ז"ל יש לומר, דלא מיקרי מזלזל בכבוד התורה בשביל כך, אדרבה הוא כבוד שמים, שאין דרכו בכך בשלו והוא מטפל בשל חבירו לפני משורת הדין].

- ה -

וזהו שאמר הפסוק לא תגורו מפני איש כי המשפט לאלקים הוא, שלא תפחד כשאתה צריך להוכיח שהמוכח יקלל אותך או יתן לך מכות בידיים ממש וכו', כי המשפט לאלקים הוא, ואם באמת תקבל ממנו מכות או קללות על התוכחה, תדע שהכל מהשי"ת לבד, כמו שאמר דוד המלך ע"ה "ה' אמר לו קלל" וכו', והמקל שמרביץ לך הוא המקל מן השמים שממילא היית צריך לקבל, רק אם תקבל את הקללות או המכות עבור שקיימת מצוות השי"ת במצות עשה של תוכחה, אז השכר יהי' כמו שפנחס קבל הברכות לכן אמור הנני נותן לו את בריתי שלום.

- ו -

והנה בסיפור דפנחס יש לדקדק, דאף שאמרו חז"ל (רש"י בלק כה, וי) שנתעלמה ממנו [ממשה] הלכה דכל הבעל ארמית קנאים פוגעים בו, אבל אחר שפנחס ראה מעשה ונזכר הלכה, ואמר לו למשה מקובלני ממך כו', א"כ למה לא הלך אז משה לקיים את המצוה בעצמו, רק אמר לו לפנחס קריינא דאיגרתא איהו ליהוי פרוונקא (רש"י שם פסוק ז'). ויל"פ, דהנה מבואר בזה"ק פרשת משפטים דא רזא דגלגולא, גלגל החוזר בעולם. ובמפרשים פירשו דעל עבירות שבין אדם לחבירו אין תיקון ח"ו רק להתגלגל. וכמו"כ איתא בעץ חיים שאם אחד לא קיים מצוה אחת צריך לבוא עוה"פ בגלגול עד שיקיים כל המצוות, והיות שכל ישראל ערבים זה בזה, יכול אחד לצאת בהמצוה שעושה השני, וכן אנו יוצאים כל המצוות ששייך בכהנים לווי' ועוד. וכמו"כ אפשר לומר ג"כ כך דהמצוה הזאת של הצלת הכלל ישראל היתה שייכת לשורש נשמתו של פנחס, ועל כן

נתעלמה הלכה זו ממשה רבינו עה"ש.

- ב -

**לא תגורו מפני איש כי המשפט לאלקים הוא גו'.
(א, יז).**

עוד יש לפרש, לא תגורו מפני איש כו', כי התוה"ק אומרת כי אם לא תוכיח ע"י שאתה מפחד, תדע שהמשפט לאלקים הוא ובשמים תצטרך ליתן דו"ח על כל העבירות שעשו הכלל ישראל^ל, ותצטרך לבוא עוד הפעם בגלגול, כמבואר בזה"ק פרשת משפטים דא רזא דגלגולא, גלגל החוזר בעולם. ובמפרשים פירשו דעל עבירות שבין אדם לחבירו אין תיקון ח"ו רק להתגלגל.

ואיתא בגמרא (שבת קנ"א:): א"ל ר"ח לדביתהו כי אתי עניא אקדים ל"י ריפתא כי היכי דליקדמו לבניך אמרה ל"י מילט קא לייטת להו א"ל גלגל הוא החוזר בעולם שנאמר (דברים ט"ו) בגלל הדבר הזה כו'.

וזה מרמז כאן הפסוק **כי המשפט כו'**, כי אם לא תקיים הלא תגורו תצטרך לבוא עוה"פ בגלגול כדי לקיים מצוה הזאת, דענין הגלגול מובא בזה"ק שצריך לקיים כל מצות התורה ואם לא יקיים יצטרך לבוא עוה"פ בגלגול.

- ג -

**לא תגורו מפני איש כי המשפט לאלקים הוא גו'.
(א, יז).**

עוד אפ"ל הפסוק לא תגורו וגו', בהקדם דברי רש"י ז"ל עה"פ פנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן, וז"ל: לפי שהיו השבטים מבזים אותו, הראיתם בן פוטי זה שפיטס אבי אמו עגלים לעבודת כוכבים והרג נשיא שבט מישראל, לפיכך בא הכתוב ויחסו אחר אהרן, עכ"ל.

כו) כמבואר בילקוט רות דאין הגזירה אלא על מי שיכול למחות ולא מיחה. ובילקוט שמעוני יחזקאל (רמז שמ"א) וילקוט דברים (רמז תתב) כתב: אשמייהם של ישראל תלויים בראשי דייניהם. ובשבת (ניד ע"ב): כל מי שאפשר למחות באנשי ביתו ולא מיחה, נתפס על אנשי ביתו; באנשי עירו, נתפס על אנשי עירו; בכל העולם כולו, נתפס על כל העולם.

וידוע הקושיא על מה שהיו השבטים מבזים אותו "הראיתם בן פוטי זה כו'", דמשמע מזה שעצם הריגת זמרי ע"י פנחס הוא מעשה טוב. ותירצו, דאף שסברו השבטים שעצם הריגת זמרי הוא מעשה טוב, אבל טענתם היתה, דלפי מעלת יחוסו של פנחס לא נאה לו מעלה זו. ואח"כ כשיחסו הכתוב אחר אהרן, אז נראה הדבר שאין בו שום עוולה, כי הוא נין אהרן, ולכן שפיר עשה בהריגת הנשיא. ולכאורה קשה, דמה ענין יחוס לזה, הלא אם עצם מעשה הריגת זמרי היי טוב, א"כ למאי נפק"מ מי עשה פעולה זו.

- ב -

ויש לפרש בהקדם דהנה איתא במד"ר פי בלק (ובמדרש תנחומא) עה"פ ויבוא אחר איש ישראל: דקר שניהם זה ע"ג זה וקינא לשמו של הקב"ה וכו', כשיצא עמדו בני שבטו לפגוע בו, ירד המלאך ונגף בהם. וכן איתא בסנהדרין (דף פ"ב), שבא מלך והשחית בעם, פרש"י והוטרדו בני שבטו ולא הרגו לפנחס, ע"כ. וכן איתא בירושלמי סנהדרין (פרק חלק). ומבואר במדרש די"ב נסים נעשו לו, וגם שפרחה נשמתו מפחדם. הרי דהי פנחס עומד בסכנה ליהרג, וא"כ איך סיכן עצמו ונכנס לסכנת נפשות, הא האי דינא דקנאין פוגעין בו הוא הלכה ואין מורין כן, וא"כ לא הוי בכלל יהרג ואל יעבור, וא"כ איך הכניס פנחס את עצמו לסכנת נפשות.

ואין לומר דסמך על הנסים שיעשה עמו השי"ת, דאדרבה הסומך על הנס עון יחשב לו, כדאיתא בגמרא דאין סומכין על הנס מתרי טעמא, חדא שמא לא יעשה לו נס, ועוד דכל שעושין לו נס מנכין לו מזכיותיו. ויתירה מזו שכל המוסר עצמו ע"מ הנס אין עושין לו נס, כדרשת חז"ל עה"פ (ויקרא כב, לב) "ונקדשתי בתוך בני ישראל", והביאו רש"י ז"ל עה"פ, וז"ל: וכשהוא מוסר עצמו, ימסור עצמו על מנת למות, שכל המוסר עצמו על מנת הנס אין עושין לו נס, שכן מצינו בחנניה מישאל ועזריה שלא מסרו עצמן על מנת הנס, שנאמר (דניאל ג, ח) והן לא, ידיע להוי לך מלכא וגו', מציל ולא מציל ידיע להוי לך וגו', עכ"ל רש"י ז"ל.

- ג -

ואפשר לומר, דהא דאין סומכין על הנס, או שמנכין לו

מזכויותיו, או שאין עושין לו נס, הוא רק אם הוא מוסר נפשו בשביל עצמו, אבל אם הוא מוסר נפשו כדי להציל את הרבים, אז מותר לסמוך על הנס, בבחינת אם רבים צריכים לו מותר. (ביצה כ"ה ע"ב). וכן אפשר ללמוד מחז"ל (פסחים דף כ"ד ע"ב) דאפילו ביחיד צריך למסור נפשו ויהרג ואל יעבור. וכש"כ כאן דאם הוא לא ימסור נפשו יהרגו עי"ז ציבור גדול כזה, אז בודאי צריך למסור נפשו, כי ע"י קנאתו קנאת ה' עי"ז הציל את בני ישראל מכלי ח"ו. וע"כ בוודאי שהי' מצוה לסכן את עצמו ואפילו אם יסמוך עצמו על הנס, כמו שאנו רואים אצל הרבה צדיקים שמסרו נפשם עבור כלל ישראל.

ולפי דברי הסמ"ע (סימן תכ"ו סק"ב) דבירושלמי מסיק דצריך להכניס עצמו בספק סכנה כדי להציל חבירו, עי"ש (ואפילו אם לא יעשו לו נס), כש"כ להציל רבים מכלי ח"ו, בוודאי שהיא מצוה גדולה להציל את כל הכלל ישראל. והא דאסור לסמוך על הנס מדובר רק לסמוך על הנס לצורך עצמו, אבל לצורך הכלל לא מצינו שאסור יהי' לסמוך על הנס, אדרבה אנו רואים שהשי"ת עשה לנו נסים ונפלאות כל הימים.

ועוד, דזה דכל הנעשה לו נס מנכין לו מזכויותיו, הוא מזכויותיו שלו, אבל לא הזכויות של הרבים, ואפילו אם לא יעשו לו נס, הלא הציל את הרבים וישארו לו כל הזכויות של הרבים עד סוף כל הדורות, כמו שאיתא בסנהדרין (דף פ"ב ע"ב) ראוי כפרה זו שתהא מכפרת והולכת לעולם.

- ד -

ועוד יש לומר, שפנחס ראה זאת אצל משה רבינו ע"ה, שאמר במעשה העגל (תשא ל"ב ל"ב) "ועתה אם תשא חטאתם (הרי טוב, רש"י) ואם אין מחני נא מספרך אשר כתבת", ואיתא בזהר חדש (מדרש הנעלם) פ' נח שנתן משה נפשו על ישראל מן העוה"ז ומן העוה"ב, ומזה למד פנחס שצריך למסור נפשו עבור כלל ישראל. ועוד, דהיי' לו ג"כ פסק מרבן של ישראל משה רבינו ע"ה שאמר לו "קריינא דאיגרתא איהו ליהוי פרוונקא".

- ה -

עוד אפשר לומר, דכיון דכל ישראל ערבים זה בזה, לכן סבר פנחס, דכמו דכל אחד צריך למסור נפשו על גי עבירות התמורות שהן עי"ז גי"ע ושפי"ד שהדין בהם הוא יהרג ואל יעבור, כמו כן צריך כל אחד למסור נפשו עבור כל אחד מישראל שלא יעברו הם על גי עבירות אלו.

ובפרט שהמדובר כאן הוא בעבירה ברבים ובפרהסיא שיש בזה חילול השם שהרואים ילמדו מזה לחלל בקדושת השם, ועי"ז כתיב (אחרי כב, לב) ולא תחללנו את שם קדשי ונקדשתי בתוך בני ישראל¹. ועל אחת כמה וכמה כאן שלא רק שלמדו ממנו אלא ג"כ עברו בפרהסיא, בוודאי שהי' צריך למסור נפשו עבור הכלל ישראל ולא לעבור הלאו והעשה של "ולא תחללו את שם קדשי ונקדשתי בתוך בני ישראל".

ועפ"י מתורצת קושיא הנ"ל, איך סמך פנחס על הנס כו', ודו"ק.

וכמו שהשי"ת עשה לנו נסים כל הימים, כן יעשה לנו נסים וישלח לנו משיח צדקנו, בבי"א.

- 1 -

ובזה מתורץ ג"כ מה שאמרו חז"ל (שבת קי"ט ע"ב) לא חרבה ירושלים אלא בשביל שלא הוכיחו זה את זה, וכמבואר במדרשים שעברו על גילוי עריות בפרהסיא, שהנשים והבתולות יצאו לרחובות העיר כו' כדי שיתנו עיניהם בהם, ועוד, עי"ש, ועי"ז בוודאי היו התנאים הקדושים צריכים למסור נפשם ולהוכיחם אע"פ שהי' יכול להגיע עד כדי סכנת נפשות, כנ"ל אצל פנחס, והיו צריכים לקיים הלאו ד"לא תגורו מפני איש", והיו צריכים להתבונן

(כז) ועיין רמב"ם הלכות יסודי התורה (פי"ה ה"א). סנהדרין (דף ע"ד ע"ב). תוס' עי"ז (דף נ"ד ע"א) בד"ה הא, וכ"כ הר"ן בסנהדרין שם. ועיין סמ"ג עשין ה' וסמ"ק סי' מ"ד באריכות. וראה בשע"ת לר"י (שער נ' סימן קמ"ג) שע"ז נאמר (במדבר טו, ל) "והנפש אשר תעשה ביד רמה וגו'", שפורק עול אפי' בסתר. ועיין יראים השלם (סימן ש"מ) שכל המבזה אפילו מצוה אחת ומיקל כל שהוא בכבוד שמים נקרא מחלל את השם. ובפרט כאן שהי' חוטא ומחטיא את הרבים והי' חילול השם גדול מאד (ועיין רש"י יומא דף פ"ו ע"א ד"ה חילול השם, וברע"ב ותוי"ט יומא (פי"ח מ"ה)). וראה בתוי"ט (אבות פ"ד מ"ד) שאמר אפילו באיש אחד שלמד ממנו נקרא בפרהסיא.

כי אם לא יקיימו "לא תגורו מפני איש", יקיים השי"ת "כי המשפט לאלקים הוא", שתבוא ח"ו מדת הדין, וכדרשת חז"ל (דברים רבה פ"ה, ה) דאם נעשה הדין למטה אין הדין נעשה למעלה, ואם לא נעשה הדין למטה נעשה למעלה, כי השי"ת מדקדק עם הצדיקים כחוט השערה, והיו צריכים לחשוב שאפילו אם יוכיחו את ההמון ויעשו להם משפטים בל ידעום, הלא המשפט לאלקים הוא, שהכל הוא מאת ה', כמו שאמר דוד המלך ע"ה ה' אמר לו קלל כו'. וע"כ היו התנאים הק' צריכים למסור נפשם לה', כנ"ל, ודו"ק.

